

XII. évfolyam, 123. szám

2012. január

Irodalmi Jelen

www.

in

Majoros Sándor:
Invokáció egy családtregényhez

Keszthelyi Rezső:
Otthonból száműzött otthon

Zudor János versei

Böszörményi Zoltán:
Kegyelem

Muszka Sándor versei

Mányoki Endre: Álmosliget

„A Magyar költészettel együtt
szokott járni az erkölcs” –
Beszélgetés Kányádi Sándorral

Prágai Tamás:
Az Irodalomkritikai műhely elé

Szőcs Géza: Naplórészlet

Kőbányai János:
Recepció-eltérítés

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Majorana dala – vers
4 **Majoros Sándor:** Invokáció egy családregevényhez – folytatásos regény – nyitány
10 Vers/Történet – **Keszthelyi Rezső:** Otthonból száműzött otthon
20 **Szabó Imola Julianna:** távolról közelre, szemszögek – novellák
24 Verstörténet: **Zudor János:** Dicsőség istenünknek, ne olyanok legyünk, Az individuum bosszúja, Arturkának; **Nyerges Gábor Ádám:** Széljegyzetek is készülnek; **Acsai Roland:** A Gyöngytyúk, Az emlékek is
29 **Böszörményi Zoltán:** Kegyelem – novella
32 **Deák-Takács Szilvia:** Vagy tán egészen – novellák
35 **Prágai Tamás:** Zalán ellen – vers
38 **Muszka Sándor:** Mondom magamnak – versek
43 **Mányoki Endre:** Álmosliget – próza
49 **Vasadi Péter:** Tereptan; Együtt – versek
50 **Simándi Ágnes:** helyzet/ jelent/ és, szökés, az erdő anatómiája – versek
54 Szelektív hulladékgyűjtés – **Hudy Árpád** tárcája
56 A véletlen fogaskerekei – **Laik Eszter** tárcája
58 Meggyesmákos – **Mányoki Endre** tárcanovellája
61 „A Magyar költészettel együtt szokott járni az erkölcs” – **Kányádi Sándorral Varga Melinda** beszélgetett
78 Elodázhatatlan montázsversek – Interjú **Debreczeny Györggyel**
84 Regionális, nemzeti és globális – Interjú **Sándor Zoltánnal**
89 **SzóKép: Nagy Zopán** – Tört kövön árnyék
92 Véres komolytalanságok – **Bárdos József** rovata: P. L. Travers – Mary, a csudálatos
95 **Prágai Tamás:** Az Irodalomkritikai műhely elé
99 Megírni a mindennapokat – **Mary O'Donnell** Csodák földje című kötetéről
102 Írunk-e még valaha verseket? – **Debreczeny György** Sőt mi több című kötetéről
105 Tisztítóvíz – **Terék Anna** Duna című kötetéről
108 Egyensúlyban – **Kiss László** kritikakötetéről
111 **Szócs Géza:** Napló-részlet
115 **Hudy Árpád:** A modernitás remetéje. Nicolás Gómez Dávila – Széljegyzetek a töredékek katedrálisához (5) – esszé
119 **Kőbányai János:** Recepció-eltérítés – esszé

2012. január

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Irodalmi Jelen Kft.**
és az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Mányoki Endre (Főmunkatárs), **Weiner Sennyey Tibor** (Esszé, Film),

Boldog Zoltán (Kritika, Interjú), **Laik Eszter** (Helyszíni tudósítás),

Szócs Tekla (Fotó).

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Makkai Ádám (Főmunkatárs, Hawaii)

Igazgató: **Szóke Mária**

A borítón: **Szarka Fedor Guidó festménye**

Böszörményi Zoltán

Majorana dala

Cipelnélek, mint a vágyat,
Lennél anyám, erős társam.
Vágyaidat megkívántam,
Ebbe görnyedt meg a hátam.
Féltelek már, amíg élek,
Szabják testem fényes élek.
Szobáimból elköltöztek,
Erdőből is el az őzek.
Ha rám nézel, már nem félek,
Nincsen bennem semmi kétely.
Mégsem jön a dal a számra.
Cipelnélek, mindhiába.

Majoros Sándor

Invokáció egy családregényhez

A

mi családjunk furcsa, földöntúli módon kötődik az irodalomhoz: apai nagyapám annak a Szemző famíliának volt uradalmi sofőrje, ahonnan a Mikszáth-regény Noszty Ferije ihletődött. A múlt század harmincas éveinek elején már nemcsak a magyar irodalomban kiharcolt kétes hírű pozíció, hanem az egyre haragvóbb hitelezők is szorongatták ezt a családot – a Noszty fiú, vagyis Szemző Gyula ekkorra már

faképnél hagyta Ungár Piroskát és a családi ékszereket egy nagybögőbe rejtve meg sem állt Párizsig –, de sofőr még egy ilyen széthullófélben lévő dzsentricsaládnak is dukált.

A

nagyapám a róla megmaradt kevés információ szerint valóságos zseni volt. Szépen tudott hegedülni, még szebben rajzolni és kiválóan értett a technikához, ami végett nem is annyira gépkocsivezetőnek, mint inkább ezermesternek vették föl a Szemzők, ő pedig igyekezett megfelelni az elvárásoknak. Halála után embargós lett minden vele kapcsolatos történet, ám azt sikerült

kiderítenem, hogy valósággal elkápráztatta a béreseket meg a cselédlányokat, amikor 1928-ban detektoros rádiót fabrikált. Az is igaz, hogy nagy nócsábász volt az én nagyapám: gyakran és szívesen teperte rá a szakácsnőket a csirizszagú konyhaasztalokra, sőt az egyiket teherbe is ejtette. Szerencsére ez a malőr valahogy megbocsátódott és tán el is felejtődött, mert amikor leendő nagyanyám megjelent a birtokon, azzal a fesztelen könnyedséggel kezdett neki udvarolni, ahogy a vadgerlice bólingat a tapasztalatlan és közömbös tojónak. Szóba sem került, hogy a nagyapám ekkor már túl volt egy elkapkodott házasságon is, vagy ha konok és munkamániás nagymamám ezt mégis kiderítette, a legmélyebb titkai közé spájzolta be, és soha, senkinek nem beszélt róla. Nem hiszem, hogy ez nehezére eshetett neki, hisz valóságos művésze volt az elhallgatásnak. Elképzelni sem tudom, milyen praktikákkal kötötte maga mellé nagyapámat, mert már fiatal korában sem tartozott az igaz, férfiszívdobogató szépségek közé. A róla készült fényképeken mindig dacosan összeszorított szájjal látható, mint aki nem képes lelkesedni semmiért.

De a nagyapámat ez úgy látszik, nem idegesítette. Talán az is közrejátszott ebben, hogy nem mindegyik hanyatt döntött szakácsnő és cseléd lány nyugodott bele a mellőzöttségébe, és ezek a nőcskék az idő előrehaladtával egyre kuszább viszonyokat teremtettek szerencsétlen sorsú nagyapám körül. Végül az előző házasságához hasonló hirtelenséggel elvette a teljesen tisztességes és legalább ennyire naiv nagyanyámat. Abban az időben – 1929-et mutatott a naptár –, ha egy lány elvált férfihez ment feleségül, annak nagyon komoly, többnyire elhallgatni való oka lehetett.

Nagyanyám ezt ügyesen hozzászolta a már meglévőhöz, és a nem emlegetés ősi fegyverét használva majdnem teljesen meg is semmisítette, de csak majdnem. Hetven évvel később, amikor a családi papírokat leltározgatta, a húgom véletlenül megtalálta apai nagyszüleink házassági anyakönyvi kivonatát. Nagyon óvatosan kellett bánnunk a rétestészta ként repedező, barnára színeződött papírlappal, de azt még ebben a borzasztóan sérülékeny mivoltában is kideríthettük belőle, hogy nagyapánk második frigyének következményei vagyunk. Némi kuncogás után a húgom megjegyezte: alighanem az is közrejátszott ebben, hogy az önmagával szemben végtelenül pragmatikus mama szinte két kézzel kapott ez után a férfi után, akiben Petőfi méltósága keveredett Jávor Pál eleganciájával.

Akármennyire is kajánkodtunk ezzel Szemző Gyula és Ungár Piroska esetéhez képest nyúlfarknyi szenzációval, azt el kellett ismernünk, hogy mint mindenben, ebben a körülményben is akadt azért egy kis jószág: Csáti-Szabó dédnagyapám megúszhatta a héthatárra szóló lakodalom költségeit. A fiatalok az ilyen esetben nélkülözhetetlen szerénységgel, nagyanyám stílusos csöndességével keltek egybe, és rögvest nekiláttak a közös boldogulásuk kiépítéséhez. És úgy látszott, nagyapám – mondjuk ki – rovott múltja nem fog kísértetni. A szakácsnők más béreslegények után néztek, és hogy a szerencse teljes legyen, az a nőszemély is elköltözött a birtokról a porontyával, akivel a nagyapám majdnem megégette magát. Mivel a kosztért és a kvártélyért nem kellett fizetniük, nagyapám sofőrfizetését az utolsó dinárig félretehették. Esténként, ha megunták, hogy nyomja a fülcimpájukat a detektoros rádió fejhallgatója, a saját házukról és egy automobilszerelő műhelyről kezdtek ábrándozni. Ha pedig elfogytak a szavak, belekezdtek valami másba, amire a legfényesebb bizonyíték az ezerkilencszázharmincban megszületett apám, és a két évvel később érkező Béla bátyám. Mindketten Bajsán lettek anyakönyvezve, pedig a Szemző-kúrián látták meg a napvilágot.

Azt mondják, már kicsiny korukban is hatalmas különbség mutatkozott a két gyerek között: apámat csak a bábaasszony hallotta

sírni, Béla bátyám viszont első osztályú bőgőmasina lett, ám ha ezt a nüansznyi különbséget leszámítjuk, mindketten olyanok lehettek, mint az akkoriban Bácskában őshonos parlagi csirkék. Irigylésre méltó, arany életük lehetett ott a dimbes-dombos bajsai határban, bár nekem sosem meséltek ezekről a kalandos éveikről. Lehet, hogy ők maguk is elfelejtették őket, de nem volt nehéz elképzelnem, mi mindenen mehettek keresztül.

Agyszüleim szép élete 1937 januárjáig kitartott. Ekkorra már összegyűlt annyi pénzük, hogy házat vehettek Szabadkán, a Sándornak nevezett városrészben, és már csak egy aprócska lépés választotta el őket attól, hogy fölmondjanak a Szemzőknél és odaköltözzenek. Ám ezt a lépést nagyapámnak soha nem sikerült megtennie: 1937 január elsején, amikor a munkaadóját, Szemző Dénest fuvarozta haza a Zomborban megtartott szilveszterezésről, megsúszott velük a gépkocsi a havas, jeges úton és a város határában belezuhantak a Ferenc József csatornába. Azonnal meghaltak mind a ketten.

Az esetről sokáig cikkezett a korabeli sajtó, mert több megmagyarázhatatlan rejtély is fölmerült. Nem értette például senki, hogy a gépkocsit vezető nagyapám miként kerülhetett át a hátsó ülésre, és a földesúr holtteste miként eshetett ki a járműből, amikor minden ajtó csukva volt és az ablakok közül is csak a szélvédő repedezett össze. Mivel az eladósodott Szemző Dénesnek nagyon sok ellensége volt, a nyomozhatóságok merényletre gyanakodtak. A jugoszláv rendőrség egész sorozat nagyformátumú fényképet készített a koci kiemelésének mozzanatairól, és a hóban látható keréknyomokról, de a nyomozás ezzel be is fejeződött. Pár nappal később a Bácsmezei Naplóban megjelent egy furcsa jegyzet – szignózva írták alá –, amely költői homályossággal próbálta megmagyarázni, hogy egy gonosz, nagyúri leszámolás miatt a szegény ártatlan Majoros Ignácnak is meg kellett halnia. Akármilyen lehetett a háttérben, az igazságot azóta sem derítette ki senki. És ez a titok megpecsételte a családunk sorsát. A meggyilkolt nagyapám szelleme állandóan ott kísértett közöttünk, és annál erőteljesebben látszódtak a vonásai, minél inkább nem beszéltünk róla.

Semetése másnapján a nagymamám valósággal elmenekült a Szemző-birtokról, ahol még a madarak röpte is a gyászára emlékeztette. Nagy sietve eladta a szabadkai házat, és a két kisfiával meg a nagybeteg anyósával hazaköltözött Ómoravicára. A szüleihez nem palkolhatott vissza – akkoriban ez nagyobbnál csoda lett volna, mintha Nyugaton kel föl a nap –, így hát megvette a hozzájuk legközelebb eső eladó udvarházat. A szép nagy városi építményből végül csak egy vert falú parasztházra futotta a nyáron poros, télen latyakos, de mindenkor szűk, szinte már levegőtlen Gyülekezet közben,

ami egy szombatista imaházról kapta a nevét. Az otromba fakapu mögött hosszú és keskeny telek nyújtózkodott, és észrevehetően lejtett az utca felé. A téglából rakott, négyszögletes oszlopokkal megtámogatott gang mögött a megszokott módon sorakozott a tisztaszoba, a konyha és a sötétkamrának is beillő hátulsó szoba. Az istálló és az ólak szinte rátapadtak a főépületre, amellyel szemközt, mint egy homlokra csúszott kalpag, egészen az első udvarig szemtelenkedett be a rozoga kukoricagóré, szinte maga után vontatva a deszkából ábdált, fehérre meszelt árnyékszéket. A gazdasági udvar ezek után már pusztaságnak látszott, a mögötte elterülő kert pedig félsivatagos sztyeppének. A nagymamám nem érdekelték ezek a furcsaságok, mert ha kiment a kert végébe, és egy kicsit pipiskedett, a szomszéd kertek kőrői fölött ráláthatott a szülei portájára.

H

árom földi halandó, egy szellemlény és egy élőhalott lakott akkoriban azon a birtokon. Az élők sorát a dédnagymamám vezette, mögötte a legénykorú Jani fia következett, akit az apámnál is fiatalabb kései gyerek, Bálint bátyám követett. Amikor a nagymamám kiment a frissen megvett háza kertjébe és kapcsolódást keresett az övével, kizárólag az ő személyes tragédiája foglalkoztatta.

Anyósa egy fonott karosszékekben üldögélt a gangon, és egy görbebotlal fenyegette az előtte hancúrozó gyerekeket, mert azok hol túl közel merészkedtek a kúthoz, hol meg a kapu mellett álló birsalfafáról törögettek le kisebb-nagyobb ágakat. A nagymamám elfordult tőlük, mert így néhány pillanatig egyedül maradhatott a gondolataival. A gyászában is éppen olyan keskenyre szorította a száját, mint az esküvői fényképeken, amelyeket most egy kis halom gazt meggyújtva egymás után elégetett. Csak az autórongs kiemelésekor készített rendőrségi felvételeket kímélte meg, és azt a képet, amelyen a nagyapám a szolgálati automobilja mellett volt látható bokáig érő, prémgalléros télikabátban. A nagymamám utána nézett a fényképekből támadt kékeszürkek füstcsíknak, és közben azon tűnődött, miként fog boldogulni ezen a régi-új helyen. Atkémlelt a szomszédok portáján túlra, ahol Józsi öccse éppen moslékot vitt a malacoknak, és eszébe sem jutott – honnan is juthatott volna –, hogy ennek a fiúnak még az ő férjénél is misztikusabb sorsa lesz.

S

zinte napra pontosan hat év múlva el fog tűnni a Donnál, és a három Csáti-Szabó lány – a nagymamám, a tőle négy évvel idősebb Maris néném, de leginkább a középső Lidus néném –, hiába kutat és nyomoz utána, sosem tudja kideríteni, mi történt vele. Ekkor még mindez a jövő dagasztókendője alatt lapul, mint ahogy Lidus néném férjének a sorsa is, aki majdan, négy esztendő múlva csendőr lesz a magyarok ideje alatt, és akit Tito partizánjai negyvennégy őszén behurcolnak a hírhedt szabadkai Sárga házba, ahonnan élve nem is kerül ki többé.

zt még nem tudja a nagymamám, és azt sem igazán, hogy nehéz, dolgos évek fognak rászakadni, amelyekből csak egyetlen epizód maradt fenn, ami akár irodalmi téma is lehetne. Egy alkalommal, amikor kukoricát törni megy, és otthon hagyja a gyerekeit, a kíváncsi és izgága Béla bátyám belecsúszik a felül keskeny, de alul hirtelen kiöblösödő esővízes kútba. Apám utánakap,

de csak a grabancát tudja megragadni, ahhoz nincs elég ereje, hogy kiemelje. Így fogja tartani a testvérét négy órán keresztül, amíg a nagymamám haza nem ér a munkából. Ezzel a kalanddal történt meg családunk első tényleges találkozása az irodalommal, olyan értelemben legalábbis, hogy ez az epizód érdekes, figyelemkeltő motívuma lehetne egy novellának. Nem alaptörténete, csak motívuma, de a Noszty fiú árnyékához képest ez is komoly előrehaladás.

1937 tavaszán már a Csáti-Szabó házban is lakott egy szellem, a harmincas évek elején hűdésben meghalt Csáti-Szabó dédnagyapám, akiből csak azért nem lett ajtó mögé szoruló árnyék, mert a dédnagyanyám fönnhagyta az esküvői fényképüket a falon. A dédnagyapám ezt a gesztust azzal hálálta meg, hogy sohasem járt haza kísérteni, pedig abban a házban egy élőhalott is lakott, és övele könnyedén szót érthetett volna. Ezt a lényt Janinak hívták és 1937-ben még tízéves sem volt, de már ötödik éve az ágyat nyomta. Dédnagyanyám a hátulsó szobába kvártélyozta be ezt a súlyos angolkórban szenvedő nyomorultat, és a lányain kívül nem engedett be hozzá senkit. Jani sem járni, sem beszélni nem tudott, de még az ételt is úgy kellett bekanalazni a szájába. Ha valamit mondani akart, döngötni kezdte a fejével az ágy támláját. A dédnagymamám értette ezt a nyelvet, és ilyenkor mindig besurrant a hátsó szobába. De hiába húzta be sietve maga után az ajtót, nehéz szagok hömpölyögtek elő, és a dobhártyát szaggatni kezdte az ágydeszkához csapódó koponya szinte már recsegésszerű hangja. Kisgyerekkoromban néhányszor tanúja voltam ennek a jelenetnek – Jani akkor már harmincegynéhány éves lehetett –, és ilyenkor a kíváncsiság kezdett bennem vetekedni a félelemmel. Dédnagymamám gondosan ügyelt arra, hogy ne láthassam meg ezt a rémséget, ám egy alkalommal, amikor a kertben répát szedett, odalopózkodtam a hátulsó szoba párna alakú ablakához, és fölhúzódkodva belestem Jani birodalmába.

alószerűtlenül nagy fejű, kopasz alakot láttam, aki olyan fehér volt, mintha oltott mézben fürdették volna. Furcsa, kitekert tagokkal feküdt a gyűrött ágyneműben, de amikor a pillantásunk összetalálkozott, ugyanazt a fényt láttam benne megcsillanni, ami a kölyökkutya szemében keletkezik, ha barátkezési szándékkal leguggolunk hozzá. Jani eltátotta a száját, mintha valamit mondani, vagy inkább kérdezni akart volna, de belőlem addigra már elfogyott a szufla, és visszacsúsztam a fal tövébe.

Csáti-Szabó dédnagymamám 1968-ban, 82 éves korában halt meg. Janiról ezután Lidus néném gondoskodott, de a környéken mindenki tudta, hogy ez az állapot nem lesz sokáig tartható. És a Jóisten úgy látszik, végre ráfigyelt erre a tragikus sorsú famíliára, mert a dédnagymamám temetése után egy héttel az akkor negyvenéves Jani is jobb létre szenderült. Utánahalt az anyjának, mondogatták a szomszédok, de ez csak folytatása vagy inkább beteljesítése volt az addigi színjátéknak. Janit csak a nyomorékok iránti ösztönös szégyenérzet rejtette el a világ elől, és ezt a helyzetet Lidus néném agyonvert csendőrtiszt férje még inkább súlyosbította. Arra sem lehettek nagyon büszkék, hogy Józsi a megszállók katonájaként tűnt el a Donnál, ám ez csak egy újabb adalék volt a Jani által kiteljesedett és az egész családot beborító szégyenérzetben. De harminchétben, amikor a nagymamám megvette a Gyülekezet közbeli házat, Jani még csak kilencéves volt.

Néha talán még a napra is kivitték, legalábbis amíg volt férfi a háznál. Negyvenkettő tavaszán aztán Józsi megkapta a SAS-os behívót, és ez azt jelentette, hogy az öccse végleg bent rekedt a hátulsó szobában. Negyvennégy őszen, amikor az oroszok megszállták a falut, dédnagymamámnak négy katonát kellett elszállásolnia. A bakák állítólag annyira elborzadtak az élőhalott Jani látványától, hogy a csípős októberi hideg ellenére is a gangon éjszakáztak. A katonák másnap reggel búcsú nélkül távoztak, de pár órával később megjelent egy fiatal, jó érzésű katonaorvos, és a dédnagymamám értésére adta, hogy ha úgy kívánja, bead Janinak egy injekciót, amitől megszűnik minden szenvedése. A dédnagymamám hallani sem akart erről.

Jani ekkortól lett igazi élőhalott, és az a tény, hogy tisztázatlan körülmények között fejezte be az életét – valószínűleg a körzeti orvos tett pontot nyomorúságos élete végére –, még inkább földúsította a nagyapám halála körüli rejtélyeket. Nagyon úgy fest, hogy famíliánk történelmében a merénylet mellé egy gyilkosság is bejegyzésre került, de ez is csak feltételezés. A látszat arra mutat, hogy ennek a kirakójátéknak szétszóródtak és elvesztek a darabjai. Csupán reménykedem, hogy nem minden töredék jutott erre a sorsra, mert ha a családuk valóban földöntúli módon kötődik az irodalomhoz, akkor ebben sem lehetünk tökéletesen biztosak.

KESZTHELYI REZSŐ

OTTHONBÓL SZÁMÚZÓTT OTTHON

1. GYÖNGE FÉNYEK

Mikor

a lélegzet
immár mozdulatlanul
szomorú tárgy.

Pietás

Fénykébbe haló égiéj –
Ó, Notus, mi lesz, miután
már nem múlhatok?
Sejtem: nem emlékszüret,
hisz' tömérdekét elhagyom,
és ő se lelheti többé
mivoltom hamvtüzét –
miként múlik a semmim is örökké.

Az ötödik lovas bája

a kényszerült élet
díjazása.

Reggel

Fogalmam sincs, miért teszi önkéntelenül is múlt időbe a jelen időt az ember, és fordítva: miért jelen időbe a múlt időt. Netán ez az ő idejének a természete? Vagy tévedéseit véti minduntalan? Ismétlem, nem tudom, firtatni meg ezúttal sem akarom, holott szüntelenül hívogat a megfejtése.

És ahogyan bárkiébe, az én alvásomba is belebotlik az ébredés. Pirkadat, gyöngé fénylés. Félálomban henyélek, mindinkább ritkuló szemhunyásokkal. Színek kezdenek történni; először hajnalszürke és belőle fakadó félfehér, aztán halványsárga, mely lengőbarnával keveredik. És lassan-lassan létesülnek a tárgyak is. A tárgyak, kik annyszor és elkerülhetetlenül együtt töltötték velem magukat, én meg elutasíthatatlanul szolgáltattam nekik a sajátomat. És ha már nem leszek, hisz' semmivé kell válnom egyszer, létezésük részeként fogják, amíg fennmaradnak, magukba zární és őrizni azt, ami belőlem bennük maradt.

Kibújtam a felső lepedő alól, mely a takaróm, és mezítláb, lábujjhegyen átosontam a szomszédos szobába. Kitártam a zsaluszárnyakat. Tetők; élénkvörös cserepek, árnyékélekkel. Megfordultam. Az egyik falon régi csillagtérkép; kékséglapján parányi méz- és narancsszín-cseppek: az égítetek. Alatta íróasztal, rajta lámpa, vekker, tollak, kavicsok, üvegben száradt agávévírág. Az ajtónál, a sarokban hűtőláda és összecsucott napernyő, zöldre festett szekrényhez dőlve. Érzelemdolgok.

Cigaretát kerestem, szöszmötölve; rágyújtottam, amit azonnal el is felejtettem. Fejem üres, idegzetem még szinte idegtelen; ilyen tájban ez szokott lenni velem. Odaléptem a könyvespolchoz, és leemeltem az értelmező szótárat. Felütöttem, találomra. A h betűnél nyílt ki, hol erre a szócikkre esett a tekintetem: hernyó; a lepke hosszúkás, puha testű álcája. És kíváncsi lettem, mi is a lepke. Lapoztam: nagy, hímporos szárnyú, virággal és nektárral táplálkozó rovar. Sose hittem volna, hogy az. Tovább kalandoztam az l betű oldalain, és erre bukantam: lefolyás; az a történet, hogy valami lefolyik. Társítottam a szavakat, szándéktalanul: a lepke lefolyik innen, mondjuk, a tengerbe, és ott, a különböző mélységekben, mindenféle virággal és nektáros tarkaságok röpködnek szerteszt.

Visszaraktam a szótárat, majd a konyhába mentem. Tisztítottam a kávéfőzőt, megtöltöttem, és rátettem a gázrózsára. A szekrényből kivettem egy csészét meg porcelánkancsót, cukortartót, a fiókból kanalat. Tálcára tettem őket, és amikor kipőfögött a kávé, öntöttem a csészébe, dobozból meg tejet a kancsócskába, és vittem őket

sorokban. Utolsónak hagyom a zuhanyozó és a szomszéd ház sarkába ékelődőt. Belőle kúszik fel az öreg, megfásodott szőlő, és futtatja szét lugasszerűen leveleit. Négyszer vagy ötször fordulok a kannával, mert kevés víz fér bele alkalmanként.

Mikor végeztem az öntözéssel, elrendezem a kőasztal körül a székeket. Hozom az ülőpárnákat, pipámat a kellékeivel, a napernyőt, ám még nem tűzöm a talpába.

Pöfékelek, fél könyökömmel a kőasztal lapjára támaszkodva, átellenben az utcával és a szemközti kerttel, amire már rádól a fény. Nézelődöm, abban élve, hogy a nézés mily nagy esemény, és a látás minő nagy élmény.

Fenn, a kékségben fehér sirályok vitorláznak; egy-egy árnyékuk néha-néha átsuhan az udvar kőlapjain. A lábamnál meg hangyák kutakodnak, miközben a ház falán gyíkok futkároznak. És megesik, hogy egy aprócska lepottyan vállamra a szőlőről. Hovatovább igen kellemes ilyenkor a lelkiállapotom. Ám belőle jelenik meg mindig az örökös kérdés: hol vagyok, ha otthon vagyok, és ebből meg: hol vagyok, ahol vagyok. Nem kedvelem, ha éppen a közérzetem töpreng ezen, mert nyomban lehangolt közhelyek népesítik be.

Időnként egy-egy asszony rója felfelé az utca lépcsőit a kerítés mögött. Az idősebbek feketében. Virágszálak vagy csokrok a karjukban. Mindennapos látvány ez ilyen időtájt vagy alkonyatkor. Úton vannak a temetőbe.

Azokon a helyeken, hol hajósok is éltek, vagy még élnek, valamilyen, a tenger fölötti magaslatra szentelik a temetőt. Miként itt is. Kőfalát keskeny útsétány követi, szegélyén vörösbarna, repedezett, mélyen barázdált kérgű tengeri fenyők sora. Terebélyes koronájukat innen is jól látom, ha enyhén balra és kissé felfelé tekintek. És hallok susogásukat, vagy zúgásukat, ha fúj a szél.

Kedvet kaptam. Kivertem a pipából a hamut, és felkerekedem.

Mindig szívesen sétálok fel oda, hol látványok sokasága és nyugalma. Az új, teraszos ravatalozóról: a kikötő öblének a csücske, sétánnyal és árbocokkal peremezve; ódon épületek, kávézók ponyvával árnyékolt asztalai alatt, a park egy darabjának lejtése, méregzöld növényzettől zsúfolva. Aztán, távolabb, a közeli, kisebb-nagyobb szigetek láncolata; ameddig rajtuk a hullámok felcsapnak, sziklakopáran, azon túl élőzöldben. Mögöttük Vis szigete emelkedik ki a tengerből lenyűgöző tömegével és alakzatával, melyet széles páraöv vesz körül, rendszerint.

A temető hagyományos és életben tartott bejárata a kőfal közepén van. Belépve rajta: szemben kápolna, tornyában lélekharang. Még most is itt ravataloznak, búcsúztatnak és kongatnak.

Ami azonban az újsütetű látogatónak igazán szembeötlő: az egész temető egyetlen virágtakaró. Nincsenek sírhalmok, hanem fehér vagy rozsdagyengéd kőlapok az elhunytakon. És azokon,

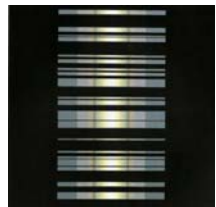
körös-körül és minden pillanatban hódít a virág és a fehérség. A virág: a pillanat. A fehérség: az öröklét. Szüntelenül cserélni kell a pillanatokot a fehérségen. Virágokkal. Vágott virágokkal. Nem lehet ültetni a fehérségbe, csak pillanatokot helyezni rá. Nap mint nap.

Itt, a szigeten kiapadhatatlan a holtak iránti kegyelet és ragaszkodás. És ez egybeforr a vágott virágok iránt érzett kegyelettel meg fűződéssel. És ezt nap mint nap ki is fejezik. Zarándoklatukkal. Színesben vagy feketében. Ki, hogyan. A karokon virágszálak, a karokban csokrok.

Nyugalmat lelkének, olvasom a sírfeliratokon. És amott, lent az öböl; hófehér partkövekkel karolt völgyének ezt a nevet adták az itteniek: a Nyugalom völgye. A fehér öböl. A pillanatok nyugalmáé. Mintha a holtakkal a virágszőnyeg, és fehér kőlapok alatt az öböl.

Az új ravatalozó teraszára bandukolok, és rágyújtok. A szemem minduntalan a nyílt tengerre téved. Nem azért, mert az a tenger, hanem mert most éppen ő van ott, innen.

Mögöttem meg, a virágáldozatok alatt, és tudtam: a semmi.

2. RÓZSAKERTBEN

Véna

Érszínek lüktetései –
és hallani,
a csönd miként fáradozik.

Külcsín

Megtorpan tenyeremen
egy-egy hópehely, mindegyik gyermeteg,
végtére még alig november, hol
leszakadt gólya kel szárnyra,
és míg térése tart,
tollazata merő színtömeg, amitől
nézésneszem felfakad:
levegőszív –
sugárzik, és ebben
minduntalan elakad.

Kitaláció

Élek,
míg nemlétem
visszaragyog.

Terefere

A kikötőben ültem, a Leonardo cégérű pizzeria teraszán. Én voltam az egyetlen vendég, mert még kora a reggel. H.-ra vártam. Ma én vendégelem Délután kellemetlen itt, forróság veri a kikötőt, nyugatról, amerről, éppen szemből, a hajók érkeznek. Most azonban még ernyős, hol korsónyi sör is hűvösít.

Csupán egy-két árboc, és lassan igyekvő ember. Ahol a behajózás, oda tartottak. Az óratorony mutatója hetet ütött. Tekintetem a látóhatárra illesztettem. Közül a tenger, ahogy ilyenkor szokása. Egyre többen szaporáznak az utasgyülekezetbe. A torony órája felet ütött. Szemem a horizonton igyekezett tanyázni, mígnem egy parányi fehér pontra tévedt, mely nőttön-nőtt, már-már hajóképzetté, aztán messzimezsi hajóvá. És közeledik a távolság.

Ilyen látványokban esik meg velem: ott, ahol éppen vagyok, sehol sem érzem magam; nincs hely, mely körülfogna, és lehetnék valója. A való világ magánya költözik belém inkább, úgy, hogy egyedül bennem legyen az egész magánya, és ez felidézi érzékeny feledésben tartott állapotaimat, az azokhoz tapadó helyek képeit, hirtelen áttűnésüket rajtam, aztán tovatűnésüket, amolyan bárhol-bármikor lebegésben hagyva engem.

Kortyngattam a sörből, eregettem a füstöt. Fél óra még, mire kiköt a hajó. Zsibongás a pálmásor és a virágágyások mentén. A hajó közvetlenül a kikötő előtt hármat kürtölt kanyarodtában, mielőtt kikötött. Amikor leengedték a hajólépcsőt, az alsó fedélzet korlátjánál megpillantottam H.-t. Integetett. Lengetve kalapját.

Aztán felkerekedtünk, mint akiket a séta valamilyen sikerrel kecsgetet. A fehér öböl irányába tartó sétányon ballagtunk, igen magasan, mert amolyan holdbéli táj szakadékoskodik róla, le a tengerszintig. Itt-ott akad egy pad, tengeri fenyők árnyékában. Egyikre leültünk. H. pihegett, ám moccanatlanul figyelte, hogyan emelkednek a sziklákra és süllyednek alájuk a hullámok. Szünetelgettünk, miután H.: Mennyire látható itt, barátom, hogy a természetnek nincs temetője. És ettől fog el az öröm, noha halandó vagyok, miszerint a világnak nincs túlvilága, és vele együtt – nekem sincs. Milyen jó itt mindaz, ami körülvesz, és ami egyetlen pillanatának leéléséhez is kurta az életünk.

H. feltápázkodott:

De hagyjuk magára az értelmünket, hisz' oly gyakran szégyenteljes a hatásköre. Annál is inkább, mert nem érte van a természet, hanem éppenséggel fordítva.

H. legyintett:

No, és a természet miért van vajon? Ha már a tudatunkat igyekszünk firtatni vele.

Poroszkáltunk tovább, egészen odáig, ahol a sétány vége: a fehér öböl. És amíg ott, fent lépkedtünk, meséltem H.-nak: Voltak évek, mikor delfinek családját láttam innen. Önfeledt összetartozásuk mókázását láttam, és azt mondtam magamban: ez az év szerencsét hoz nekem.

És hozta? – kérdezte H.

Nem tudom. Mi lett volna, ha másképp?

A Nyugalom völgyében a vendéglő terasza, fölötte nádszőnyeg, körülötte csemete olajfák. Letelepdtünk az egyik asztalhoz. Az abrosza fehéren ropogós. És jön Maja, a háziasszony. Merő mosolyószinteség, mint amott, kint a delfinek.

Rendelünk.

Tintahal roston, olivabogyó, fokhagyma, petrezselyem, citrom és bor, fehér. Majd sajt és vörösbor. Amíg várakozunk, pisztáciát ropogtatunk. És csak nézelődünk. Tőlünk néhány méterre a hullámok, ahogy felsodorják a fehér kavicsokat, azok meg csörögve visszagördülnek.

Miután elköltöttük az ebédünket, rágyújtottam, H. meg halkán ezeket mondja:

Nem illik ide szó, de hadd figyelmeztessenem: a lelkünk igencsak tágas, és ha kizárólag magunkkal akarjuk belakni, cserben fog hagyni. Mi nem vagyunk neki elég. Költöztessük belé azt a mindent, amiben részünk adatik. Ezen azt próbálom érteni: népesítsük be magunkat a lelkünkért.

Sétáltunk vissza a kikötőbe, ugyanazon a sétányon. H. imitt-amott megdörzsölte ujjait rozmaringban, oregánóban, és illatukat szippangatta. És amíg a hajóra vártunk:

Nincs ennél igazibb terepere, mármint látogatásom tényénél. Séta, ebéd, séta.

Ülök a Leonardo nevű pizzeria teraszán, már meleg árnyékban. Most nem én vagyok az egyetlen vendég. Tekintetem a látóhatáron tartom, hol a hajó fehér ponttá fogyatkozik, és aztán már annyi sem.

A sör, amit iszom, a cigaretta, amit szívok a hozzájuk tartozó mozdulatokkal és testtartással, ezúttal mintha merő póz. Legbensőbb ösztönömnek ugyanis ma teremtődött némi tere és ideje. Hogy mekkorára tölthető be, és meddig maradó a másik, nem tudom.

Rózsakert

A mai este. Ülök az íróasztalnál. Csak az asztali lámpa világít, meg a képernyő. Betűtlenül. Hátam mögül zene szól, valamelyik műholdas adóból. Úgy hallgatom, hogy nem figyelek rá. Az ilyen hallgatásban sokan osztoznak

velem, akik, amikor kevésnek találják magukat magukhoz. Éppen így vagyok magammal most.

A betűtlenség az egyik legkínosabb helyzetem, ha betűket szeretnék vetni. Mire? Papírra, képernyőre? Mindegy. És valójában, akkor mire? Nem tudom, mert a válasz sejtelmekben közelít felém. A sejtelmek meg...

Nos, minapi élményemet szeretném betűkbe tenni. Nem valóságba, hisz' velük – fájdalom! – teljességgel lehetetlen. Hanem mintha írnék. Viszont az nem való. Akkor meg minek?

Jókor keltem, mert a hajó, a Lastovo korán indul Splitbe, ahová vendégségbe utaztam H-hoz, kihez akárha anyai nagyapámhoz.

A tatfedélzetről nézek vissza a nyomvízre, melyet a hajó tűr maga mögé; tökéletesen egyenes. Habzik a sótól a két széle. Közte meg olyan a tenger színe, amilyenre nem találok színfogalmat, annyira szín.

Nagyon szeretek Splitbe érkezőt. Ezt a szeretetet az is melegíti, hogy tudom, a Vis szigeti görögök alapították, a közeli Trogir után, egykoron. És ez a város most: az elbűvölő könnyedség. Bárki kedélyének.

A rózsakert, hová H. invitált, errefelé meglehetősen ritkaság, sőt, szinte lehetetlennek számít. Egy sziklafal talpázatánál kezdődik, téglalap alakú teraszként. A lanka felőli szélén ciprusok, és egy-egy gránátalmafa. Az emelkedőből vadvirágok feslenek ki, hol fürtökben, hol árván, és élük ösztönük színeit. Az ágyásokat, amelyek mindegyikében négy rózsató van, dióbarna kőlapokból kirakott kisutak választják el egymástól. Ilyeneken lépkedtünk a rózsakert végébe, ahol lombfedél áll, s ívelő lépcsősor emel a kert fölé. Alant, a szögletben, szürkésbe vénhedő fehér kőpad, lábazatában gyöngyösen vésett borágak. Letettük magunkat.

H. kihúzott a zsebéből egy kendőt, és lepaskolta cipőjéről az alig-port; aztán, merthogy nincs támlája a padnak, sétatálcája gombjára támaszkodott összekulcsolt kezével. És szemlélődött, akárcsak én.

Nyugvás követte mozdulatait, mely nyugvásban színét tervezette éppen most egy káposztalepke az egyik sárga rózsabimbóra. Akit én meg úgy láttam: méhikékre nyílnék, nedvével, illatával, kénytelen varázsával. Elfogott a látvány öröme, aztán meg nyomban az, hogy az öröm milyen szomorú.

És amikor az a fehér pille ráillesztette magát a színében már csaknem napsárgává dúsuló rózsabimbóra, hevenyében kiszaladt a számon:

Pillantson csak oda, arra a pillangóra és sárga rózsabimbóra! Akként tűnik, hogy az a lényecske olyasféle, mint egy kicsiny felhő, a bimbó meg olyan, akár egy parányi Nap, előtte hősín felleggel.

Mire H. méltatlankodva:

Ah! Minő szemkápráztató!
Csakhogy nincs Mint!
Csakhogy nincs Akár! Nincs
„mint“ felhő! Nincs „akár“ a

Nap! Vésse elméjébe, barátom, a felhő felhő, a Nap a Nap. Netalán tud többet róluk? Netalán tud akármi más milyent őket illetően? Vagy jártas-e olyan sugallatokban, amelyek szerint bármelyik akármicsodának létezhet más bármelyik akármicsodában a saját énje?

H. prüszentett:

De miért is engedi, barátom, hogy karmolja vélekedésem a mostani hangulat gráciáját. Nem a miénket. Az még hagyján. Hanem a rózsakertét. Ezen rózsakertét, amely vendégel minket.

H. arcát néztem. Vonásai a levegőbe rajzolódtak, kecsesen. És változtak, ahogyan a levegő rebben. Jaj, mennyire szeretetre méltó volt ez a rögzíthetetlen ábrázat! A szeme meg mindig éppen az, mint amihez hozzáférkőzik.

És most elhallgattatom a műholdas zenét, kikapcsolom a képernyőt, és hamarosan eloltom az asztali lámpát.

SZEMSZÖGEK

SZABÓ IMOLA JULIANNA novellái

távolról közelre

Hallgatok. A hallgatásnak ára van. Csendes semmiség lóg az Isten nyakán. Ha van neki olyan. Miért ne lenne, kérdezem. És már egy másik Hold süt be az ablak homlokán. Készülni kéne arra a pillanatra, amikor nem leszel. Ez olyan, mint a cipókrém. Be kell kenni a szív bőrét, nehogy megrepedjen majd, mint a csizma varrásán a kis rész. Akkor majd nem fogok sírni. Én olyan vagyok, aki nem sír olyankor. Olyan rettentően sok a teher, papírok és mondatok. Aztán majd, amikor óhatatlan kezembe kerül a szemüveged, és megérezem a pulóvered illatát, meg a sminkjeiden a kezéd, akkor felhasad a vizes szatyor, a halak kisiklanak az arcomra és vergődnek majd a tekintetemben. Te biztos látnád a haldokló küzdelmet, te néha látsz mindent. Szerintem nincs is halál. Az csupán a test utazása. Itt marad a maradék, és én kerülgetlek majd a tárgyakon. A képeken és a filmekben, amiket az agyam vetít a zebra csíkjára, ha arra járok, ahol felnőttem. Elképzelem, állítólag el kell az ilyet. A lélek ettől lehel fehéret, a tükör meg homályosabb. Igen, sohasem mostam rendesen fogat. Nem toltam be a székét, és nem ettem elég főzeléket. Erről mégis hallgatunk. Rossz ember lettem. Gyerekeknek is az voltam, nem tagadhatom. Mégis, párás szemmel nézek körbe a teremben, amiben az ágyak fekszenek, emberek már rég nem. A kórházban csak a kórok laknak, másnak nincs helye abban a fehér légűrességben. Persze, hogy nem fogok sírni, minek

kéne. Nem is vagy te büszke a görnyedt hátamra, nemhogy az életemre, legalább most az legyél rám. Elképzelem, ahogy fekszel, mint a selyem a szövőszéken. Elképzelem, ahogy az Angyalok befonják az ég hajába a tested. Nem tudom, hogy ismerlek-e. Attól, hogy megszületünk még nem tudunk semmit, sőt, egyfolytában felejtünk. Pedig ha akarnának se tudnának elfelejteni. A testem emlékszik a testedre. A kicsi helyre, ahol hónapokig éltem. Minden lakásunk illata bennem lakik, egyiket se felejtettem el, nemhogy azt, hogy milyen volt odabenn, veled. Most nélkülöd vagyok egy ideje. Mégis játszom a gondolataiddal. Hogy milyen szerelem morzsája vagyok, hogy tényleg mi választunk-e helyet, vagy ledobnak minket a részeg Angyalok? Célozni csak tudnak még, ezeréves gyakorlattal nehéz hibázni. Ezért se. Ezért is. Ülök, nézem a kézfejen kanyargó foltokat, az infúzió pöttyeit és a körmöket. Emlékszem mindenre. Remélem, a halálra nem fogok. Ha sírtam, rám mordultál, hogy legyek erős. Pedig nem vagyok. Nem tudom, hogy termel keményítőt a szív, hiányzik valami összetevő belőlem. Érzem, ahogy finoman húz magához az ég, szálanként esz szét az elmúlás. Olyan gyors ez az egész. Még azt sem mondhattam el, hogy köszönöm szépen. Hogy ez a szív még emlékszik a tiédre, és úgy dobog néha, mint akibe belebújt a véred, és elakadna, ha nem tudná, hogy élsz. Mégis hallgatok. A szavak mintha kifolynának belőlem. Nem kellenek ide. Csak fogom a kezed, és percről percre jobban engedem a szálát, ami csiklandozza az ujjamat. Nem félek. Nem sírok, hiszen nem szabad. Lassan halok meg. A Holdfény húzza a hajam és a lábaim. Könnyen úszik ki a bőröm alól a csontom és a húsom. Az utolsó repülésünk, csak visszafelé. Bontják a jelenem, fosztják a jelened. Hallgatunk. Az Angyalok nézik a könnyes arcod, amin kis tavak lesznek. Nem értik, hogy miért sírsz, hiszen nem kell. Miért siratsz olyan nagyon. Szerintük csak költözöm. Szerinted meghalok. Én hallgatok. Utazom.

szemszögek

a hátamat kéne mutatni. olyan könnyedén tudna szembenézni ezzel a reggellel. korán van, a köd széteszi az ablak keretét. nem félek már. egy ideje a kávézacc se zavar. csak a hátammal van valami, meg a szememmel. nem aggaszt, és meg sem nyugtat, hogy léteznek emberek, akik ismernek engem. szombat szaga van a konyhának. egy rendszer szerint élek, aminek minden fogását magam tanultam. a mosogatást és a mosolygást is. van olyan örökség, amit még ingyen is odaadnánk. néha ilyen vagyok magamnak. apa lakatlan

laknak a szemem alatt. város a fejem, a hajamban a téli utak. mintha éhes lenne ez a másik kedd. se nap, se ebéd. csupán szüntelen munka. túl kéne élni az értelmetlen perceket. nehezen megy. sétáltok a szívem körül. veszek neked egy emléket. ma valahogy semmi sem drága. kiárusítom a múltat. csupa kacat. másoknak még jól jöhetnek a múlt idős szavak. nem eszem délben. az egész gondolata jólesően belakja a mellkasomat. késő van már a tegnaphoz. a mához valahogy még gyerek ez az ősz. vékony sapka, kötött sál és félcipő fekszik el az előszobakövön. várok. a tárgyak hátha életre kelnek. ha nem vagy itt, néha megjídedek. gyerekként sokat játszottam a kertben. most lakásunk van. itt nincsenek kerítések, csak szomszédok. nem élnék náluk. nem tetszik az a kivaszt nyugalom. megégne az ujjam benne. a nap mintha ma belőlem lopná, s a holddal küldené vissza a percet. dagadt kedd. napfalta arcod a szememben. költözünk. a tejút viszi a bőröndöm. párás a szemüveged, saras a cipőm. ég a fényben a bőrünk.

mintha nem múlna. nyomok a májon. az idő lakatlan szigetét elnyeli a hétköznap. egy falat kéne még. abból, ami ég, mint a föld. nagy lábam van. a testemhez képest biztosan. sárkányok alszanak a parázsban. néha akvarell leszel a tenyeremen. vonalak a szem körül. smink nélkül meztelen leszek, átláthatsz a bőrömlőmön. futni kéne, vagy csak elnyúlni ezen a nyugalmas gondolon. pedig fogynak az évek. folyik a mosdó csapja, a lépcsők messze visznek. a halk mondatok kifutnak a tejből. van-e olyan, hogy örök?

kicsi vagyok. bezártam magam. néha mások vágyaiban élünk és halunk meg. szüntetek valamit. talán velem egyidős. lehet, hogy csak veled. ég a bolygó, serceg a papír. temetünk. hetente hal bennem a remény. nem tudom, mi az együtt, és azt sem tudom, milyen a külön. vagy. ígéssel és főnevekkal a hátadon, távlatokkal a szemedben és kerttel a szíved körül. utazunk. ismerem a vidékeid. rajzokat és vonalakat. árnyakat és ízeket. a lépcső a torkomban tekereg. rokonok és kísértetté nőtt álmennezetek. reszkető bőrömlőmön a hűvös szél tenyere. holnapra nincs kávé, csak a gyerekeknek kabátja legyen. csak nőjenek a fák a kertben. alma, barack és cseresznye. a leveleken a szitázó nap hálója, és az indián-fényes alkonyat. ha majd öregek leszünk, lesz hova. csak addig el ne fogyjak. csak addig el ne tűnj. csak addig nőjek még, hogy elérjem az ágakat.

gomb. leszakadtam valahol. már nem emlékszem, melyik percben. meghaladt a villamos és én már rég nem értem, mért is jöttem. vagy ide, vagy oda. dönteni kell. nincs erőm hozzá. pedig ha mennék az árral, pedig ha ennék a tálból. éhes vagyok. látomások és látnokok. szeretem a kabátod illatát. egyszerre ismerem, és mégsem tudok róla. néha jólesik nem tudni. cérnacafat lóg a bal alsó sarokban. fénykép. mindig az érdekel, amire más nem is gondol. a gomb. ha megkérném, felvarrnám.

RÖGTÖNZÖTT BAROMÉTER

ZUDOR JÁNOS

Dicsőség istenünknek, ne olyanok legyünk

Mint a rakéták, akik össze-vissza szállnak.
Hogy keresztezzék egymás útját, még ha fegyverrel is –
(mert az ember olyan mohó) – HOHÓ! De ne ilyen rohammal,
amíg még van ég, amely csilloghat is,
„Víg ditirambusa: daktilusok” Áprily Lajos
(Tá ti ti tá ti ti tá tá, tá ti, tá ti? Tá tá tá)

Az idividuum bosszúja

Egy óriási,
fejfel lefele tartott
uborkás üvegben,
apró létrácskán
felfele mászik
a béka, ha nagy a légnyomás,
mint individuális lény,
rajta a kitörölhetetlen
forma, maga a szerkezet,
a rögtönzött barométer,
és a döglődő béka...
Fellendül nyitásra,
levegőre, ha már nagyon
elhasználta az oxigén –
Az emberke nevű lény
más, mint a béka,
összetörné az uborkás üveget,
még ha bűvárszemüveg lenne is rajta,
csak úgy, bosszúból...

Arturkának

Jobb az Arturo Oui.
Különben egyremegy,
Mi végzünk másokkal
vagy ők végeznek velünk.
Arturo Oui
a nagy éljenzésben
csak önmagára gondol.
Hogy ne legyen sértő
a gondolat, amely tibetiül hangzik,
nem célzásszagú,
hanem gondolattalan,
mint a harangláb.
Aki megtanult franciául beszélni,
hogy ne legyen feltűnő,
ha éljenző a tömeg
és a világ végéről kezd beszélni.
Éljen, éljen,
mint a paranoia,
a hólabdával megdobott
és összetört búra vagy mint a titokban
összetört fej,
amely nem jó már
semmire sem,
ne haragudj Arturka,
te nem vagy ilyen
öncélú puffancs,
még ha gyerekkoromban
úgy képzeltelek is.

NYERGES GÁBOR ÁDÁM

Széljegyzetek is készülnek

Egykori osztálytársaim sorra házasodnak és szülnek, haverjaim száma nő, baráti kapcsolataim erősödnek, szerelemre már nem lelek. Beálltak és megkötöttek azok az emberi kapcsolatok, amiknek kiépítésére lett volna e tizenhét iskolaévem. Innentől, már mintha csak kártyapartiban lennék, végetért az osztás, s a hozott anyagból gazdálkodhatok csak. Illúzióim rendíthetetlen romantikusként vannak ugyan, de mind hiába. A helyzet sem oly súlyos, hogy panaszra adjon okot, de sokkal rettenetesebb annál, mintsem hogy hallgathatnék róla. Definiálni szólítottam fel magam már jó pár éve jóformán mindent, de önös, apám szóhasználatánál, ha maradok, praktikus okokból azért leginkább a magányt, hát legyen, a magány ugyanis nem az, ha nincs kit az embernek szorult helyzetében, félelmében avagy bánatában felhívnia, a kölcsönös kihasználás szellemében maga mellé rendelnie, hanem, ha mindezeket a valakijeit már ebből vagy épp abból az okból kifolyólag nem kívánja maga mellett tudni. A magány talán olyasmi, mikor a madarak nagy hidegben valamivel összébb húzódnak az ágakon vagy telefonvezetékeken. S bár ilyen bizvást nem nagyon csinálnak, metaforikus értelemben mégis szükség van, azaz szükség volt erre a képre egyik utóbbi kapcsolatomban, mikor rendszerint kifogytam magam hergelte, eleve is apadó lelkesedésemből aktuális partnerem iránt. Sok egyéb körülmény is segítségemre sietett persze, a folyton folyvást hallgatott keringőritmusú halállemez, mely télesti sétatím során egyedüli reményfoszlányként melegített, s maga a náthás, folyós latyakosságában, lelki vonatkozásban legalábbis a szibériainál is keményebb tél, mely egyre-másra még tán nálam is magányosabb választottamhoz űzött alkalomról alkalomra. Randevúink, mintha csak zártkörű irodalmi

estek lettek volna, voltak egyszerre groteszkek és unalmasak, s borzasztottak el hosszú időre a kompromisszum korábban oly csábító lehetőségétől, miután a zabolázatlan, összejektéknél is talán mélyebbről feltörő, nyüszítő vágyású nagy szerelemben, most legalábbis olybá tűnik, egész hátralevő életemben csalódtam. Éveket töltöttem azzal a megkérdőjelezhetően meddő, magam szabta feladattal, hogy bebizonyítsam: a költészet nem, vagy legalább nem csak a határtalan önsajnálát terepe, s ezidő alatt sikerült is meggyőzőnöm, úgy tűnik, közvetlen környezetemnél is inkább, s legfőképp önmagamot, hogy életem jelentéktelen történései még a magam számára is, mint mondtam is, jelentéktelenek, s ily módon valamiféle irodalmi távolítás, absztrakció híján méltatlanok is a megverselésre. S ahogy most látszik előttem legfrissebb helyzetem, úgy vélem, semmivel sem fájnak érzelmeim jobban bárki máséinál, sőt, ami azt illeti, voltam ennél már sokkal rosszabbul is, mégis most, éppen most, e hetekben fogyott el a cérna, s adtam meg magam a valahai elveimmel oly nagyon ellentétes vonzásnak. Most történik mindez, mikor – ezek szerint –, bár különösebb okom nincs rá, érzelmileg mégis a leggyengébb vagyok, mikor évek múltán újra, mint valami szenilisen készülődő haldoklónak, újra eszembe jut, mint siettem előbb a Veres Pálné, majd a Galamb utcába, utóbbiba már volt, hogy virággal, előbbibe viszont fülemben folyvást a Duna elképzelt, vad morájával, mert zsidbasztó víziszonyom okán állandóan úgy képzeltem, majd most, éppen most csap át a rogyadozó épületek közt a száz- meg százméteres ár, mikor a legkevésbé számítottok rá, s mikor ez egyik kamaszkori szerelmem talán végre ad bármit, mit fantáziám túlzó, torzító lencséjén újra meg újránézve akár reménynek képzelhetek. Nem hallok már morajt, virágot vinnem sincs kinek, s ami a legjobban megrémiszt, a víztől való csontigtható rettegés sincs már sehol. Nem zárhatom ki, hogy mikközben valahai pajtásaim szültek, házasodtak s új életüket rendezték be, engem a hullámok már rég elleptek.

ACSAI ROLAND

A Gyöngytyúk

1.

Úgy nőttek tojásaikban,
Mint kagylóban a gyöngy.

2.

Hol vannak a hátsóudvar gyöngytyúkjai?
Elgurultak az időben,
Mint egy szétszakadt gyöngysor.

Az emlékek is...

Az emlékek is öröklődnek,
Mint a szemszín vagy a vérmérséklet,
El sem kell mesélni őket.

Böszörményi Zoltán

KEGYELEM

Két légy keringett az asztal körül.

Az asszony üveges szemmel követte őket.

Bal mellén néhány hete született gyermeke csüngött. Szopás közben nagyot cuppantott. Kicsúszott szájából a rózsaszínű bimbó. Csupkott szemmel, türelmetlenül kapkodott a csecs után. Amikor rátalált, mohón ajkába vette. Megnyugodott. Hosszakat szopott.

A szekrény melletti karosszék árnyéka magába feledkezve nyúlt el a padlón. A kicsiny ablakon besűrődő fény rövid ideig tartó ajándéka volt. A lenyugvó nap épp hogy átkukucskált az üvegen, megmutatta arcát s kúszott tovább. Az égen lila, sárga és narancsszínű fátylak lebbentek, s kígyózva kergetőztek az egymástól el-elszakadozó felhők között.

A konyhaasztallal átellenben, a megvetetlen ágyon egy férfi feküdt. Borostás, mélyen barázdált arca egyszer-egyszer fájdalmat sejtetve megrándult. Fekete haja kócba gabalyodva, értelmetlenül pihent a párnamélyedésben.

Az asszony tekintete néha odatévedt, ahol férje meg-meg vonagló kezét és lábát tudta. Délután óta vergődött a teste és a lelke. Nem látszott nyugodni. A szenvtelenség bogarai bujkáltak a fiatal nő szemében.

A szoba sarkában leterített gyékényen két apróság aludt. Hosszan, búskomoran nézte őket. Időtlenségbe burkolózó, halvány mosoly jelent meg vértelen ajkán.

Észre sem vette, mikor szűnt meg a cuppogás. Az elernyedte csecsemőt sárgás-lila foltok tarkálta karjába szorította. Felállt, s halkan nyögött. A pólyát megigazította, és sántikálva a gyékény felé indult.

Alig lépett, nagyot rándult a férfi teste, eszeveszett rángatózásba, remegésbe kezdett. „Egyszer csak vége lesz“ – gondolta az asszony, és elfordította a fejét.

A szék magányosan, immár árnyékától megfosztva gubbasztott a szekrény mellett. Kintről tehénbögés rezgette meg a levegőt.

A holdat körüludvarolták a csillagok. Levelibékák siratták az éji csendet. A házat a sötétség máza vonta be. Fájdalommal teli nyöszörgés keringett a szobában. A gyékényen alvók álmába keveredett.

Hajnalba az asszony gyereksírásra ébredt. Hirtelen nem tudta, hol van. Zavartan nézett körül. Pillantása az ágyra esett. Az ott fekvő testre, mely hirtelen nagyot rándult. „Istenem, milyen sokáig tart!” – futott át rajta a hideg borzongás. A falak egyre élesebben verték vissza a csecsemő sírását. Feljajdult, és karjába vette a hangoskodót.

Déltájt, a keserves tehénbögésre átjött a szemközi szomszéd.

Rio dos Indiosból szállt ki egy rendőr. Amint meglátta a ház körül lebzselőket, összevonta szemöldökét, és keményen rájuk szólt: – Menjenek haza, jóemberek!

Később megérkeztek a hullaszállítók. Hordágyon vitték a kiszendett férfi testét, és a fekete autóba csúsztatták.

Délután a rendőr is távozott. Komor arccal, gondolataiba merülve ült kocsijába. Az őrsön egyenesen a főnökéhez sietett.

– Tanácsodra van szükségem. Piripuncolóéktól jövök. Itt van a jegyzőkönyvem – tette elé.

Olvasás közben a rendőrtiszt arca többször elváltozott. Amikor a végére ért, sóhajtvá nézett fel.

– Patkánymérget kevert a rumjába?

– Igen, mert már nem bírta tovább a sok verést. Megmutatta a nyomait. Egész testét sárgáslila, kék foltok borították.

– De akkor is, patkányméreggel? – szörnyülködött.

– A gyilkosnak három kisgyermeke van. A legkisebb néhány hetes.

– Menj az ügyészhez. Vidd magaddal a jegyzőkönyvet. Ő mondja meg, mit tegyünk.

Az ügyész ősz szakállú, erősen kopaszodó, zömök ember volt. Régi ismerősként köszöntötte a rendőrt. A legnagyobb bőrfotelbe ültette. Becsengette a házi szolgát és két kávé rendelt.

– Mi járatban vagy? – nézett látogatójára, és rövidet kortyolt.

– A Piripuncoló-gyilkosság ügyében jöttem.

– Ma reggel hallottam, mi történt. Rémes. Hol van a tettes?

– Otthon.

– Otthon? Nem tartóztattad le?

– Éppen ezért vagyok itt. Az asszonynak három kisgyermeke van. Az egyik nem oly rég született. Te mit tettél volna a helyemben? – kérdezte aggódva, mert az ügyész arcát hirtelen harag színezte.

Aztán mentőötlele támadt.

– Itt a jegyzőkönyvem – nyúlt a táskájába, és előhalászta a papírokat.

Az ügyész feszülten olvasott. Amikor a végére ért, eltöprengett. Néhányszor még belenézett, megforgatta kezében az oldalakat.

– Végül is helyesen döntöttél – mondta gondterhelten, megnyomva a helyesen szót. – Mi lenne azzal a három csöppséggel? Anya, apa nélkül nőnének fel?

A rendőr megkönnyebbülve tekintett rá.
– Menj, írd át a jegyzőkönyvet. Az álljon benne: „miután a részeg Piripuncoló ismételtelen elverte asszonyát, patkánymérget kevert saját rumjába, s megitta“. Hozd el az új dossziét. Én lezárom. Na, eredj, fiam, siess! – nézett a szemébe, és a szokottnál is erősebben megszorította a kezét.

Sebastiao Salgado fotója

DEÁK-TAKÁCS SZILVIA

VAGY TÁN EGÉSZEN

Ángyod

Nagyon korán indult a vonat. Előbb busszal kellett eljutnom a vasútállomásig, az ablak fagyott volt, jégvirágos, mint a verandás ablakok decemberben hatéves koromban, azért akkor, mert arra emlékszem, hétéves koromban ledózerolták a verandás házat. A buszsofőr mogorva volt, én is, nem akartam utazni, nem hozzád, nem most.

Amikor legutóbb láttalak, már egészen kifehéredett a kezed, annyit vagy benn, kiszívna a falak, ezt mondd, aztán dörzsölgeted a kezed, tyutyutyu, ezt motyogod hozzá. Tegnap nem jöttél – ezt is hozzáteszed, minden alkalommal, ha mentem, ha nem, hozzáfűzők mindig valami kedves réginek ható történetet, miért nem mentem, akkor is, ha voltam, tudom, a mesémért emlegeted fel távolmaradásaimat.

Legutóbb az ángyodról. Hogy amikor kiderült, az ura a tizenéves kislánának és első feleségének márványkövet emeltetett, mit szólt hozzá. Barna a kislíú neve, Barnus, így hívták, elvitte a láz, de ők nem tudták mi az, lázás volt napokig, egyszer csak nem kérte reggel a ceruzákat – mert Barnus rajzolni szeretett, akárhová tudott, homokba, jeges ablaküvegre virág mellé.

Hát nem szólt az ángyod semmitse, csak sérelmezte, hogy a kislányuk zongoráját adta el hozzá, ennyi év után márványt, de jobb a béke, csak a kendőjét húzta szorosabbra mind gyakrabban.

No, ott voltam, a magas márványkő mellett, a talpzata vaskosabb, hosszan nyúlik a teteje, körbenőtte a puszpáng, sokáig nyested az ángyod távozása után, emlékszel, a kerten át mentünk a temetőbe, télen csúszkáltunk, nyáron lóbáltuk a vizet a piros locsolóból a bogarakra.

Nem látni, mi volt a kőre írva, de tudjuk, hogy Barnus tizennégy volt, elment utána az anyja, őt is igazgattad, beszélgettél is hozzájuk, ha maradtak volna még, hogy lett volna, aztán szép fekete vasrács került a kő köré, csak a cirádák közül kihajlót igazgattad ezután.

Legyintesz. Erről nem akarsz tovább. Mert tudom, hogy ki miatt kellene ezek a történetek, kinek az ideje ez, ki miatt kellek én a mesémmel, hogy valamikor egy folyó elválasztott tőle, fagyos volt, mégis mindig virágos.

Az öltöny

Aszertartásaid. Azokkal együtt őrizlek. Ha lenne fekete öltönyöm, felvenném ezeken a napokon, és nedves kefével végigsimítanék a hajamon.

Ötven éve apád bekísért a szabóhoz, fekete angolszövet legyen, ennyit mondott, ekkor már harminc voltál, el is múltál, túlélted a háborút, az öcséd nem, lelőtték, a kapuban állt, valamelyik bátyját várta, nem kérdeztek semmit.

Nagyon jól értetted, mit „tesz” ez, angolszövet. Apád erős, de nem módos ember volt a faluban, sok krumpilángos fogyott, míg meglett az anyagár. Két garnitúra – ezt is hozzátette. A fiam nősül.

Kissé görcsös ujjaid ezt az anyagot karmolva fogják. A szín hibátlan, sehol fakulás, semmi fehéredés, a kezeden igen, az anyag tartja magát.

Ma elővettem, elmennék a szabóhoz, mondod, ugyanabban az utcában működik a fia szabósága, megmutatnám ezt, még a címke is ép.

Szándékosan kerülgetlek, míg készülsz, inget cserélsz, a cipő más, mint más templomvasárnapokon, a vizes kefe ismert, a kalap és a sétabot, már nemcsak úgy, hanem tartásból. Végignézem, a szuszogásodhoz illeszttem a mozdulatokat, kevés legyen az enyém, nehogy magamra emlékeztess.

Úgy emlékszem, bejutottunk a szabóhoz. Angolszövet legyen, ennyit mondtál, lehet, figyeltek rád, lehet, nem, azt hiszem, nem értette az utód, miért vagy ott, nagyon készségesen mutatta, ma mit adna el, nem figyeltem erre, azt hiszem, a görcsök érdekeltek akkor is, ahogy kisimultak, amikor a mai anyag kiesett a kezedből.

Vagy tán egészen az

Félsüket. Látom, hogy nem érti, amit beszélek, figyel engem, de nem ért.

Nagyon hasonlít apámra. Épp ott vékonyult el a haja, ott a karja is.

Ahogy mozog, az is épp apám, nyolcvanévesen, és amikor egymás felé tartanak görbe ujjakkal kapaszkodásba kezdve, akkor kerülök zavarba.

Az anyjukról beszélnek, hogy hogyan viselte az embere halálát, majd egy kislányról, akit kétévesen a sír mellett boncoltak valamikor ötvenben, szeretném pontosan hallani, mikor, érdekelne a hónap, elképzelném, hogy esett a hó éppen, és a hirtelen a sírásóktól kerített deszkáról a fehérbe omlik a lányka haja.

Ha nem tél volt, akkor szeretném tudni, orgonaillat volt-e éppen vagy hárs.

A nyarak hasonlítottak. Légyhangú lakodalmakban találkoztak, és én ezekre a nyarakra tudok emlékezni. Csodáltam őket, ahogy értik egymást, hogy megtanultak egyformán viccelni – mindig csak félig vicceltek meg, hamar elnevelték magukat –, és egymozdulattal kötötték a vőfélykendőt.

A csigatészta-tekerésbe bevontak engem is az asszonyok, zongorázni jobban szerettem volna a tisztaszobában, de ott besötétítettek, oda kerültek a hűvösbe a kész sütemények, száradni a tészta.

Nagyon szerettek engem, én voltam a kicsi, unokatestvéreim eladósorában a virágszóró copfos, akit nagyanyám a templomig kísért szemmel, amikor reggel iskolába indultam, leginkább győgycipőben. Nagypámat is makacsul mankózva kísértem sírig.

Most is kísérek, elnézem őket, ahogy egyforma mozgással haladnak előttem, mást kísérünk, aki tanította a csigatésztát gyorsabban tekerni.

Szereznem kell egy húrt, pálcikát hozzá, megtanítanom, akit lehet és amíg; emlékszem-e erre úgy, mint az ízére, mint a kihűlt krémekre, a kemény abroszra, a háztól induló lakodalmi menetre, az udvar rugdosott homokjára az otthoni temetésen.

Utána bemegyünk, oda ülök le, ahol sebesen járt a húron a kis kezem, ők szemben ülnek velem egymás mellett, észre sem vettem, hogy apám is nagyobbat hall, lehet ez is egy régi tréfa, félig, legalábbis.

PRÁGAI TAMÁS

ZALÁN ELLEN

Fragmentumok egy Vörösmarty-töredékhez

hajnalban zagyva álom
szívdob: *dön dön* döng döbönt
negyven elmúltál vén csont öreg vagy
döbbenet dobol a szívben
homályban tesz-vesz rakosgatsz
keserű szájjá állott hagyma
elkavart dolgaid megszagosodnak
fasírt a kredencen kint feledve
hogyha: akkor miért nem úgy van?
ha nem: miért soha nem is lesz?
betette a kaput döngve
a hagymaszagban valaki itt felejtett

—
dobok döngése dobbanat
kürtök kurta kukurikúja
fel! fell! vitézek! – riad
kredencen az ébresztő óra

—
„*Napjaid oly szomorúk, mint** régi fasírtban a hagyma,
megszagosodva hever, kint hagytad a konyhakredencen,
nincs szem előtt, fedted egy konyharuhával, ámde
el sosem éri a hús és enyhet adó jégsezkrényt –
ráfanyalodsz majd, *bánatnak eredve* fogyasztod
megszikkadt kenyered mellett, rágod maradékát,
ínségben, idején havi kosztpénz megszorításnak,
víz közüzemdíj megfizetés hős bajnoka, *meddig
szenveded a rabló magyaroknak terjedezését?*”
Tallóz, tesz-veszeget és egy fali csap közelébe
szennyes edényt helyez el, indul mosogatni morogva,
több napi foltját eltüntetni a hétközi szennynek
a búlepte Zalán, Alpár ura, gondba merülten,
s közben máshol jár forgása eszének, konyhai,

hőbőlygésben erős árnyát magaismeretének
durván szennyes lé: alpári beszéd özönével
önti nyakon – s titkon voksot neki ad, maga ellen:
sírja a nyugdíjas tempót, kocsit és pihekönnyű
munkát vissza, és vele biztos, állami léghő, kört,
munkaidő lassú teltét kávészünetek közt,
megtakarításnak államtakaréki betétjét,
hét végén pihenőtelket, nyaralót Tisza mellett.
Fel sem éri talán, hogy ellene mily had készül
újabb és nagy idők forrongó kútfeje mentén,
sejt, de nem ért, nyilait rosszindulatának árnyak
foltja felé lövi el: hőzöng, nem látja a célt még,
rest utcára vonulván rablót tiltakozással
megfenyegetni; s ha jó: üdvözleni újat, a szépet;
eszmét, mely új kor aranyos szövedékét bontja
tündérfátyolként teregetvén pannoni tájra.
„Agg, nem látod a célt, híg konyhai ködben bongasz,
rádiód megszorítás, válság és pénzügyi krach rossz
hírért gyúrja agyad elzsibbadt rostja közé, de
az nem rakja a kép szétszórt mozaikjait össze...!
El vagy veszve, amíg nem látod az újat, az embert,
őt, aki bátor, bölcs szóval feltárja a nyelvben
eltemetett rendet, szól: ez van, ez pedig nincsen,
emberi léptékű igazát feltárja a földnek.”
„Mit, no!” – így felel. – „Ezt nem lehetett, mert...” Rámol,
konyhai polcai közt, *villogva, csörögve vasában.*

–
Jó lett volna, ha.

Nem így.

Máshogy, és talán máshol.

„Villogva, csörögve...”

Legalább lássanak.

De sajnós a sajtuszagú esték

mellett nincs emberi akternatíva. Hősi

múlttal szemezni nem adatott meg —

és be is látom, hogy nem adatott meg.

Pedig forr most is mustból
az idő vén bora, és lesz, aki feltülekedvén,
zengő poharát felcsendíti, és az örömnék
magafeledő hangján szólítgat csecsemőrózsaszínű jövőt:
de hogy az olyan lesz-e, ahogyan ma látom,
vagy látni remélem – olyan édes, pufók arcú, a csoda tudja –
hull ki a mérték mindenből, amihez még mérni lehessen.
Nyugodj meg. Ha nem te, de utánad
„bátrabbak jönnek” – ezt tartsd észben, tarsd meg téli
reménynek,
majd jönnek ők, akik
párduckacagányukat perlik hősi múltunktól vissza.

–
benned bánatot eszem
ételem helyett
kérelek
ints meg
testem és vérem
bor és kenyér színében
hadd találkozzam
veled
régen
feledett
rég
isten

MUSZKA SÁNDOR

MONDOM MAGAMNAK

Nevem

A népet amelyről családnevem kaptam
Zseniális írói és elmebeteg gyilkosai tették ismerté
Országukban nem jártam nyelvüket nem értem
Mégis valahányszor haldokló embert látok
Míndig dalolni támad kedvem.

Mondom magamnak

Esik esik megyek haza
Hol nappal van hol éjszaka
Ragyognak rám a csillagok
Jaj de nagyon árva vagyok
Rajzolnak rám számárfület
Neve nincs egy jó kerület
Gyalog csak mert itten taxi
„Nem érti maga hol lakni”
Ki tudja ezt korán későn
Fel vagy le mostan a lépcsőn
Lábam remeg mind a húr
Csíksomlyó ez Tordatúr
Esik esik megyek haza
Hol nappal van hol éjszaka.

Vigasztalóul

Bízzuk a sorsunk a csillagokra
Az éj leple alatt míg újra álmodom
Felejtse anyám el depressziódat
Fénye a napnak mint hulló korom
Úton vagyok viszek egy házat
Tájat gyerekkort s mindent mi vagy
Balgáknak kedvez tudom e század
Nem hagyhatom hogy hagyj magad
Ne bánd hisz látod mégsem hiába
Nem nyertek semmit a csörtető hadak
Vagyok ki bajban vigasztalóul
Újra és újra téged álmodlak.

A vasmadár éneke

Szárnyat adott nékem az Isten
Madarait hogy megsegítsem
Repülhetek mind született angyalok
Vagyok ki szállt már a nagy vizek fölött
Láttam hogy él a japán s görög
Jártam puszták hegláncok felett
S alatt a mély nem vonzott felvetett
S láttam a híres teremtett embert
Egymás szemébe vajúni nem restelt
S láttam kiket úgy hívnak szentek
Nyíló virágra kaszákat fentek
Szárnyat adott nékem az isten
Hogy jót a rossztól elkerítsem
S ekképp találtam.

Visszaúton

Bálint Tamásnak

Jobb volna lenni akárki másnak
Hetediknek vadalmafának
Vágyakozáson és napok mocskán túl
Eltűnni végleg az éjszakában
Míg késik az oly régen várt hang
S kivezet innen
Madarakkal messzire szállni
Az elveszett hont megtalálni
Hol lehetsz s lehetnék
Vagy lődörögni mindent feladva
Mind ki bízvást mindig is tudta
Megéri végül.

Itt a farmon

Itt a farmon
Hol kezedre száradt a sár
Hol megőszült fejed a nagy álmodásban
És nem láttad soha a tengert
Itt a farmon
Hol harangok költik a megkéssett hajnalt
Hol szerelmeken és napok mocskán túl
Békét kötöttél a múlt idővel
(Itt a farmon
Hol barátaid nem látogatnak
Hol a nyomortól való félelmükön nevensz
És magadon persze)
Itt a farmon
Hol hegyek árnyéka borult szívedre
Hol jégeső veri ha elalszol kertedet
Istened mása vagy.

Kíntorna dal

Kedvesét várta a lány
Egy nap megjön talán
A vadvízi hajóst
Kit néki szánt a sors
Kedvesét várta a lány
Nyakán feszül a szíj
Az éj akár a sír
Húgy folyik le lábán
Nyelve kilóg lilán
Egy tölgyfa ágról lelóg
A hollók kivájták szemét
Döglegyek lepték ölét
A vadvízi hajóst
Kit néki szánt a sors
Várta a lány kedvesét
Húgy folyik le lábán
Nyelve kilóg lilán
Egy tölgyfaágról lelóg.

Fákban füvekben

Szaladt míg szíve vitte és lába
Égett ezer fok sorvasztó lázban
S hitte lyukat lel a mókuskeréken
Elmondhatod ő volt ha kérdi
Ki holnapot mára elcseréli
Lerágott csontok mohó falója
Adott ha elvett hitte és égi
Aranyait nem félt felélni
Előre látta
Úgy megy ahogy jött s nem tudja senki
Fákban füvekben hallod beszélni
Elköltözött.

Vízbe palackot

Ne higgy nekik parancsra élnek
Énnálam mindig otthonra lelsz
Friss vizű forrás örökkön éjem
Árát tudod nevémet ismered
Ne bánd hullámok le fel játékát
Az árapályt lesni gyereknek való
Ha villám rázná olykor az eget
Bort töltök dalunk elnyomja hangját
Erre az útra nem kalandból hívlak
– Nem vonzott kincs se távoli tájak –
Nőknek szerelmét s mást sem ígérek
Jöjj mert jönnöd kell csak így lehetsz
Vélem örökkön hajótöröttnek
Hol vízbe palackot senki sem dob már
A térképen jelölt helye sosem volt
S nem köt ki csónak partjainál.

Nagy István festménye

MÁNYOKI ENDRE

ÁLMOSLIGET

intarzia

Vagyok. Becsületes nevem odafent ül, az oldal tetején. Sose gondoltam volna, hogy egyszer elmesélem az életem történetét. Még magamnak sem, nem hogy valaki másnak, idegennek, barátoknak, kedveseknek, olvasóknak. Mi a bánatnak is mesélném el, ha egyszer magam is utálom azokat, akik efféle bővlikkel kereskednek. S még ha csak kereskednének! – de valami különleges példánynak is vélik magukat, mintha az ő életük bárki másénál egy fikarcnyival is többet érne. Az enyém biztosan nem. Mégis elmesélem. Fene se akar magával szembenézni, önvizsgálatot tartani, ne adj’ isten gyónni. Inkább csak a történetek kedvéért. Kezdjük, a rend szerint, a gyerekkorommal Álmosligeten.

1. Burokban

Kilenszázötvennégy augusztusában születtem, tizennegyedikén. Ha jól emlékszem anyám szavaira, délután. Afféle semmilyen időben. Se az év, sem a hónap, a nap, de még a napszak sem különleges. Még csak nem is billeg valami határon. Inkább ódalog valahonnan valamerre. Oroszlánból ki, Szűz felé ácsingózva. Túl a zeniten, de messze még az este. Amolyan tohonya idő.

Az viszont igaz, hogy burokban. Burokban születtem, s rögvest megfulladva, a köldökzsinórral a nyakamon, zölden. Víttek a csap alá nyomban, eresztették rám a vizet, hol forró, hol a hideget, s ráztak kegyetlenül. Anyám azt mondta, soha olyan gyönyörű üvöltést nem hallott, mint amikor életre vergődtem fejfelé. Márpedig ő hallott

üvöltést eleget. Mindjárt első helyen a sajátját, amikor negyvenhat telén a Bethesdában megnyugtatták: jobb is, hogy Lidike meghalt, úgysem élte volna túl a ... Itt mindig elakadt, kicsit fuldokolt a sírástól, soha nem tudtam meg, mit nem élt volna túl a nővérem, ha túléli az éheztetést.

Anyám szép vékony asszony volt mindig, de kerek, duzzadó mellekkel. Volt teje elég azon a télén is, februárban, ostrom

múltán, de romhalmazban. Lidike lázas lett, köhögött, s elvitték Pestre. Rákosligetről, ahol egy nyári konyhában éltek, mert a nagyanyám a tót kurvát kitagadta a házából. Anyatejet járt gyűjteni hajnalonként, és kapott is szinte ingyen; sok csecsemő pusztult el akkortáiban, télvíz idején. Az övé még élt.

Liget a Bethesdától huszonöt kilométer a sínek mentén. Ennyit gyalogolt anyám naponta oda-vissza, ha nem jött a Mari-busz, vagy ha nem futotta jegyre, hogy a lefejt anyatejet bevigye a kórházba. Amiből csak Lidi nem kapott. Szétlopták és eladták jó pénzért. Hogy kik, azt se tudtam meg soha. Ő sem. De hogy hogyan üvölthetett, amikor a halálhírt hallotta, nem kellett eljátszania. Láttam.

Fülekről jött férjhez Budapestre. Negyvennégy őszén indultak, anyám vonattal és rokon kísérettel, apám a szolgálati autójával. Nem találkozhattak egészen addig, amíg a polgári esküvőt Irénke, apám sógornője, el nem tudta intézni Kőbányán.

Apámnak a Don-kanyarban elfagyott a lába. Karpaszománys zászlós volt, valami tisztfele, s a kórház után hátországi szolgálatra rendelték a füleki zománcgyárba parancsnoknak. Nagyapám itt volt békeidőben művezető, akkortájt valami beosztott. Anyám a gyárirodán dolgozott. Fekete hajkorona, kék szemek, ovális arc, keskeny csipő, boka, gyönyörű keblek, tizenkilenc év – apám a hadtáp után mi mást tehetett volna... Szép ember volt, sudár, olaszos ábrázatú, pengevékony, és tiszt a messzi Budapestről. Anyámnak nem volt nehezére odahagyni gyűrűtlen jegyesét, a szerenádban jártas forgalmistát. Apámért, és Budapestért.

„Katona jön, katona megy.“ „Katona ide be nem teszi a lábát!“ Nagyanyám állta a sarat, sokáig. Olyannyira, hogy mikor a lánya elindult idegenbe, nem kísérte ki az állomásra. A vulkánfíber bőröndöt nagyapám cipelte végig a városon. Nem hagyta, hogy feltegyék a katonai dzsipre, amivel apám a ház elé érkezett. Úgy mentek a vonathoz, elől a sofőr az autóval, aztán apám anyámmal, egymás mellett, de

érintetlenül, s mögöttük a málhával nagyapám. Nagyanyám hatalma addig terjedt, hogy érvényt szerzett a törvénynek: anyámat rokonok kísérték Pestre, náluk lakott az esküvoíg, csak akkor este költözhetett be Irénke és Sándor kőbányai lakásába, mikor a távirat elröpült Fülekre.

„Lassan ment a vonat, és az országút nem követte a síneket. Apád mindig előreszaladt az autón, és várt minden állomáson. Lehúzhattam az ablakot, de a kezemet is csak egyszer tudta megfogni. Pásztón, ahol a nénikém elszaladt pisilni.“

Kőbányán már akkor áthaladt a front. Sándornak, aki jegyző volt Cinkotán, nagy lakása volt, el is rekvirálták a felét az oroszok tisztizásnak. Részegen lövöldöztek, többnyire apám mellé, fasiszt, ordították a combjukat csapkodva, és hagyták, hogy ott álljon, arccal a falnak. Aztán csokival etették anyámat. Apám rettegett. Nem attól, hogy hátra lövik véletlenül, hanem hogy megtalálják az ágy alatt a ládát, teli kézigránáttal. A dzsipből hozta fel, maga sem tudta, miféle kötelességből. Éjszakánként dobálta ki őket a lichthofba, darabonként hatástalanítva a tojásokat. „Egy mindig ott volt a zsebében, kibiztosítva. Ha rajtakapnák, s mielőtt tarkón lövik... Ő mondta egyszer. De nem hiszem, hogy megtette volna“ – mondta anyám.

Gyalog mentek Kőbányáról Ligetre, mikor a ruszok eltűntek a környékről. Nem tudom,

mikor. Tél lehetett még, vagy már koratavas, negyvenötben. Csak azt tudom, hogy késő este értek a ház elé. Kásás hó zuhogott, és nagyon erősen fújt a szél. Apám egyedül ment be, megmondani, asszonyt hozott haza. „Tót kurva nem lép a házamba!“ – három szobán keresztül is kihallatszott a kapuig nagyanyám ordítása. „Na de Lídia! Mégis csak egy kislány...“

Kiment az öreg pénzes

postás anyámért, megölelte, betámogatta a konyhába, leültette a sparherdt mellé, és a vulkánfíber bőröndöt becipelte a tisztaszobába.

Nagymama még csak megbékélt valahogy, talán csupán szunnyasztotta a mérget, amiért a papucs férje ilyen kényes helyzetbe sodorta. Nem úgy Irén, a legidősebb nővér, aki önkényura volt a családi kasszának-spájznak. Lehetett is, gazdag férjet rekvirált magának, ráadásul egy Munkácsyt, nem holmi arcképfestőt. Még ha elváltak is.

Irén befeküdt az ágyak alá, s a poros ujjbegyét mutogatva járt körös-körül a házban. „Cselédnek is száralmas“ – dugta mindenki orra alá a zsákmányt, akit az útjában talált. Nem tudom, meddig bírták otthon, sokáig biztosan nem, mert anyám többi története már albérletekről szólt, Ligeten, közel s távolabb a tízutcai portától.

2. Lidike

Lidike. Lidike izzott és fázott. Hideg volt nagyon negyvenhat telén. Vékony falak, vékony mennyezet, ablakhuzat, ajtóhuzat, szökött a jancsikályha melege mindenfelé. Sári mama fogadta be őket, anyut a nagy hasával és az élehetetlen férjével, a nyári konyhába télen. De nyilván a manzárdban is hideg volt, és ott apám beverte volna a fejét a rézsút futó plafonba, s hát a kicsi is hova fért volna el?

Sári néni bejárónő volt nagyapáméknál, míg Irént oda nem hagyta a férje, s a pénzes postás lányának volt pénze cselédet tartani. Aztán már csak hébe-hóba járt el a nagyanyámhoz, meg akkor, mikor hírért vette, hogy megjött Bandi, a legkisebbik fiú, s hogy feleséget hozott magával a frontról. Látott, amit látott. Én csak azt, ahogy apám ecetfával próbálja a kályhát fűteni a kiskonyhában, Sári mama portáján.

Fa nem volt, égen-földön. Erdő igen, Cinkota mellett, de azt a hírek szerint fegyveres katonák őrizték, s cigány legyen a talpán, aki kijátssza őket. Meg az akácos erdőszáv a reptér mentén, ahová engedély kellett, de a szovjet kirendeltség olyat nemigen adott fasiszta tiszteknek, s még a postás sem számított igazi proletárnak. Maradt az ecetfa, arra adtak. De az csak füstölt, nem tudott meggyulladni. Nem is füstölt, savat lehel a levegőbe.

Hogy került engedély a ferihegyi akácra, titok marad. Talán a Sári néni révén, talán mert a fia mérnökként dolgozott Sztalinnak, most meg valahol a baráti Afrikában? – nem tudom, volt-e akkor a szovjeteknek barátjuk Afrikában. S azt sem, abból miként volt az inzsenérnek módja emeletes házat építeni Ligeten, ahol a földszint négy szobája takaros rendben várta a betoppánását, bármikor – még az anyja is csak takarítani mehetett be a lakosztályba.

Az akác jó tűzifa, izzott is tőle a jancsikályha, de talán túl későn jutott a melegéből a közel tolt kiságyba. Lidike akkor már belülről izzott, s meg is halt nemsokára. Hiába volt a reverzális. Hiába a református Isten. Hiába a konfirmáció domborodó pocakkal, bakfisok és kiskamaszok között Kántás tiszteletes parókiáján. „Isten szolgálata ma konspiráció” – mondta a kiskaté sulykolása közben, mert a megszállók a templomot sem engedték kinyitni. Hogy mi az a konspiráció, a terhes anyám maga se értette meg.

Miként azt sem, miért lökdösi kifelé a katolikus plébános a hivatalából, amikor elment bejelenteni, hogy kilép az egyházából. „Másként nem esküdhettek oltár előtt” – mondta volna, magyarázatképpen, s tovább: fölrafnak egy vonatra, s mehetek vissza a tót kurva anyámhoz. A papot semmi sem érdekelt, csak az, hogy elegendő nyálat gyűjtsön a szájában a hivatal ajtaja és a kertkapu között. Legyen mivel leköpnie az asszonyt, aki a taszítástól a járdára zuhant. „Elkárhozol, szuka.”

3. Liget

Aztán már a Marcsa háza van, és a gyerekkor. Ligeten. Rákosligeten, Budapest XVII. kerületében, a kétuccában, egy házsorral a vasút és a Tusa-rét fölött, és a síneken túl a Rákos-mező. A patak, a fűzfák és mogyoróbokrok, zsombék, nyulak, nyilak és csúzlizás. Az indiáncsapat, melyben Zsolti a kapitány és mindenki tiszt, csak én vagyok közlegény.

Meg Enikő, a járógépes kislány, Szili nővére, Ági húga, akik csak jövevények. Szilit be se vettük a csapatba.

Ligetről kéne – mit is? Talán, hogy munkástelepnek épült, még a nyolcszázkilencvenes években, aztán csődök és egyéb bonyodalmak végén tisztviselőteleppé avansált 1920 körül. Akkortájt már nyilván nagyobb volt, mint 155 katasztrális hold, és talán többen is lakták,

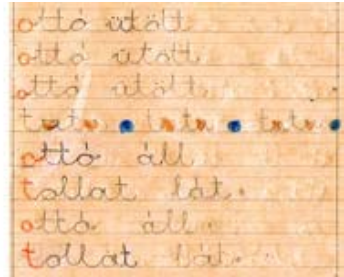
mint háromezeregyszáztizenketten.

Nekem ezek a számok, adatok nem mondanak semmit. Tizenkét éves koromig éltem ott, a lábaim még akkor is aprók voltak, Liget meg

hatalmas. A templomunk messze, s a temető anyyira, hogy egész hazugságláncot kellett kitalálnom anyunak, hogy megnézhessem, tényleg ledöntött sírköveken zabálja-e a cserebogarakat Miki, akit Kiss Rózsa sem bírt nádpálcával sem, vonalzóval sem móresre tanítani. Pedig a nadrágját is lehúzta, s fölfektette meztelen seggel a tanári asztalra, úgy verte-ütötte. Főleg, amikor Miki megette a krétát.

„Hol a kréta, hetes?“ Én voltam a hetes. Tanító néninek jelentem, osztálylétszám harminckettő, hiányzik három, Kiss Richárd, Dürr Gusztáv és Gelencsér Miklós. „Hol van a kréta?“ Félttem a körmöstől, nagyon. Egyszer már kaptam, télen, amikor viccből kikötöttem a fiúk bakancsfűzőjét. Hátról osontam, és lehajolván, sebtiben megrántottam a pertlit. Röhejes volt, ahogy kezdett a bokájuk kicuppogni a surranóból. Mígnem Parragh Laci anyyira meglepődött a matatástól, hogy majdnem kirúgta a szemem. Ömlött a vérem, s még a körömöm is begyulladt. Rózsa engem vert el a rendbontásért.

„A Miki megette. Azért kellett hazavinni. Mert rángatózott és folyt a nyál a szájából.“ De csak másnap lettem áruló. Mikor Mikit a Kiss Rózsa ráfektette az asztalra, lehúzta a kiscatnyáját, és addig ütötte a csupasz fenekét, amíg el nem tört a T-vonalzó. Akkor kiközösítettek.

VASADI PÉTER

Tereptan

Előtte még tiéd a perc:
a végtelen lábadnál
épp hogy lefékezett.
Innen indul tovább.
Két végtelen között
szabadon megszorulsz.
A sáv, amelyen álldogálsz,
a bűnöké. Bűnösöké. Itt
mindenki bőven tulajdonos.
Ez volna senkiföldje?
Hisz rajta zsúfolódunk.
Kivétel nincs. Illetve
van: a Megnevezhetetlen.
Önként számúzve magát
közöttünk letanyázott.
S mert *elveszi*,
hát elveszett.
Elsőnek mégis ő maradt meg.

Együtt

Akár elrozsdált sarlók
egy kupacban. Előbb-
– utóbb egymást köszörülik.
Zölden habzó növények
kábultan lengedeznek
mindenféle szelekre.
Részegek. S előzékenyek.
De jön már az idő, mikor
bizony kaszálni kell.
Akkor az egyik nyisszant,
a másik szitkozódik,
csak roncsol és reszel.

SIMÁNDI ÁGNES

helyzet/ jelent/ és/

most útra kelnek
velem a kövek
viszem magammal
szavaid a télbe
mert holnapra
pokrócot rázhat
bennem
az emlékezés
s oly könnyű
elveszni nélkülöd
*

jelzéseket írtam a falra
hogy visszafordulj
álmaink nyarába
vetkőző tudattal
követeljem a jussot
amit kikérni jaj
nem szabad
olyan ez mintha holnapra
szétszakadna a kárpit
s fény helyett
csak agóniáját néznénk
a felszín mögötti űrnek
*

vágy volt minden –
vészhelyzet
tilalmak erdejében
madarak tévedtek el
kacéran bontottad
szárnyaid –
megérkezem
a télbe
megérkezem

szökés

elszöksz a búcsúzás
elől
a távolság mondod
csak annak létezik
aki feladja
januárban az ember
a jégvirágot
is becézgeti

az erdő anatómiája

ikremnek...

vegyük elsőként mi is a fákat
és a bokrokat majd később
a csapásokat de most
a tisztást a reggeli fényben
ahonnan indultál
szinte kert volt bár az alsó
rétegek felől közelítve
mindig is tudtad hogy
ez erdő és át kell jutni rajta
lehetőleg még a napnyugta
előtti lázban hogy érezni
tudd a szürkület tücskeit
s az elnyugvó állatok
álomba szenderülését figyeld
*

mindig is tudtad hogy
ez erdő és átjutni rajta
maga a megismerés
a csapások hol körbe
hol holt utakra visznek
pusztán egyetlen egy
vezet el a tóhoz ha ugyan
van erdőnek tava
s nem csak a sakálok
ordítják az éjbe a szénné
égett fák temetőiben
az elmúlás hordalékát
*

ha erdőnek van tava

tündérekkel élhetsz de utad
a tótól tovább kell vezessen
nyarakba és hószálgás
telekbe mert az erdő gyakran
rémítő rengeteggé válhat
ahogy az idő halad s
haladsz te is vele
ritkásokon és csapdákon át
is mert ez tudod minden
törvény alapja: hogy megismerd
a magaslatot és bukásaid
után a talpra állás
biztonságát is

*

erdőben élünk mindannyian

városban is falak közé
szorítva ott lüktet az erdő
minden moccanása
álmodban hallod ahogy
új rügy bontja magát az ágra
s ha egyetlen levél is hull
tudd hogy benned is
elsiratja magát e történet
mikrokozmosza mert az erdő
ott nő bennedével megtart
és soha ki nem taszít

*

a végén persze kijutsz belőle
tisztásra érsz vagy éppen
a csúcsok egyikére
akkor már nem te vagy
ki ott lépdél a megtisztulásban
bár belőled való minden
igaz szava a szájnak
s minden kis fűszál levél
emléke megremeg:
erdőd mögötted arannyá
változott
hátra ne fordulj akkor

Szelektív hulladékgyűjtés

Hudy Árpád *tárcája*

Nem szoktunk a családban a szelektív hulladékgyűjtésről beszélgetni. Ezt írásban vallottuk be a napokban töredelmesen. Úgy buktunk le, hogy negyedikes kislányunknak környezetismeretből házi feladatként egy kérdőívet kellett kitöltenie. „Szoktatok-e otthon beszélgetni a szelektív hulladékgyűjtésről?” – szölt az egyik szigorú kérdés. A gyermek várakozóan nézett ránk. Természetesen lazán beikszelhettük volna, hogy „igen“, elvégre alig múlik el nap, hogy ne vitatnánk meg ezt a fontos kérdést. Vagyis hazudtunk volna, ahogy az már a kérdőívek kitöltésekor szokás. De hát nem azzal maceráljuk állandóan a csemeténket, hogy igazat kell mondani? Inkább írásba adtuk tehát, hogy léhák vagyunk. Az emberiség létkérdései helyett káposztasavanyításról, szomszéd macskákról, fogmosásról, a gyermekszobában uralkodó krónikus rendetlenségről és egyéb haszontalanságokról beszélgettünk.

Tudatában vagyok felelőtlenségünknek. A média jó pár éve kongatja a vészharangot. Világunk – ha nem pusztítja el már előbb kóbor üstökös, természeti katasztrófa, atomháború, vízhiány, éhínség, járvány – lassan belefutad saját szemetébe. Az embernek még nem sikerült meghódítania a világűr, a hulladékának már igen. Gigantikus roncstelepek keringenek a fejünk felett. Az óceánokban kisebb kontinensekké verődtek össze a folyók által besodort műanyag flaskák, a hajókból kiokádott szennyek. Egy-egy kiszolgált tankhajó időnként megunja a robotot, nyílt tengeren vagy valamely kies öbölben szabadul meg olajrakományától. Szorgos alpinisták és lelkiismeretes turisták tonnaszám kipirgálják össze a hegyekben a civilizáció kézzel fogható nyomait, amelyeket ugyanók hagytak hátra korábban.

De nem kell ilyen messzire menni, a vörösiszap meg a cián házhoz jön. Az országutak mentén, néhol a parkolóban, gondos kezek által odahordott undorító kupacok virítanak. Az erdőben, parkokban, sétányokon a modern csomagolástechnika vívmányainak állandó tárlatát csodálhatja a természetben andalgó. Az autópályákon italos és cigarettás dobozok süvítene ki a száguldó járművekből. Az értelmes tekintetű kamasz hülyének néz, ha rá mersz szólni az utcán, hogy a

kukába dobja nyalánksága papírját. (Dehogyszól rá, még neked ugrik.) Aztán látod az idős orvost, amint kipöcköli még égő csikkjét kocsija ablakán, míg várja, hogy kinyissák előtte a kórházkaput.

Lelki szemeim előtt elzörög az ötven évvel ezelőtti szemetes autó. A rongyos szemetesek, még fényvisszaverő formaruha nélkül, egykedvűen ürítik a szegényes háztartások viharvert pléhvödreit. Nincs azokban még műanyag, üveg is, csak ha eltörött, hiszen kell az a spájzba. Elemek? A mozsárba, kézi darálóba nem kell olyasmi. Elektromos készülékek roncsai? A lámpás rádió évtizedekig recseg a konyhában, ha elromlik, megjavíttatják. Papír? Gallyak? De hiszen tüzet kell rakni a cserépkályhában, vagy a mosókonyhában, az üst alatt.

A régi parasztgazdaságban nem létezett eldobnivaló. Mindent fel lehetett használni valamire, ha másra nem, tűzrevalónak. Ha lebontottak egy épületet, minden darabkáját újra felhasználták. A már hasznavehetetlen szerek nem kerültek irdatlan roncstelepekre. Az volt ám az igazi szelektív hulladékgyűjtés! És még csak nem is beszélgettek róla a családban. Az adminisztráció sem írta elő, nem népszerűsítette az újság, nem prédikált róla vasárnap a pap. A dolgok természetes rendje volt. Manapság a szemetelés a dolgok – természetellenes – rendje. Hulladékhegyeket termel az ipar, a háztartások, versenyt szemetelnek a szegények és a gazdagok, a legfejlettebb országok járnak elől, és a legfejletlenebbek – legalább ebben – nem maradnak le.

Németországban én is pedánsan különválasztottam az eldobnivalót. Az arrafelé szinte kultikus tevékenység, egyfajta népsport. Aztán a tévé leleplező riportjában láttam, hogy a gondosan kategorizált hulladékot a nagy gyűjtőtelepeken ugyanolyan gondosan összeöntik. Akkor már jobban csinálják a germán kistestvérek, a dánok. Ott fémdobozos ital egyáltalán nem árusítható, így nem dobhatja el senki, nem is kell külön gyűjteni. Érdekes, hogy ezt a példát sohasem hallottam népszerűsíteni a médiában, nemcsak Magyarországon, de még Németországban sem.

Talán mégis rendeznünk kellene egy családi konferenciát a szelektív hulladékgyűjtésről.

A véletlen fogaskerekei

Laik Eszter *tárcája*

A nagy gazdasági világválság éveiben (ama régebbiben) zarándokolt ki őseihez Németországba Holczer Imre, hátrahagyva Magyarországon testvérét és népes családját. Mannheimben telepedett le, ahol a történelmi múltú autógyártásnak köszönhetően megtalálta a megélhetését. Bő negyed századra idehaza kirobbant a forradalom, s a határok megnyitásakor Holczer Imre unokaöccse az utolsó pillanatban felugrott egy Bécsbe induló vonatra. Két testvérét és a szüleit hagyta hátra az épp hogy nagykorúvá váló Holczer Mihály abban a házban, amit saját kezűleg építettek fel a szülei a háború előtt a szépnevű Rezeda utcában, Pesthidegkúton.

Az anyja naphosszat sírt, és olyan eszelősen vigyázott a két fiatalabb gyerekre, hogy az örületbe kergette vele a kamasz fiúkat. A középső a hetvenes évek végén látogatta meg a bátyját egy meghívólevéllel, s ahogy akkoriban mondták: „elfelejtett hazajönni“. Az ott-tartózkodását végül egy házassággal pecsételte meg hivatalosan. Egy dél-német városkában telepedtek le, ahol Holczer Károly nevéhez méltóan és kétkezi szakmájára hagyatkozva bútorestaurálásba fogott, majd építőanyag-telepet nyitott. Idehaza az anyja nem sírt érte egyetlen könnyet sem. Kihúzta magát, és olyan szárazon tartotta a szemét, mint a tartalékban elraktározott lisztet a kamrájában. Már csak a legfiatalabb fiú volt otthon, a Rezeda utcai házban, de ő nem nősült és nem volt mehetnékje sehová.

Ez dolgos, rendes ember volt, a szomszédok is mindig számíthattak rá, ha épp kellett még két kéz valamihez. A szemközti házban gyakran elkélt a segítség, mert a mosókonyhaként szolgáló pincét évente, menetrendszerűen előntötte a talajvíz. A házat két öregasszony lakta, sógornők, a férjeik a háborúban veszték oda. A gyerekeik családostul hétvégenként jártak hozzájuk, s ha jött a pincében az „aqua alta“, gumicsizmában álltak láncot alkotva a mosókonyhában, és minden arra alkalmas eszközzel merték a vizet. Ilyenkor a legkisebb unokát, azt a kislányt, akinek egyébként is csupa nyűg és borzongás volt a nagyanyja dohos házában tett mindenkori hétvégi látogatás, átszalajtották a szomszédba a Holczerékhez, szóljon már a Gabi bácsinak, ha tudna jönni segíteni. A kislány ezeket a küldetéseket sem szerette különösebben, de a Holczer nénitől valálább mindig kapott egy szem bonbont, ezért érdemes volt leküzdeni változatos félelmeit. Néha a Holczer néni is átjött, a pincelépcsőről lehajoltva sopánkodott a munkálatok fölött, és a munka szünetében elbeszélgetett a szomszédaival. Karcsi fiáról nem lehetett beszélni. Ha a Karcsi bácsira került a szó, Holczer néni összeszorította a

száját, és annyit mondott, hogy ő megy is, mert soha nem készül el így otthon a leves. A szomszéd kislány ilyenkor arra gondolt, ez biztosan az óriási merőkanálról jutott eszébe a Holczer néninek, amivel megállás nélkül merték a pincéből a barna, zavaros vizet.

Aztán nem maradt semmi ebből a házból sem. A két idős asszony halálával a gyerekeik eladták, a helyét a vevő bulldózerrel egyengette el. A Holczeréké megmaradt, bár elcsendesedve. Holczer Károly Németországból utoljára az anyja temetésére jött haza, aztán békés, nyugdíjas éveit élte odahaza, de a gyerekeivel közösen tovább igazgatva a vállalkozás ügyeit. Nem okozott neki nehézséget, hogy haladjon a korrallal és a technikával. Ha meggyúlt valamivel a baja, csak beugrott Stuttgartba, ahol mindent elintézhettek.

Karl Holzer 2011. november 23-án is átutazott a városba, hogy átvegye egy kis üzletben a megjavított telefonját. Herr Holzer türelmesen várakozott a pultnál a szükséges papírokat szorongatva, ahogyan türelmesen várakozott a mögötte álló nő is, akinek információra volt szüksége a feltölthető telefonkártyájával kapcsolatban. A nő ugyanis külföldi volt, Berlinben időzött, de néhány napot Stuttgarttól egy ugrásra fekvő Esslingenre szánt, ahol egy barátja tanult. Herr Holzernek kezébe adták a telefonját, rövid és gyors disputa indult, amiből a nő egy szót sem értett („biztosan műszaki dolgok“ – vigasztalta magát), aztán az előtte álló úr azonmód leejtette a bolt kövezetére a frissen átvett telefont. „Azanyjaszentségit!“ – dörögte a német úr lehajolva, és a mögötte álló nő, aki egyébként Magyarországról jött, azt gondolta, talán rosszul hallotta. A fülünk mindent az anyanyelvünkhöz idomít. A nő el is nevette magát, de ahogy a férfi felnézett rá, már biztosan tudta, hogy jól hallotta.

Sokkal inkább megrökönyödött, amikor a bolt előtt állva a magyarul beszélő úr felsorolta neki idáig elvezető útja főbb állomásait. A Rezeda utca részletei úgy gomolyogtak elő a nő képzeletéből, mintha azt a gyerekkor nem is ő élte volna, csak rátukmálták volna annak a félelmekkel teli, zárkózott gyerekek a bőrét, hogy ha levedli, megkapja végre a mostani énjét. Karcsi bácsi, akiről nem lehetett beszélni, ott állt előtte.

Leültek a közeli kis parkba hallgatni. Néha megindult a szó, hol a férfiből, hol a nőtől, aztán csak csóválták hitetlenkedve a fejüket, mintha az élet valami cirkuszi mutatványán hüledeznének. „Kicsi a világ“ – hümmögte a nő az egyetlen megunhatatlan bölcsességet. „Mi vagyunk nagyok hozzá“ – mondta Holczer Károly, de csak a szája nevetett. Aztán a nő tarkójára tette a kezét, szinte nem is simította meg a fejét, épp csak a hajához érintette a tenyerét, majd a zsebébe süllyesztette fázósan, és cigareta után kotorászva búcsúzkodni kezdett. Ahogy Holczer Károly eltűnt a nő szeme elől, az még álldigált egy ideig a pad mellett, nézte a lába alatt az apró kavicsokat, és egyre a fogaskerekek csodáján gondolkodott.

MEGGYESMÁKOS

Mányoki Endre *tárcanovellája*

Két gond gyötör mostanában: Liget és a főzés. Kínoz, gyaktat – de azért ez ennél bonyolultabb. Mert hát önkéntes mindkét penitencia, legkivált a konyhai, de magamra mért kényszer az emlékezés is. S át is járkálnak egymás térfelére, hol zavadzálni, hol meg jó tanácsért; konyhamalacok közt ez már így szokás, nemkülönben az időkalendorok zaklatott életében.

Főként, ha a sütés kerül szóba. Mert főzni még csak elfőzőcskézek lángelmém szűk korlátai között, de sütni való dolgában rászorulok a segítségre. Mondjuk, a bolti réteslapra. Amire nem, az meg jön magától: „A mamié jobb volt, össze se lehet hasonlítani...” De ha egyszer a tésztaját is maga dagasztotta! – és máris Liget, a nagyanyám konyhája.

Álmosliget. Az intarzia, melynek darabkái persze, hogy nem valódiak, de amit felidéznek, legalább megtörténtek. Ez a fikarcnyi mese a meggyesmákosról, ez meg itt merő koholmány, noha akár meg is történhetett volna.

Anyám csak egyszer borított a fejemre ételt. Spenótot. Na, de a nagyanyám! Mit nagyanyám – a Marcsa!

Ha a Sári néni nem lett volna annyira kövér, talán megúszom. Vagy ha nem hárman akarnak rétest sütni. De hiszen nem is akartak hárman, nagymama, a szomszéd Marcsa meg a Sári néni, csak egyedül a mama. Mint mindig.

Ez volt az ő specialitása, a büszkesége, a meggyes-mákos. Rétes. És persze az egész família kedvence. Nem tudott eleget csinálni soha, hogy el ne fogyjon már-már a tepsiből. Csapkodott olyankor a kézikendővel, még össze is csavarta, nem mész onnan, ebadta kölkei, így kiabált, hogy mész meg kölkei, amikor a sütő körül ólálkodtunk a Zsoltival. Amikor meg kirakta a tepsit az asztalra, kész volt a tánc: én a figyelmét terelgettem, huzigáltam a szoknyakorcát, csikordítottam a háta mögött a hokedlit, bevertem a térdem a sparherdtba, ordítottam, s míg ő velem vesződött, a bátyám egész félrudat tépett ki a forró sütből. S nyargalt is nyomban a sufniába. Mondjuk, nekem már alig jutott, mire kiértem utána.

Mama akkor már volt vagy hetven éves, s noha vékony, mint a fűszál, mégsem ért ki időben a fűszákhöz. Nem szabad forrón enni, hát ezerszer is hiába mondom, megfekszi gyomrotokat, de én nem fogok a Bence doktor után rohángálni, istenügyse nem, fetrengjetekek, majd megmondom apátoknak...

Akkor délután én voltam vele egyedül. Jöttem a suliból, ebédre. Zsolti talán focizott valahol, talán snurroztak a Csövesék udvarán, de hogy a mama mire készül, arról nyilván halvány sejtelve sem volt. Én meg nem futottam elárulni neki. Majd csak megoldom egyedül, úgy voltam vele, végtére is hétévesen az ember már nem szorul rá a bátyjára.

Mama már korán reggel nekilátott. Gyúrta a tésztát meg pihentette, aztán gyúrta megint, vándlingba rakta, letakarta, s mikor betámítottam, éppen kiborította a nagy, kerek asztalra. Széthengergette, aztán visszadugta a kockás kendő alá... Ne legyél láb alatt, kisfiam, mondta, mert rád találok ejteni a sodrófát. Bekucorogtam a sarokba, de persze ott is útban voltam, a mák a szekrényben lapult, léptem máshova, ott a porcukor tanyázott mögöttem, ácsorogtam a spejzajtóban, akkor meg a meggybefőtthöz rekesztettem el a bejárót.

Sokára lesz kész? – kérdeztem, mert a Zsolti, ha betoppan... Kész lesz, amikor kész lesz. Eriggyél ki biciglizni! Na persze, a háromkerekűvel, mint a dedósok! Akkor focizzál... Ha volna mivel. Pedig volt, de hát ki látott már olyat, pöttyös gumilabdával focizni! No hát, szaladj át a Mariska nénihez, kérj tőle pár szem hullott almát, megreszelem, jó lesz a mák mellé a töltelékbe. Így sorolta a teendőket, sokáig, mintha ezzel is időt nyerne.

A Marcsát nagyon utáltam. Kontyba volt a sárga haja rakva, és olyan volt az arca, mint egy fogatlan halálfej. Pongyolában járt, és a csontos, foltos kezét folyton beletörülgette. Már amikor nem akarta a hajamat simogatni. Mégis jól jött a megbízatás. Marcsa három házzal odébb lakott, és ha jó lassan megyek, hazáig akár három almát is meg tudok majd enni.

Csak nem rétest süt a nagyanyád?! Akkor meg mire kell az alma? Az életben nem evett még almát, el se bírná harapni a csupasz ínyével. Marcsa egyre kémlelte a tekintetem, ahogy az almákat rakosgatta. Olyan vacakokat, férgeseket meg ütődötteket, hogy egyre se fájdult rá a fogam. Rohantam vissza. Az lett a jutalmam, hogy ha hámozni nem is, reszelni segíthettem. Míg be nem rontott Marcsa a konyhába.

Ahhoz két ember kell, Lídia, hát nem mondtam elégszer, hogy ha rétest sütöl, üzenj értem? Egyedül hogyan rohángálnál, mint a macska, körbe-körbe az asztal körül, de hiába, mert lefolyik a tészta az oldalán, már persze, ha elég vékonyra nyújtod, ahogyan kell, máskülönben nem rétes lesz, hanem bodak, abba meg minek a töltelék, mire átharapná az ember, telimegy a szája a sületlen cuhajkával, akkor már jobb, ha pacsnit sütsz, abba nem kell se mák, se alma, a meggyet meg

majd megeszik a pulyák egyenesen az üvegből, ugye, jól mondom, kishuszár?

Mama, azt hiszem, embernek nem örült még annyira, mióta a frontról visszajött a férje, mint Sári néninek akkor éppen. Sári az összes kilójával beszuszogott a konyhába, viszem a Bandikát, ne legyen a nyakadon, kezdte a mondókáját, birsalmasajtot főzök, majd segít hámozni. De nem jutott el ideig. Várjál, Lídia, hárman többen vagyunk, nem kell annyit futkosni, mondta, és odacövekelte az asztal mellé, melyen nagyanyám már húzogatta a rétestésztát. Amit a Marcsa éppen a kezei közül próbált kiókumlálni.

Állj csak oda, védte a jussát nagyanyám, Sári néni mentőosztagként irányítva, Mária, te ott figyeljél, én pedig innen húzom. És meghúzta. De a hirtelen mozdulattól kilukadt a tészta, szétrepedt előtte, s tágult a szakadás erre is, arra is. Jajistenem, gyúrhatom össze, kezddetem előlről! Sebaj, ti csak menjetek, Sára, vigyed a Bandikát!

Gyúrod ám, a rossebet gyúrod, minek azt újra összecupakkolni, elég, ha a magad felén föltekered, várjál, mutatom, engedj oda – és már túrta is ki a Marcsa a mamát a helyéről, így ni, látod, mondtam, szóljál, jövék, segíték, de te nem, neked aztán leesne a gyűrű az ujjadról...

Nagyanya megtántorodott, hátrafele kalimpált, s rátenyerelt a platnira. Még fel sem ordított, én már másztam át rohanva az asztal alatt, hogy megvédjem, vagy csak elrántsam a kezét a tűzről. Nyargaltam négykézláb, egyenesen a Marcsa lába elé, aki már úton volt futtában a tésztával, üvöltve: Sarolta, állj el az útból!

Semmit se láttam.

Csak azt, hogy Marcsa felbotlik bennem, s elterül. Mit művelsz, te szerencsétlen, ezt a Sári néni kiabálta, a mama sziszegett, én meg nem értem oda hozzá, mert a Marcsa, ahogy tápászkodott, a tésztával teli markával a hajamba markolt. Tele lett az arcom, a nyakam is ragaccsal. Ültem a földön, és próbáltam magamról levakarni. Adnátok egy konyharuhát végre? – ordította a Marcsa fél térden kucorogva, nagyanyám meg úgy nevetett, szipogva, sziszegve, fuldokolva, mintha ő volna a vegyigyár dudája fájront idején.

Sári mama nagy, meleg kendőt vetett az arcomra, és törölgette, súrolta rólam a rétestésztát. Aztán fölemelt lassan, gyere, lelkem, kicsi szolgám, vár a birsalma mindkettőnket. De majd bontok előtte öreg lekvárt, megeheted a kéréget.

Már csak a Zsolti hiányzott. Isten bizony. Ott állt az ajtóban, zihálva. Lesz rétes? Vagy lemaradtam?

Kányádi Sándor a magyar nyelvterület talán legnépszerűbb élő költője, generációtól függetlenül. Életútjáról, a költőség fogalmáról, a versírók társadalmi szerepéről, a líra jövőjéről, a műfordításokról kérdeztük.

„A magyar költészettel együtt szokott járni az erkölcs”

Beszélgetés Kányádi Sándorral

A magyar nyelvterület egyik legismertebb szerzőjeként tartják számon. Ennek titka Ön szerint a gyermekirodalomban rejlik. A *Napsugár* című gyermekújságot, amelynek harminc évig volt munkatársa, mintegy nyolcvanezer példányban olvasták a legkisebbek, akik időközben felnőttek, és hűségesek maradtak Önhöz. Van-e kedvenc gyerekkönyve, gyerekverse?

Nem a sikert kerestem, hanem úgy adódott, és az élet is így hozta. Petőfi Sándoron nőtem fel, egyrészt mert nem is volt más abban a falusi környezetben és egyáltalán az én időmben. Ma is nyugodtan elmondhatnám, Petőfi Sándor a költő. Rákóczi Ferenc a fejedelem, és Petőfi Sándor a költő. A kritikusok azt szokták mondani, hogy Petőfi útján indultam el, de minden valamire való költő Petőfi nyomdokain indul el. Azt is szoktam mondani, hogy minden valamire való gyermek megpróbálkozik gyerekkorában versírással, aztán az okosabbak abbahagyják.

Értelmiségi úgy lettem, hogy az élet kimustrált, nagyon beteg lettem tizenegy éves koromban, és fizikai munkára alkalmatlannak találtak, ott feküdtem a viaszosvászonnal letakart díványon Gyarmati doktor úr rendelőjében, Keresztúron, és a spanyolfal mellett hallgattam az alkudozást. Édesapámnak mondta az orvos, hogy fizikai munkára nem szabad fogni engem. Nagy csönd... A lovakat sem viheti ki a csordába?

– kérdezte édesapám. Mire az orvos: azokat sem. S éreztem, hogy fölöslegessé váltam... Erre jött a doktor úrtól a mentő kérdés: esze van? Édesapám válasza erre: a tiszteletes úr azt mondja, hogy van. Hát akkor adják kollégiumba – tanácsolta az orvos. Így kerültem én kollégiumba, amit aztán egy évig megszakítottam, amikor édesapám háborúban volt. Emlékszem, hogy a szekér derekában feküdtem a sarjúban, Betfalva felé. Édesapám hátraszólt: elmész a kollégiumba? Mondtam, hogy el. Megállod a helyed? Mondtam, hogy meg. Na, négy sarka van a világnak, olyan pályát válassz, amelyet szeretnél. Ha meghalok, engem ne átkozz: ez is szerettem volna lenni, az is, de volt egy buta apám, aki megakadályozott. Ezzel el volt döntve a sorsom, ősszel bevonultam a kollégiumba. Még mielőtt ez megtörtént volna, apám elküldött a szeretómhöz, akinek én zöld ágat tettem az ő segítségével május elsején, hogy tegyen nekem bokrétát. Úgyhogy a zöld kalappal, mint igazi regruta vonultam be az internátusba. Református kollégiumba jártam három évet, de olyan beteg voltam, hogy az első évben száztizenhat igazolt hiányzásom volt, amit a betegszobában töltöttem. Általában, mint a falusi gyermekeknek, az év vége fele volt mindig a legjobb bizonyítványom, addigra fölzárkóztam a többiekhez. A háborúban kimaradtam egy évet, akkor magánúton a római katolikusoknál tanultam. Édesapám egy levelet írt, amelyben az állt: fiam, ha tudsz, akkor menj iskolába. Mostohaanyám, akinek nem sok hajszála hullt ki a tudományokért – ahogy édesapám szokta mondani –, azt mondta, ekkora legény dolgozzék, és ne mind tanuljon. Aztán édesapám hazajött, és tovább folytattam a tanulmányaim ipari iskolában. Egy évvel később kezdtem és egy évvel később fejeztem be az iskolát. Huszonegy éves voltam, amikor engem Páskándi Géza felfedezett.

Az egyetemet is úgy végeztem, hogy már az *Irodalmi Almanach*nál dolgoztam. Az érdekes dolog, hogy Géza tizenhét éves volt, amikor

engem fölfedezett, őt pedig Majtényi Erik fedezte föl tizenhét éves korában. Úgy kezdődött, hogy faliújságból elolvasta az egyik versemet Bukarestben, ott volt delegációban. Jött és mondta: olvastam egy versedet, nagyon tehetségesnek tartalak. Megiszunk egy sört, Páskándi vagyok, a költő, remélem, hogy ismeresz, az Utunkban futottam. Egy pattanásos kamasz volt (*never*). Egy aratási verset rendelt tőlem, mert úgy gondolta, hogy én, mint falusi gyerek jobban értek ehhez a témához, s mondta, hogy ő elmegy a bányászokhoz ciklust írni. (Tőle tanultam ezt a szót, hogy ciklus.) Egy olyan verset kellett írnom, ami nem hosszabb tizenkét sornál. A szótagszámot, valamint a rímet magam határozhattam meg, de a békeharcról és az aratásról kellett szólnia. Megírtam. Megterítettem neki, ahogy ette a paszulylevest, olvasta a verset. Volt benne egy ilyen sor, hogy a futóárkot benövi a búza. Kérdezi, hogy mi az a futóárok. Mondtam, hogy a lövészároknak egy mellékága, erre kihúzza a szót, és beírja, hogy lövészárok. Ne javíts az én versembe bele – mondtam neki. Ez az uzus – válaszolja. Ezt a szót is tőle tanultam. Uzus ide, uzus oda (máris használtam a szót), ne javítson senki a versembe. Aztán visszaírta, ugyanis ezt a szót ő tanulta tőlem (*never*).

Így kezdődött a mi barátságunk, egész addig, amíg letartóztatták. Akkor megpróbáltuk kiszabadítani, Fodor úrral a Központi Bizottságig is elmentünk, de nem sikerült végül kiszedni. Próbálkoztak azzal is, hogy írjak egy levelet Gézának, akkor már egy éve be volt zárva, mert nem akar kijönni. S azt mondtam, ha ő ír majd nekem, akkor majd válaszolok. Nyilván rá akarták venni Gézát valamire, ahogy az én feleségem is azért vitték el az egyetem egyesítésekor. Kilenc hetet ült. Meg is mondta Hutira Jóska, aki Tamás Mari költőtársam férje és rendőrparancsnok volt. Amikor letartóztatták, dörömböltem nála, mint jó barátomnál...

Végigcsináltam, ami nem szégyen, az úgynevezett proletkultós-időszakot. A baj akkor kezdődött, amikor rájöttem, hogy otthon egészen másképp alkalmazzák a marxizmust, mint ahogy azt az egyetemen tanultuk. Nem tudtam már írni többet, csak nagyon nehezen... Felhívtak a párthoz és mondták, az elvtárs tehetséges, az elvtárs írjon, az elvtárs miért nem ír, az ellenség azt hiheti, hogy mi nem engedjük írni. Nem nagyon ment az elvtársnak az írás, aztán elmúltak azok az idők is... Jó iskola volt. Akkor olyan verseket írtunk, amelyekben ilyen sorok voltak: ne kacsingass, kulák legény. Őszintén írta az ember az osztályharcos verseket. Majakovszkijjal írtuk akkor: *én meglelégszem néhány frissen kimosott inggel, lelkemre mondom, többre nincs szükségem*. Nagyon hittünk a szocializmusban, ami jót is ígért.

Visszakanyarodva a gyermekversekre...

A sors úgy hozta, hogy én 1957-től a *Napsugár* című gyereklaphoz kerültem, az egy olyan szerkesztőség volt, amelyet kívánok másnak is. Bajor Andor, Bálint Tibi, Fodor Sándor, Asztalos Pista bácsi dolgoztak

ott, akinek a halála után kerültem oda. A Román Írószövetségnek volt tíz magyar választmányi tagja, ebből négy a Napsugár szerkesztőségében dolgozott. Mi azt vallottuk, hogy nincs felnőtt- és gyerekvers, csak vers van és nem vers.

Olyan a vers, mint a lábbeli, ezt szoktam mondani a gyermekeknek. Ha édesanyátok vesz nektek egy bakancsot, arra számítva, hogy nőttök, és jó anyagból veszi, akkor még egy számmal, kettővel nagyobbat vásárol, hogy nőjetekek belé. Én József Attilát ajánlottam a gyerekeknek. Tanuljátok meg az ő emlékezetére ezt a négy sort: „a semmi ágán ül szívem, kis teste hangtalan vacog, köréje ülnek szelíden a csillagok“. Na, ez egy olyan lábbeli, hogy öregasszony, öregember korotokig mind nőhettek belé, nem fogjátok kinőni.

Erre jött egy tudós, és megkérdezte tőlem: nem tudod, ki volt az a nagy állat, aki a legnagyobb magyar egzisztencialista verset elbogatellizálta a gyerekeknek? Mondtam, hogy hát én voltam. József Attila ezért két lábbal billentene fenéken, fiam – válaszolta. Mert ha egy gyereknek azt mondod, rajzolja le a semmit, akkor az rajzol valamit, de ha azt mondják neked, hogy rajzold le a semmit, elkezdesz okoskodni, hogy a semmit nem lehet lerajzolni. Na, ez a különbség. Ezért szokták mondani: ez egy közhelyes mondás, hogy minden költőben egy gyermek lakik és megmarad a gyermek, csak a baj az, amikor valaki gyermekded.

Nem akartam úgy írni, hogy az én négyelemis, de olvasott apám, amit én írok, legalább nagyjából ne értené. Ezek voltak az én esztétikai irányelveim.

Többször hangoztatta, hogy az igazi költő édesapja volt, Ön csak az íródeákja. Miért gondolja ezt így?

Azért, mert ő olyan dolgokat szokott mondani. Olvasott és jegyzetelt. Például ilyesmiket írt: megnyugodtam, mint ősszel a fa, és odaírta, hogy ez az idézet Tamási Árontól való. Az újságszélekre írta a jegyzeteit, a margókat levágta, mert pocskékolásnak tartotta, hogy ekkora papír üres legyen. Azt mondta: Sándor, ha a mi földünkön ekkora részt műveletlenül hagyunk volna, mire mentünk volna? Kár annak a papír, aki nem tudja megművelni. Ez egy nagyon költői mondás, nem?

Alkalmadtán az így tanultakat beszédbe illesztette. Gondolkodásmódjában is költői lelkületű ember volt. Szerette is a verseket. Édesapám kapált a kertben, én nem kapálhattam, mert beteg voltam, és én olvastam fel Petőfi Szilaj Pista című elbeszélő költeményét neki.

Költői lelkületű ember volt, és én sokat tanultam tőle, mindig az volt előttem, hogy röstellnék én úgy írni, hogy ő ne értse.

El tudott volna képzelni magának más hivatást?

Kicsi koromban juhász szerettem volna lenni. Az sem volt ám gyerekjáték. Színes kövekből, kavicsokból állt az én juhseregem.

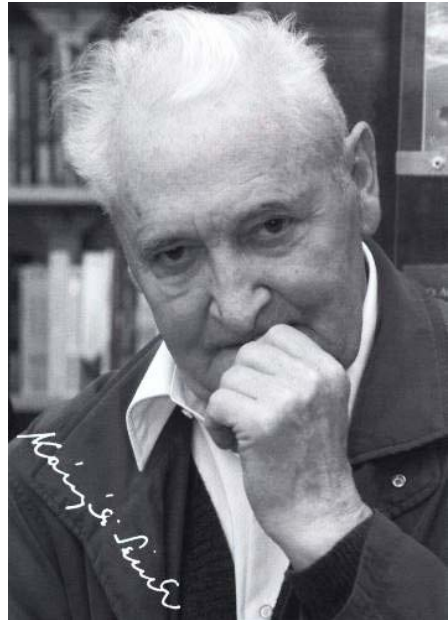

Kosarakból csináltam karámot. Amikor jöttem haza az iskolából, megfejttem őket, átvittem őket egyik kosárból a másikba.

Azért szerettem volna juhász lenni, mert az ráér. Arra gondoltam, istenem, amíg legel a nyáj, lehet olvasni. Nem gondoltam az esős időkre, amikor három napig is ázott ruhában kell járni. Én jártam azért gyerekkoromban úgy, csak nem juhász voltam, hanem a lovakkal. Ugy száradt meg a kabát rajtam, sokszor három napig vizesen volt rajtam. De ez nem különleges sors a falusi gyerekeknél. Én azok között is a szigorúan tartottak közé tartoztam.

Nálunk, Nagygálambfalván mindenki tudott írni-olvasni. A két világháború között egy hétosztályos román állami iskola volt csak a faluban és egy háromosztályos korlátozott létszámú felekezeti magyar iskola, a kántortanító vezetésével. A szüleink attól való félelmükben, hogy nem kerülünk be a felekezeti iskolába s nem fogunk tudni írni-olvasni magyarul, mint a zsidó gyermekeket szokták, már négyéves korunkban elkezdtek tanítani írni-olvasni otthon. Azt szoktam mondani, hogy én a Sínai-hegy lábánál születtem, úgy hívják a legnagyobb hegyet nálunk, és írni-olvasni Mózesről tanultam egy kőtábláról. Mócsi bácsi volt a főolvasó ember, akkoriban nem volt televízió, rádió, ő jött háztól házig, hogy egyformán fogyjon a petróleum. Az asszonyok fontak, a férfiak ültek és cigarettáztak. En érdeklődő gyerek voltam, és mentem édesapámmal, sokszor elálmosodtam és elaludtam, úgy hozott haza, és hallgattuk Petőfi Sándor összes költeményét, sőt, korabeli szappanoperákat is. Most is emlékszem még passzusokra ezekből a könyvekből. Jókait is olvasott

Mózsi bácsi. Egy húsvéti locsoláskor egy kis csirkét kaptam, egy kis kakaska volt, azt fölneveltem és karácsony előtt a zsidó boltos néninél beváltottam öt liter petróleumra, úgyhogy egy egész téltre megváltottam a nálunk való felolvasás jogát. Idillikusnak tetszik, de idillikus is volt. Azonkívül jártak lapok is a faluba. A Magyar Nép járt az utcának és sorra adtuk, az egy hetilap volt, egy másik lap is járt még ezen kívül. A kalendárium, Petőfi összes költeményei, egy-két másik könyv is volt. Aztán amikor nagyobb voltam, 1941-től, jöttek könyvügynökök és lehetett rendelni. Makkai Sándor összes műveit tíz kötetben kaptam meg első gimnáziumban karácsonyi ajándékba édesapámtól, Petőfi-kötetért Tóth Béla tanáromnak vagyok hálás. Én nem voltam jó tanuló. Szent Mihály-napkor kezdtem iskolába járni és Szent György-napkor már abba hagytam, mert dolgozni kellett. Helytelenül is írtam, csúnyán is, minden dolgozatomat a kollégiumban így minősítette Tóth Béla tanár úr: tartalom jeles, külső alak elégtelen, helyesírás elégséges. Már első éven ezt mondta: ez a bizonyítvány, ahogy elégséges, éppen úgy lehetne színjeles is, mert Kányádinak lóg egy deszkája. Én sejtettem, hogy az mit jelent. A tanár úr visszament Debrecenbe, mert Debrecenből jött el a négy évre, és a Debreceni Református Kollégiumban tanított, különben Sántha Ferencnek és még egy-két más jeles embernek volt a magyartanára. Nagyon jóban voltunk öregkorában, én már, ugye, akkor írással foglalkoztam, egyszer mentünk Debrecenben és mutatta nekem a várost. Mondom: tanár úr, azt mondja meg nekem, hogy miért mondta, hogy lóg nekem egy deszkám, az mit jelent? Azt válaszolta, hogy egy kerékkel több van vagy kevesebb. Valószínű ez is szükséges az íráshoz, hogy egy kerékkel több legyen vagy kevesebb (never).

*„A vers az, amit mondani kell.“
Nagyon sokszor feleleveníti azt az emlékezetes irodalmi találkozót, amelyhez ez a mondás kapcsolódik.*

Ott kérdezte meg egy kislány, mi a vers, Ön pedig megkérte, hogy ő maga válaszoljon. De azt is állítja, hogy: „a vers a nyelv szobra“.

Ez Farkaslakán volt. A tanárok fölkészítik a gyerekeket ilyenkor, ugye, mégis csak mutatni kell, hogy ez az osztály, ez az iskola tud valamit. És a

gyerek kezdte mondani: a költészet a tükrözésnek... azaz olyan a tükrözés... és belesült. Ilyenkor kötelessége az embernek segíteni. Mondom, ugye, azt akartad mondani, hogy mi a vers. Azt, mondta boldogan, s ettől én ijedtem meg, hogy tényleg, mi a vers, visszadobtam a kérdést neki, te mondd meg, mi a vers. Vigyázzba állt: a vers az, amit mondani kell. Óriási! Földéződött bennem, hogy fölnyitotta Homérosz szemét, és a versek hangszalagokba költözve a színpadról szólnak. A Gutenberg korában könyvbe száműzött versek, éreztem, hogy visszaszabadulnak homéroszi jogaikba, mintha Petőfi Sándor ült volna be közénk. Én vallom is ezt. Egy jó színész egy rossz verset is el tud mondani jól, de általában, kivált, hogyha rosszul mondják, a töltelékek mindjárt észrevevődnek. Sokszor, főleg a kötött formában, megtalálhatók az itt-ott-amott-legott töltelékszavak.

Szabédi László költő-elődünk, aki nekünk tanított mai magyar nyelvet az egyetemen, a költészetéről szólván a magyar nyelv ritmusát akarta eredeztetni, és azt mondta: A magyar vers ritmusa nem más, mint a nyomatékkaletett, nyomatékkaletett mondat ritmusa. Az volt a konklúzió, hogy a vers közelebb áll az indulatostöltetű, nyomatékkaletett élőbeszédhez, mint a próza.

Az informatikai forradalom következtében egyre kevesebb időnk marad olvasni, egyfajta analfabetizmus felé halad a társadalom. A poézis más formában él tovább, énekelt vers lesz belőle?

Máris az van. Hiszen hány együttes létezik, aki verseket zenésít meg. Pilinszkyig menően vagy mondják a költeményt, vagy éneklik, és egyszerű is. Nekem van egy *Fehéringes versek* című, megzenésített CD-m. Beteszted az autóba, és amikor egyenesen mész, akkor én mondok verset, a kanyarban pedig Dani muzsikál (*nevet*).

Ez egy megújhodást is jelent, rég, már harminc évvel ezelőtt, Kolozsváron tartottam egy szabadegetemi előadást, és ott kockáztattam meg, hogy az lesz, hogy mondják majd a verset. Az igazság az, hogy nincs is idő. Ha lett volna Homérosz korában magnetofon vagy CD, nem használták volna? Nincs is időnk olvasni. Megy az ember az autóval egyedül hosszú úton, van, aki zenét hallgat, van, aki hangoskönyvet. A versnek a megújhodását is elhozhatja és el is hozta már.

Az első verse, amelyet a Kaláka megzenésített, az Elveszett követ volt, 1981-ben. Hogyan kerültek kapcsolatba, miként alakult ki ez a szorosnak mondható barátság?

Erdélyben járt éppen a Kaláka. Nekem akkor jelent meg az *Elveszett követ* címmel egy kicsi lemezem, és ezt odaadta Ferenczes Pista Csíkszeredában a Kalákásoknak, hogy zenésítsék meg, és olyan kedvet kaptak hozzá, hogy már a kolozsvári koncertjükre elkészítették. Ezzel kezdődött a mi barátságunk, ami azóta is tart. Egyszer, a nyolcvanas

években Pesten jártam, volt nekik egy matinéjük valamelyik színházban, meghívtak engem, és mondták, hogy menjek fel a színpadra. Gondoltam, hogy megtanítom én is a közönséget egy versre. Betemetett a nagy hó erdőt-mezőt – kezdtem. Három mondásból megtanulták, és a harmadikra Huzella már pengette is, ott helyben megezenésítette és megtanította nekik.

Nagyon együtt tud élni a vers a muzsikával, gondoljunk csak Balassi vagy Tinódi Lantos Sebestyén korára. Tudományos munkákat és szótárakat írtak rímbe azért, hogy memorizálják, akkor nem volt számítógép. Ez mind fejlődés volt, megtanultak írni-olvasni, amikor nem tudtak, énekelték a verset. Dante *Divina Commediája* kézírásban terjedt, ahányszor lemásolták, mindig hibáztak benne. Ma sincs autentikus kiadása az eredetinek. A veszély inkább az, hogy a költők éhen fognak halni.

Több mint száz író-olvasó találkozón, könyvbemutatón vesz részt évente, nagyon sok helyen megfordul, külföldön is. A legmeghatóbb és legkülönlegesebb találkozásainak a dél-amerikaiakat mondja, ahová a Buenos-Aires-i Zrínyi Kör meghívására ment el. (Tudtommal Benedek Elek egyik leszármazottja is „ludas” e találkozók nyelvében.) Miért ezek voltak a legkülönlegesebbek?

Azért elsősorban, mert ezek szórványban élő magyarok. Amerikában Vancouvertól Buenos Airesig mindenütt azzal kezdtem, azt hiszitek, hogy költővel találkoztok, de az igazság az, hogy csak az illető halála után derül ki, hogy valaki költő-e. Ha majd az unokák érdemesnek tartanak valamit kézbe venni, akkor azok elmondhatják, hogy az én őszámom ekkor és akkor egy igazi költővel találkozott. „Az vagyok, aminek olykor magam is hiszem, de kételkedjete is, mert az Úristenen kívül mindenkiben kételkedni kell, csak a jóhiszemű kételkedés viszi előre a világot“. És akkor most elmondunk egy igazi költőtől egy verset, és elmondtuk Petőfi *Itt van az ősz, itt van újra* című versét, és ezt tudták mindenütt Buenos Aires-től Vancouverig. A harmadik generáció is megtanulta a nagymamától. Most jutottunk el odáig itt Magyarországon, hogy sehol nem tudták. Fábíán Gyulának, az én fogadott fiamnak van két okos gyereke, hatodik vagy hetedik a kisfia, Gyuszkó, a legokosabb tanuló a katolikus iskolában, a kolozsvári Farkas utcában. Mondtam neki: Gyuszkó, mondjuk el együtt a verset. Nem emlékszem rá, de második koromban tanultuk – válaszolta. Kicsit szomorú lettem. . .

A Puskás Akadémián, Felcsúton ötszázötven gyereket hoztak össze tizenöt településről, egytől nyolc osztályosokig. Ez, ugye, ilyen rutin kérés, mikor tetszett az első verset írni – kérdezték. Annyi időse lehettem, mint ahány éves te vagy, úgy nyolc-kilencéves koromban – válaszoltam. Ugyanis minden kicsi gyerek elkezd verset írni, aztán az okosabbak abbahagyják.

A verset nem tudom elmondani, de azt meg tudom mondani, kiről írtam. Én nagyon szerettem a történelmet, és az első versem

Damjanich Jánosról írtam. Ki volt Damjanich János? – kérdezem. Nagy csönd. Gyerekek, ne hagyjatok szégyenbe – mondom nekik. Egy tanár súgja, aradi tizenhárom. Tanár úr, ezt tanítani, nem súgni kell! Gödöllőn egy tele templomban gyerekek és felnőttek voltak együtt, senki sem tudta. Mert a disznó kommunisták – mindjárt jön a védekezés. Bocsánatot kérek, a kommunisták alatt két évenként jelent meg a Magyar Képes Történelem a Móra Ferenc Kiadónál hatvanhetvenezer példányban, a '18-as időkről, a proletár-forradalomról bőven volt írva és a huszadik század elnagyoltan volt benne, de az Árpád-házi királyok, a mohácsi vész, az erdélyi fejedelmek és a '48-as forradalom benne voltak.

Több világnyelvre is lefordították könyveit, a Világlátott égerke, például, oroszul is megjelent. Milyen volt a visszajelzés? Ugyanolyan lelkesen olvassák külföldön, mint itthon?

Illyés Gyula mondja: a kis népek műveltebbek, vagy legalábbis tájékozottabbak. A franciáknál nincs nagy *Shakespeare-kultusz*. A nagy népek önellátóak. Közülük a németek és az oroszok azok, akik hűségesen fordítanak. A kis népek kis létszámukat, csököttségüket, kevésbé ismertségüket műveltséggel és tájékozottsággal próbálják pótolni.

Észtországban, amikor megjelent a kötetem, megkérdezték, milyen érzés észtil megjelenni. Mondom, hát mindenképpen nagyobb, mintha angolul jelentem volna meg. Megállt bennük a szó... De én vagyok az az ember, aki tudja, hogy Jókai Mórnak észtil a 19. század

végén vagy a 20. század elején, azt hiszem, nyolc kötete jelent meg. Norvégiában ugyancsak ezt mondtam, amikor megjelent a fordításkötet.

A nyáron Egerben találkoztam egy harminckét éves észtől költőnővel, egy szép kis kötet volt a kezében. Kérdeztem a tolmács segítségével, hogy hány példányban jelent meg. Azt mondja, ötezerben. Hát igen, gondoltam, ez egymillió népi, én is jelentem meg másfél milliónak tizenöt-húszezer példányban. Mondom a költőnőnek, megvenném ezt a kötetet, mert vannak nekem észtől barátaim, észtől tudó ismerőseim és fordítanék belőle. Azt mondja, nem sokra menne velem, mert déléstől van. Kérdeztem, hogy ez olyan nagy különbség-e, és hogy hány déléstől él a világon. Azt válaszolta: huszonötezer. Ezért mondom, hogy büszke vagyok, hogy észtől, norvégül jelentem meg, büszkébb csak akkor lennék, ha déléstől jelentem volna meg, mert akkor azt jelenti, hogy huszonötezer déléstőlnek szüksége van rám.

Tánya Voronkina fordította a *Világlátott egérkét*. Most nyolcvan éves a hölgy, és legalább harminc könyvet fordított, köztük Örkényt, Füst Milánt, kapott is Füst Milán-díjat is. A legnagyobb cselekedete Tányának, hogy két ilyen magadkorú lányt, akik itt tanultak Magyarországon, kinevelt fordítónak. A műfordítónál igen lényeges, hogy azt a nyelvet tudja, amelyekre fordít. Régebben, abban az „átkozott Szovjetunióban“, voltak erre külön szerkesztőségek. A főszerkesztő és munkatársai más anyanyelvű emberek voltak, és megtanultak magyarul, és fordítottak, de megtanultak románul, törökül is. Petőfi Sándort, Arany Jánost, Ady Endrét, Vörösmarty Mihályt, Móricz Zsigmondot is lefordították.

Ahogy a Szovjetunió megszűnt, megszűntek ezek a szerkesztőségek is, szélnek eresztették az embereket a világ legdrágább városában. A meghatározó, hogy olyan fordító is van, mint az öreg *Oleg Rosszianov*. Most nyolcvanvalahány éves lehet, és itt veszítette el a második világháborúban a nagy magyar Alföldön a fél lábát, mint szovjet katona. A magyar hadikórházban szerette meg a nyelvet, hungarológus lett. Ő írt nekem egy ilyen levelet, nagyon örülök, hogy a *Halottak napja Bécsben* című verset kaptam fordítani, gyönyörű költemény, valamit szeretnék azért kérdezni, mert a történelmi ismeretem hiányos. A lábgyezteket megírtam neki. Ő is elmondta a véleményét a versekről.

Ez az, amivel kell kereskedni Közép-Európában és Kelet felé.

Műfordítóként is jól ismeri a világirodalmat. Mennyire látja annak lehetőségét, hogy a kortárs magyar irodalmat külföldön is ismerjék és elismerjék?

A svéd kiadók sem tudják eladni a svéd költők könyveit sem. Nincs meg az a fajta konjunktúra, ami megvolt a népi demokrácia idejében. Tízszáz példányszámban jelentek meg költők, ennek volt egy átcsapása még a rendszerváltás után, és aztán úgy lecsöngött.

Protokolláris kulturális kapcsolatok révén születnek műfordítások, attól függ, hogy hogyan menedzselik. Például a Magvető Kiadó az ő munkatársait nagyon jól menedzseli, Kertész Imrét, Konrád Györgyöt és a fiatalabb szerzőket is. Befektetnek, reklámozzák a könyveket. Az amerikai piacon nagyon sikeres kell legyen az az európai író, akinek kiadják a könyvét. De az egy más világ. A latin világban a spanyol nyelv egy nagyon nagy nyelv. Televízióban hallottam rég, még Clinton elnök idejében, amikor is az elnök úr azt nyilatkozta: Amerikában egy nyelv van, az állam nyelve az angol. Többet nincs ötnyelvű úrlap, mondja ezt New York kellős közepén, ahol félmillió kínai lakik, ahol a nagyapák sem tudnak angolul. Los Angelesben takarító sem lehet valaki, ha nem tud spanyolul is. Miami-ban előbb spanyolul írja az illemhelyen, hogy urak, és csak utána angolul. Na, gondoltam, a demokrácia letéteményese rácsúszott a nemzetállam síkos útjára. Utána hallok ugyanabban az adásban García Márquez kollégával az interjút. Azt mondja: a latin-amerikai nép tehetségének és kegyelmének köszönhetően a latin-amerikai próza világhatalom, a filmünk, sajnos, nem. El kell követni mindent, hogy a filmünk is az legyen. Nekünk kenterbe kell vernünk Hollywoodot. Erre a legjobb módszer a szappanopera. Nem kell megírni, nekem is vannak műveim, amelyekből kitűnő folytatásos filmeket készítettek. A Latin-Amerikai Filmalapítványt ezért hoztuk létre, és ez működni fog. A szappanoperával kenterbe verjük Hollywoodot és a túlszaporulattal visszavesszük az Államoktól jogos tulajdonunkat: Floridát, Kaliforniát és Új Mexikót. Legfőbb biztosítéka, hogy az alapítvány működni fog, hogy az elnöke az én kebelbarátom, Fidel Castro.

Mindent a piac ural. Fontosnak tartom, hogy itt, egymás között, örüljünk egymás termékeinek. Sokkal jobb volna, ha azt is ennénk a piacról, amit mi termelünk. A románok nagyon jó néven veszik, amikor azt mondom, nincs még egy nyelv a magyaron kívül, amelyikre annyi román költészet volna lefordítva, és olyan szinten, mint a magyar. És ez igaz. Tudom, hogy ez nekik nem olyan nagy dolog. Sok román alkotó van, Ionescói-g menően, akik franciául

írnak, de nem románul lettek ők sem nagyok. Fordítva is igaz. Románra is sok magyar szerzőt lefordítottak, főleg a népi demokrácia idejében, Adyt, József Attilát, Petőfit. Zaharia Stancu, az akkori Román Írószövetség elnöke idejében úgy menedzselték magukat, hogy minden valamire való román írónak a legjobb francia, angol és német kiadóknál jelenjen meg könyve. Ők fizették. Azon is múlik, hogy ki a fordító, hogyan menedzselik utána a könyvet. Inkább kis területekben kellene gondolkodnunk. Egymásra jobban odafigyelünk itt a Duna-medencében. Az volna a jó, ha legalább ilyen szűkebb körben azt mondanák, eljött a csíkszeredai leány, aki magyarul ír, de megjelent szerbül és románul is kötete. Ma senki sem investál irodalomba.

Számtalan kitüntetéssel, köztük a Kossuth-díjjal is értékelték munkásságát, Ön mégis azt tartja a legnagyobb elismerésnek, hogy vannak olvasói. A jó vers mércéje az, hogy mennyire tetszik, hogy hány olvasója van, hogy megtalálja-e befogadói közegét?

Jóleső érzés, de nem lehet mércéje. Öröm, de nem mérce. A múltkor mondtam, hogy a legbüszkébb Marton Éva Kossuth-díjára vagyok. Én botfűlű vagyok, de Marton Éva nagy énekesnő. A kilencvenes években belekerültem a Kossuth- és Széchenyi-díj bizottságba. Tiltakoztam az elején, nem ismerem őket, és nem akartam senkivel haragban lenni. Mondták, hogy nem is leszek, nincs semmi beleszólásom a dolgokba. Na, akkor már kezdett érdekelni.

Sörény és koponya (1989) című kötetének számos darabja, általában a nyolcvanas években született versei társadalom-kritikusak, az alkotói léthelyzet ellehetetlenüléséről beszélnek. A rendszerváltás után ez a hangja még élesebb. Kötelessége-e az alkotónak művészetével állást foglalni társadalmi kérdésekben?

Alkat kérdése, van olyan költő, aki nem ártja magát a politikába, az nem is különösebben szerencsés, de vannak olyan léthelyzetek, amikor kénytelen, és ez a magyar költészetnek hagyománya. Illyés Gyula mondta, amikor árvíz van, amikor jégverés van, amikor aszály van, hol vannak a költők. Ezért szokták mondani, hogy a magyar költészetnek ahhoz, hogy egyetemessé váljon, nagy akadálya, hogy túlságosan nemzeti nyavalyáival volt elfoglalva, míg ez boldogabb nemzeteknél nem így van. A fiatal költőket nem volna nagy hiba, ha Petőfi lobogójával esketnék fel a költői mesterségre. Petőfi magáról mondja: az utókor elmondhatja, hogy gyöngye poéta voltam, de azt is elmondhatja, hogy szigorú erkölcsű férfi valék. A magyar költészetrel együtt szokott járni az erkölcs (most nem valami prűderiára gondolok), a tartás, az igazmondás, a gerinccesség. Sőt, mit mondjak, még az olyan linkóci nemzeteknél, mint a francia, még Villon esetében is volt

betyárbecsület. Alkalom adja, hogy a költő állást foglal-e társadalmi kérdésekben. Sokan elítélik, hogy Markó Béla politikai szerepet vállalt. Én nagy áldozatnak tartom, mert ő egy jó költő volt, most is jó verseket ír. *Nagy vihar jöttékor bármi legyen bére, valakinek állni kell a tornác küszöbére* – mondta ezt Gellért Sándor.

Első kötetei (Virágzik a cseresznyefa, 1955; Sirálytánc, 1957) leginkább a népi hagyományra, Petőfi Sándor, Arany János költészetére alapoznak, a magyaros ritmus, a közvetlen humor, a táj, a szülőföld iránti szeretet hatja át őket. A Harmat a csillagon (1964) részben továbbviszi ezt a motívumrendszert, már érezhető azonban rajta József Attila hatása, megjelennek benne a munkásversek, az urbánus környezet is. Abban a korban miként lehetett a költő szabad?

Volt cenzúra. Thomas Mann *Lotte Weimarban* című művében az öreg Goethe reggel álmosan ül, odaviszik neki a napi sajtót, olvassa, és azt mondja: mért utálom én a drágalátos sajtószabadságot? Mert csak középserűséget szül. Hát van ebben valami.

Meg kellett írni akkor is dolgokat, ha nem akkor, akkor később. A feleségem ezért a versért jött állítólag hozzám, amelyet 1957-ben írtam, az '56 utáni állapotok után: *A Duna mentén hernyótalpak tiporják most a forradalmat, véreim vére hull a hóra, miért lóttél belém Auróra.*

Tele voltak rakva az '56-os forradalomban Kolozsvár utcái is katonákkal. Sötét volt és ott álltak a katonák a kapualjban, hazamentem és október 26-án írtam a *Naplótöredék* című verset:

A fény, a fény
szuronyok hegyén villan.
Nem ilyen fényre vágytam én,
amilyen itt van.

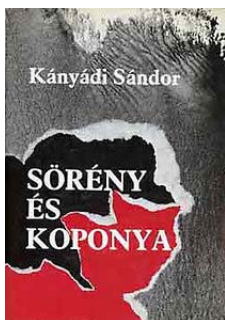
A szél, a szél
katonaszaggal libben.
Ne fújd, ne fújd el őszi szél,
amit még hittem.

A vér, a vér
agyamban vadul lüktet.
Ó, isten, isten, hogyha vagy,
segítsd meg véreinket.

'57 májusában született a *Májusi kétségbeesés*, ami akkor nem jelent meg, csak '64-ben. Mindenkinek elmondtam, akinek lehetett, és nagy szerencse, mert egyrészt tudtam a verseket, de az aurórák, például, Benkő Samunál maradt meg.

Mintha szögesdrótot hullatnának
a láger-álmú sötét felhők:
szúr, sziszeg az eső, szinte ráz,
mintha árammal volna töltve,
s hurkolódik pocsolyás
utakra, fákra, tetőkre.
Hol az ég?
A törpeség mindent beborít,
s az ember olyan gyámoltalan:
ijedten szökken kapualjtól kapualjig,
akinek útja van.
Hol az ég?... Hol az ég?...
Sehol egy résnyi rés,
egy repedés
a pacsirtás kedvű messzeség
felé.
Úgy sír, sajog az ég,
hogyan a föld is sír belé.
Sírnak a rügybe hervadt álmok;
sír az ázott szélben riadtan ringó
ágak hegyén az esőcsepp pattintotta bimbó,
a parkokban, a tereken
zokog a szerelem.
A kegyetlen ég
fölitta a padokról édes melegét,
és napok óta
csak ontja, csak ontja:
ömlik sűrűn a sziszegő
szögesdrót-sűrűség.
Ez lenne hát a májusi áldás,
az áldott kenyérhozó
„Ó, irtóztató, irtóztató!”
Fuldokolnak a pocsolyák,
fojtogatják a tavak.
Szennyes kedvében

folyóvá dagadt
a patak.
Sír a sár.
Állok az ablaknál,
szemem könnybe lábad,
szánom a szerelmeseket
és sajnálom nagyon
a gyümölcsfákat.

Amikor Magdi nénit vitték el '59-ben, az egyetem egyesítésekor, mondták, hogy ezeket égessük el. Remélem, hogy tudja a verseit, maga szokta tudni a verseit, és kiigazított a konyhába a tiszt, hogy gyűjtsam meg őket. Nagyon szép – mondta. Régi kommunista volt, József Attila verseket szavalt az illegálításban...

Érdemes-e költőnek lenni ma Magyarországon?

Egy lengyel költő, Zbigniew Herbert emlékére írtam egy hosszú verset, az a címe, hogy Eretnek táviratok. Megjelent németül és angolul is, érdekes módon lengyelül nem, ez a vers is választ ad a kérdésre:

Találkozás

Pán Cogitóval Rotterdamban
egy menedékes nézőtér legfelső
sorában ülve néztük-hallgattuk
és persze meg-megtapsoltuk
az újhéber költőket

aztán szinte egyszerre
hajoltunk egymáshoz két
vers közötti szünetben
szép nyelvet újítottak
maguknak szépet
igazán szépet

habár folytattuk a következő
pauzát kihasználva

minden nyelvnek talán
a vers adja meg leginkább
a szépségét
és fordítva is mondta
vagy mondtam egy újabb
ivrit vers után a vers ugye
vers a nyelv szobra

és állandó hiányérzetünk
ébredtörtéje

azé a hiányérzeté
mely a Fönnvalót gyötörhette
a hetedik napon mikor rájött
műve itt-ott föllelhető
tökéletlenségeire

aber igen tisztelt pán Cogitó
próbáltam tovább fenni a társalgás
meg-megcsomósodó
fonalát für sich a Szentírást önnek
ugyebár az ön anyanyelvén
lengyelül írták vala volt
csakis pán Transsylvanicus ahogy
önnek is az ön anyanyelvén
magyarul íródott vala volt

az Úr csodásan működik az ő
szent lelke által minden nemzetnek
a maga nyelvén jelenté magát

mert minden emberi nemzet
csak a maga nyelvén válhat művelté
a Szentlélek a legősibb Comenius
a Szentlélek a legősibb
Comenius-előtti pedagógus

és valami fuvallattól meglegyintve-illetődve
emeltük egymásra poharunkat de
ezt már az est után a söntés
pultjának dőlve cselekedtük
amikor a poétalelkű rotterdami
kikötőbáró vendégeiként
finom portóit kortyolgattunk

És a *Közös közlemény* is jó válasz erre:

A költészet akárcsak a szerelem egy ember dolga azé aki szeret senki sem követelheti meg attól akit szeret hogy az őt viszonszeresse ha viszonszeretik örvendetes sőt boldog állapot de köztudomásúan a boldogtalan szerelmekből is szoktak sőt azokból szoktak nagy katartikus erejű művek születni senki nem kér nem kényszerít senkit sem arra hogy írásra adja a fejét ha arra adta vállalja ami vele jár de ha a tőle származó lelki haszon fejében tisztességesen eltartja a közössége a népe az olvasói hallgatói mindkét félnek becsületére válik a költőt nem választják kiválasztódik a költő vissza se hívható le se váltható kitüntethető megalázható mellőzhető elhallgatható lehallgatható elhallgattatható bezárható felköthető de – és ez számára maga az üdvösség – nemcsak halála után életében is föltámasztható a költő a szeretet nem-nyugdíjazható napszámosa és a nyelvnek sírontúlíg-tartóan elkötelezettje egyébként testi mivoltában éppen olyan gyarló sérülékeny romlékony és romlandó s talán elviselhetetlenebb mint embertársainak nagy része rátart de másokat kivált népeket nemzeteket le nem gögöl önmagával állandóan elégedetlen Basta.

Dolgozik most valamin?

Nem. Illetlenségnek tartom, és nincs is türelmem. Fordítani szerettem volna, de azt sem csinálom. Egy-egy e-mail is nehezen tudok megírni. Járok találkozókra. Szeretnék még kutat építtetni, a tetőre napeletem. Valami közügyet szolgálni, de nem politizálni.

Varga Melinda

Elodázhatatlan montázsversek

Interjú Debreczeny Györggyel

– *Lassú alkotó vagy – könyveid és megjelenéseid számát tekintve. Miért?*

– Tartok tőle, a dolgok nem kizárólag rajtam múlnak. Első kötetem, az *Ellentétpárhuzamok* 1982-ben jelent meg a Kozmosz könyvek sorozatban. Előzménye az volt, hogy nyolcan beadtunk egy versantológiát a Mórához, Fodor András kezébe került, s bár az antológiát nem publikálták, a lektori jelentésben felsorolt négyünket, hogy tőlünk szívesen látnának önálló kötetet. Bár már 1977 óta jelentek meg verseim, akkoriban kötet szerkesztésre még gondolni se mertem volna. Úgyhogy a legjobbkor jött a biztatás. Tehát elmondhatom, hogy az első könyvvel szerencsém volt, jó volt a kritikai fogadtatása is.

A második, az *Elodázható elégiák* már kicsit bajosabban jött össze: 89-ben adta ki a Szépirodalmi, előtte két részletben megjárta a Magvetőt. Aztán volt még két hányatott sorsú: az egyiknek *Díszátvirok a 80-as évekből* volt a címe, álgyerekverseket, nyelvvizsga-fordítási feladatokból átírt szövegeket, verseket és pár prózát tartalmazott. Leadtam anno két példányban a JAK-füzetek szerkesztőségének, évek múlva kérdeztem rá, de senki nem tudott róla semmit, szórén-szálán eltűnt. Ez volt az egyetlen olyan kézirat, amiből nem csináltam magamnak másolatot.

A másik a *Sőt mi több* volt. Valamikor 1987-ben csináltam az első versmontázst, az Újvidéken ajándékba kapott *Versek éve 1976* című Híd-különnyomatból, ez is benne van a kötetben, *Boldog betakarításban* a címe. Megtetszett ez a fajta játék, s az év végére elkészült a kötet. Klasszikusok és kortársak verseiből egyaránt csináltam montázsokat. Ezekből úgy tucatnyi megjelent folyóiratokban, de túl népszerű nem lettem vele. Az egyik szerkesztő azt kérdezte, miért csinálom a montázsokat, amikor ezeket már valaki

megírta? És ez igaz is, csak *nem ezeket és nem így*. Szóval fogtam szépen a mások verssorait és építőkockának használva őket megépítettem belőlük valami mást, ami már én vagyok. A nyolcvanas évek végén, kilencvenes évek elején megírt 3-4 kiadót, könyv nem lett belőle. Az egyik lektor azt javasolta, az új kötetemben majd csináljak belőle egy ciklust. Vagy egy szép egysorosot, esetleg sípot, dobot, nádihegedűt – de ezt már én fűzöm hozzá önreflexióként. Aztán sokáig gépiratban pihent a kézirat. (Még mindig a nyolcvanas években, az írógépes világban járunk.) Nem, nem a fiókban. A gardróbszekrény felső részében kötött ki, s talált magának hosszasan nyughelyet. Itt legalább nem kellett fizetni érte, mint a temetőben. Aztán idén egyszer csak feléledt, és a Syllabux Kiadó, Szabados Tamás jóvoltából nyomtatásban és e-könyvként is megjelent a Könyvhétre.

További két megszerkesztett kötet boldog(talan) szerzőjeltulajdonosa vagyok. Az egyik, *Nincs karácsony* címmel elbírálásra vár, az *Elodázható elégiák* óta folyóiratokban és online megjelent verseimet tartalmazza.

A másik kötet címe: *A végtelenre nyíló közép*. A keleti kultúrával, Indiával, Kínával, Tibettel, Japánnal s a keleti mitológiával, történelemmel, a buddhizmussal stb. való ismerkedésem lenyomata.

Immár számítógépen (vincseszteren, pendrájvon) van még párszáz versem, kitelne belőle jópár kötet, négy-öt biztosan, de amíg a korábbiak sorsa nem dől el, nem látom sok értelmét további kötetek szerkesztésének.

– *Mit csinálsz, amikor éppen nem verset?*

– Prózát is olykor. Nemrégiben írtam néhány tárcaféleséget, kettő olvasható közülük a <http://tarcankinalom.blog.hu-n>, egy másik pedig itt jön hamarosan, az Irodalmi Jelenen, a Macskakarmolásban.

Es hogy még mit? Például elmegyek a könyvbemutatómra, cipőt pucolok (ritkán, csak ha már nagyon muszáj), eszem, iszom, olvasok (most épp Beckettet), könyveket kölcsönzök (könyvtáros a polgári foglalkozásom, aztán azért van ez), felkelek, járok, lefekszem, kutyát sétáltatok, autót vezetek, kérdésekre válaszok, és ki tudja, még mi mindent csinálok...

– *Azt már tudjuk, hogy versek megjelenése Magyarországon könnyen elodázható. De egy kötet, konkrétan az Elodázható elégiáké hogyan alakulhatott úgy, hogy szinte alig maradt visszhangja a versek színvonalától teljesen függetlenül?*

– Ha jól emlékszem, 1989. október vége felé jelent meg, akkoriban már csökkent az állami dotáció, s vele a példányszám is. Talán 550 példányban jelent meg és a Dél-pesti Kórház nyomdaüzemében készült. A kiadó gyengéd erőszakkal rám bízta a terjesztését, így végighálalhattam vele a jelentősebb budapesti könyvesboltokat.

Talán az időzítés nem volt szerencsés, szétesőben volt már a régi rend, s nem tudom, küldtek-e belőle recenziós példányokat a szerkesztőségeknek. Elképzelhető, hogy erre már nem került sor. Mindenesetre én egyetlen recenziót sem olvastam róla, tehát ez szakmailag egy nem létező kötet.

A kilencvenes évek közepe táján egy nyomdász ismerősünk csinált még párszáz példányt belőle, hálisennek a korábbi nyomda megőrizte a tasakot, és odaadták a borító filmjét. Osztogattam a barátaimnak, ismerőseimnek, még talán tíz-húsz példány most is megvan belőle.

– *Mi vonz téged az avantgárdban?*

– Ha burkoltan azokra a költőkre akartál volna rákérdezni, akik kamaszkoromban leginkább vonzottak, akkor következzenek egy rövid lista a hetvenes évek közepe tájáról: Nagy László, Csoóri Sándor, Ágh István és Rákos Sándor versei kerültek a kezembe a kortársak közül, szerencsés ráérzés volt, ma is nagyra becsülöm őket.

Nagy élmény volt '74-ben a *Nagyáruház Kaliforniában*, Ginsberg végre magyarul is megjelent verseskötete a *Napjaink költészete* sorozatban, aztán Ferlinghetti és Corso versei. Tetszett Ferlinghetti „okossága“, ahogy átlát az álságosság szitáján, és persze Corso, aki a legnagyobb szörnyűségeket is képes angyali humorával mosolyos-fájdalmas játékká oldani.

Nemrégiben, a *Sőt mi több* bemutatóján tudtam meg, hogy amit én művelek, az poétikai innováció. Köszönettel tartozom ezért Payer Imrének. Igencsak meghatódtam, hogy én ilyen szép dolgokat csinállok. És hogy megadta helyettem a választ: *hát a poétikai meg mindenféle innováció!*

– *A montázs technika tiszteletadás, vagy csak szereted összezavarni a dolgokat?*

– Igen.

A dolgok sokszor zavarosak.

Az élet zavarja össze őket.

És én szeretem kibogozni.

A montázsok? Afféle játéknak indult a dolog, s maradt is az. És persze tiszteletadás is. Mint már említettem is, először a *Versek éve 1976* fogott meg, talán az antológia sokszínűsége, a sokféle költő együtt, s a visszagondolás az újvidéki napokra. Csontos Sanyival jártunk ott, egyhetes írószövetségi tanulmányúton, s vezetőnk, kalauzunk és (az utolsó este otthonában is) vendéglátónk Sziveri János volt, akit akkoriban menesztettek az Új Symposiontól. Kaptunk tőle ajándékba pár könyvet, folyóiratot. Hazamenet, amikor a buszra vártunk, megjelent a megállóban egy rendőrautó, és befuvaroztak bennünket az őrszobára. Ott aztán átnézték a holminkat, de úgy látszik, rendben találták, mivel mindent visszakaptunk, és vissza is vittek bennünket a

buszmegállóba. Még az utolsó buszt is elértük. Talán csak a szerb államvédelem üzent, hogy tudnak rólunk, s jól vigyázzunk! Jártunk a Forum Könyvkiadónál is, tőlük is kaptunk könyveket, többek között a *Versek éve 1976* is tőlük való. Talán a raktár mélyéről kerülhetett elő, hiszen 1984-et írtunk. Mindez valahol mélyen-hátul-titkon benne lehetett abban a kegyelmi pillanatban, aminek eredményeképpen az első montázsom megszületett.

Aztán megtetszett a dolog, a játék, és elhatároztam, csinálók belőle egy bő kötetnyit. És így is lett: *A Sőt mi több* kb. 2600 sor... Klasszikusok és akkori kortársak egyaránt szerepelnek benne. Talán kicsit előreszaladtam vele, s azért kellett ennyit várni a kötet megjelenésére. A montázs tiszteletadás és tiszteletlenség. Bontás és építés.

– *Miért van szükség olyan kötetekre, mint a 2011-ben megjelent Sőt mi több, amely versmontázsokat, montázsverseket tartalmaz?*

– Sokféleségre, sokszínűsége mindig szükség van, talán napjainkban sokkal inkább, mint máskor. Meg aztán játszani jó. A képzőművészetben sem ismeretlen technika a kollázs, derék DJ-ink jóvoltából számos remixhez is lehetett szerencsénk... Miért az irodalomban ne lenne létjogosultsága?

A versmontázs jó alkalom lehet arra is, hogy megszerettségük a gyerekekkel, a fiatalokkal az olvasást, hiszen montázst (ahogy verset) csinálni szinte bármiből lehet, s az alkotás öröme az irodalom felé terelheti őket egy olyan korban, amelyre nemigen jellemző a szépirodalom olvasása. Meg aztán a felnőttek is szeretnek játszani, s kárukra nekik sem válhat.

– *Hogy tekintesz a pályakezdőkre, a fiatal 1-2 kötetes költőkre? Látványosan kimaradtak az új kötetedből. Olvasod azért őket, vagy a Sőt mi több távolságtartása azt jelenti, radikálisan távol áll tőled poétikájuk?*

– Nem állnak tőlem távol a jó versek, akár klasszikus, akár kortárs, öreg vagy fiatal írta őket.

A *Sőt mi több* versei 1987-ben készültek, így a mai fiatalokat nemigen lett volna alkalmam benne szerepeltetni. De készültek azóta újabbak is, ezekből egy összeállítás olvasható az Irodalmi Jelenen, itt Hegedűs János és Hegyi Botos Attila verseiből is olvasható egy-egy montázs. De rajtuk kívül még jónéhány fiatal verseiből csináltam montázst.

Lassan az újabb montázsokból is összegyűlik egy kötetre való, ezek már kivétel nélkül kortársakból készültek. (És a változatosság kedvéért: az *A végtelenre nyíló közép* utolsó ciklusa is montázsokat tartalmaz, jobbára kínai és arab költők verseiből és a finnugor népköltészetből.)

– *Mennyire volt a te döntésed a kötet szerkezete? Nem gondolod úgy, hogy a záró vers (Undorodom a verseimtől Uram) erős egy olyan*

kötet zárataként, amely szoros értelemben véve nem tartalmazza a költő „saját” verseit? Mintha a kötet így az azoktól való menekülés lenne, megjelenés, de mégsem igazi megmérettetés...

– A kötet szerkezete teljesen megegyezik a 24 év előttivel, én találtam ki akkor, hogy nem adok külön címet a ciklusoknak, hanem római számmal jelzem. És mivel kritika még nemigen volt róla, így nem is tűnhetett fel neki, hogy a négy ciklus elejére kiemelt 8-8 sor montázs az adott ciklusban szereplő versekből, s ha a négy versszakot összeolvassuk, egy „mestermontázst” kapunk, ami ismét önálló vers, az iksz plusz egyedik. A szerző ajándéka a figyelmes olvasónak.

Volt pár montázs, amit különösen nagy örömmel csináltam, különösen jó volt például Kassák, Ágh István vagy Kányádi Sándor soraiból építkezni. A záróvers, a Kányádi verseiből készült *Undorodom a verseimtől Uram* számomra inkább az elhallgatást vetítette előre, hisz utolsó sora felteszi a nagy kérdést: „Írunk-e még valaha verseket?” Csak érdekességképpen említem, hogy ez a versem ’90-ben megjelent egy félszamizdat lapban, s épp ez az utolsó sor maradt le belőle, tudj’ isten miért. Azt hiszem, minden megjelenés megmérettetés, s ha a kiadók is teszik a dolgukat, gondolom, előbb-utóbb olvashatók lesznek a „saját” verseim is.

– Hogyan látod a nyomtatott és az onlajn publikációk viszonyát? Miért tartod fontosnak a digitális jelenléte (Irodalmi Jelen, Dokk)?

– Olykor köszönnek egymásnak, máskor hátat fordítanak egymásnak a nyomtatott és az online publikációk. Azt gondolom, mindkettőre szükség van, jelen kell lenni itt is, ott is, hogy üzenetünk eljuthasson azokhoz, akik még olvasnak hazánkban s a nagyvilágban.

A dokk.hu-ra talán 2004-ben küldtem el két versemet. Az egyik (az *Ellentétpárhuzamok*-ban is megjelent) *Levél Domonkos Istvánnak* volt, amit a *Kormányeltörésben* hatására és modorában írtam, az akkori fiatal magyar költő „reményteljes” helyzetéről. Azért is nevezetes, mert 1982 januárjában e versem miatt rúgtak ki a munkahelyemről. A Korányi (Frigyes és Sándor, ma Péterfy Sándor utcai) Kórház baleseti belgyógyászati osztályán dolgoztam ápolóként. A vers és kirúgásom története is megtalálható itt.

Jó dolognak tartom, hogy itt a szerkesztők véleményezik is a beküldött verseket, kialakulhat valamiféle műhelymunka így. Kár, hogy a viták nem mindig a versről, az irodalomról szólnak, hanem olykor sokkal inkább az emberi természetről, annak árnyoldalairól.

Ami az Irodalmi Jelent illeti, több-kevesebb rendszerességgel olvasója vagyok már évek óta. Jónak, sokszínűnek és nyitottnak tartom. Tavaly ősz óta jó pár versem jelent meg itt, némelyik elég erőteljes reakciókat váltott ki a kedves olvasók egy részéből. (Itt most elsősorban a West-Balkán címűre gondolok.) Örülök, hogy sokan olvasták.

De hát nem sétalovaglás azért az irodalomba való visszatérés, hisz több olyan folyóiratnál, ahol a 80-as években vagy akár a 2000-es évek első felében több-kevesebb rendszerességgel jelentek meg verseim, most a levelező tagozatot végzem, mélyen a 0 alól indulván.

Mindenütt azt olvasom mostanában, hogy az e-könyv nagy robbanás előtt áll. A mobiltelefonnak is kellett 10-15 év az elterjedéshez, és ma már nem lepődünk meg rajta, hogy nemcsak beszélgetni és sms-eket küldeni lehet vele, hanem például internetezni, online tartalmakat letölteni is, és hogy mindehhez már billentyűzetre sincs szükség. Érdeklődéssel várom hát az e-könyvvel kapcsolatos fejleményeket, de gondolom, ez a robbanás nem egy-két éven belül fog bekövetkezni.

És ha már a *Sőt mi több* ürügyén beszélgetünk, el kell mondanom, hogy e-könyv formájában is létezik, és a nyomtatott könyv árának ötödéért tölthető le a Syllabux Kiadó lapjáról.

Boldog Zoltán – Farkas Daniella

Sándor Zoltán 1973-ban született Nagybecskerekén. Tanulmányait az Újvidéki Egyetem Jogi Karán folytatta. Hét évig a muzslai Sziveri János Művészeti Színpad elnöke volt. Jelenleg a Magyar Szó napilap munkatársa és a Sikoly irodalmi és művészeti folyóirat főszerkesztője. A Magyar Szótól 2010-ben elnyerte Az Év Újságírója Díjat. Eddigi irodalmi munkásságát 2011-ben Herceg János Irodalmi Díjjal jutalmazták. Napjainkig négy önálló kötete jelent meg, a legutóbbi 2006-ban, eMese címmel. Muzslán és Szabadkán él.

Regionális, nemzeti és globális

Interjú Sándor Zoltánnal

– A Sikoly szépen tágítja a vajdasági magyar irodalom vélt vagy valós határait. A kiadványt rendszeresen olvasva és a bemutatókon is érezhető, hogy összeszokott emberek alkotják a szerkesztőséget...

– Név szerint: Csík Mónika, Kovács Jolánka és Szögi Csaba, de meg kell említenem Sándor Róbert műszaki szerkesztőt, Czirok Attila honlapszerkesztőt és Fekete J. József állandó munkatársunkat, akik úgyszintén alaposan kiveszik a részüket a munkából. A Sikoly irodalmi és művészeti folyóirat több évig tartó tervezés után a muzslai Sziveri János Művészeti Színpad gondozásában 2004-ben indult útjára Tóth Béla, N. Czirok Ferenc és szerénységem kezdeményezésére és szerkesztésével. A folyóirat létrehozásának háttere az akkor már több mint egy évtizedes múlttal rendelkező Sziveri Színpad volt (1993-ban alakult, három évvel a költő halála után). A társaság addigra már kilenc vajdasági szintű verspályázatot és hét – szintén vajdasági szintű – esszépályázatot bonyolított le, valamint néhány helyi szerzőnek megjelentette a kötetét. A Sikoly tulajdonképpen ebből a több év alatt összesereglett, többnyire fiatal szerző szellemi csoportosulásából nőtt ki magát. A folyóirat megindítása után csakhamar a verspályázat

szabályzata is módosult, 2006 óta minden évben csak egy szerzőnket díjazunk, mégpedig oly módon, hogy megjelentetjük első verseskötetét. Eddig hat verseskötet jelentettünk meg az úgynevezett Sikoly-sorozatban.

– *Mi mindent vonz be a Sikoly folyóirat?*

– Az első számot azzal az indoklással mutattam be, hogy a folyóirat szerény próbálkozás az egymagukban sikoltozók elefántcsonttoronyainak a lerombolására, és már a kiindulópontban elzárkózik attól, hogy megváltsa a világot, de ettől függetlenül megváltoztathatja azokat, akik készek együtt sikoltozni velünk. Azóta eltelt hét év, a 29. számnál tartunk (évente négyszer jelenünk meg), és szerzőink száma meghaladja a kettőszázat.

A folyóirat legfontosabb jellegzetessége a nyitottsága, amely többféleképpen is tetten érhető. Úgy vélem, hogy egyszerre kell lennünk regionálisnak, nemzetinek és globálisnak. Nem szabad megengedni, hogy a velünk történetek, elsősorban minket érintő dolgok mellett szó nélkül elmenjünk. Ez a regionalitás egyrészt mikroközösségünkre, Muzslára és környékére (Tóth Béla-emlékszám, muzslai anekdoták, nagybecskereki városképek, a falu betelepítésének 120. évfordulója alkalmából Muzsláról készült, régi fotográfiákból álló sorozat), másrészt pedig Vajdaságra vonatkozik, mert, például, ki fog mélyinterjút készíteni Bogdán József papköltővel, a nyolcvanéves Németh Istvánnal, az ötvenéves Nagy Farkas Dudás Erikával és Beszédes Istvánnal, ha nem mi: itt élők.

Továbbá nem téveszthetjük szem elől, hogy egy több országba szakadt nemzet része vagyunk, és nem lebecsülendő, hogy az egymás közötti kapcsolatunk milyen módon járul hozzá a nemzet fennmaradásához. Hiába beszélünk egyetemes magyar irodalomról, ha nem ismerjük, nem olvassuk, nem értjük egymást. A Sikoly szerény lehetőségei mellett igyekszik valamennyi számában teret biztosítani más régiókból származó magyar alkotóknak, olykor teljes blokkokat hozva létre ily módon (valamennyi számunkban szerepelnek magyarországi, erdélyi, felvidéki szerzők, például a 22. számunkban interjút készítettünk a magyarfalui Iancu Laurával, a 24. számunkban pedig többnyire a fiatalabb nemzedékhez tartozó erdélyi írók műveiből készítettünk egy szépirodalmi válogatást).

Nem az anyaországban élünk, hanem Szerbiában, és az irodalomnak többek között egyféle kapocs szerepét is be kell töltenie a két nemzet között, ezt a célt szolgálják a folyóirat hasábjain megjelenő fordítások szerb nyelvről (Vojislav Despotov, Svetislav Basara, Dušan Velikićkoviæ, Mirko Kovaè, David Albahari, Mihajlo Pantiaè, Zoran Mirkoviæ stb.), továbbá egy teljes összeállítást készítettünk Zvonko Sariæ szabadkai horvát író és költő munkásságáról, de folyóiratunk hasábjain jelentek már meg román és szlovák nyelvről készült fordítások is.

Végezetül, de nem utolsósorban, a XXI. század globalizált világában nem élhetünk elszigetelten egymástól, úgy, hogy nem veszünk tudomást a nagyvilág működését meghatározó eseményekről, ezért erőnkhez és kapacitásunkhoz mérten igyekszünk szólni más nyelven született, de magyar fordításban megjelent könyvekről, és természetesen fordítani is más nyelveken alkotó szerzők munkáiból. Eddig spanyol, svéd, holland és flamand alkotók műveit ültettük át magyar nyelvre, de folyóiratunkban jelentek meg angol és német nyelvről készült fordítások is.

Szépirodalmi alkotások közlése mellett törekszünk minél több magyar nyelven megjelenő kötettről is szólni. Irodalom mellett a film- és zenekultúrának is teret szoktunk adni, akár csak a színháznak, olykor képregényeket is közlünk, és legtöbb számunkat egy képzőművész vagy egy fotográfus alkotásaival illusztráljuk.

A nyitottság továbbá a fiatal alkotók felkarolását és az ezzel járó felelősség felvállalását is jelenti, és a térségünkben igazából soha el nem ismert perifériális irodalmi műfajok (horror, sci-fi) ápolására is vonatkozik.

– *Műhelymunkáitok egyedülállónak számítanak. A legutóbbi ilyen Harmath Antal titokzatos eltűnése körül szerveződött...*

– Nagy figyelmet szentelünk a műhelymunkának, amelynek nem szükségszerűen fizikailag egy helyen tartózkodó emberek műhelyének lenni. A műhelyt nem az együttlét, hanem az együttalkotás teremti meg. Amikor több szerző egymástól függetlenül alkotja meg teljes szerzői művét, amely a többi szerzői művel egyesülve már egy nagyobb műalkotás mozaikdarabját képezi, és ez az összetett mű, az alkotórészecskéken túlmutatva, képes új távlatokat felmutatni. Így jött létre a *Volt egyszer egy november* című (ál)napló, amely 30 szerző egy-egy naplójegyzetéből állt össze; vagy egy fényképek alapján készült novellasorozat; a *Horror local* címet viselő műhelymunkák; az ún. mikromeséket tartalmazó kettős-számunk; egy haiku-összeállítás vagy egy haibun-sorozatunk; és így készült el a 26. számunkban megjelent *Harmath Antal titokzatos eltűnése* című mű, amely úgy jött létre, hogy a címbeli hős rövid életrajzának taglalását tartalmazó előzetes szerkesztői utasítás alapján huszonegy szerző a hős családtagjainak, barátainak és ismerőseinek a bőrébe bújva egymástól teljesen függetlenül írta meg benyomását az eltűnt személyről, egy valódi kisregényt alkotva meg ily módon. *Harmath Antal* várhatóan hamarosan különálló műként is megjelenik majd e-book formátumban.

– *Igen változatos a publikációid listája is. Versek, novellák, regény, majd dráma... Egyre tágul a (szöveg)tér...?*

– Napjainkig négy kötetem jelent meg: a *Sár* című verseskötet, *Az élő J. K.* és *A szoba* című novelláskötetek és az *eMese* című regény.

Több antológiában szerepelek, ezek közül csupán az *Egy marék bél* című novellát említeném meg, amely bekerült a Magyar Napló gondozásában megjelent *Az év novellái 2008* című antológiába. Számos folyóiratban publikáltam: *Bárka*, *Kortárs*, *Magyar Napló*, *Új Forrás*, *Irodalmi Szemle* stb. Kezdeti prózám az álomszerűség, a metafizika, a fantasztikum és a misztikum hatotta át, de írói érdeklődésem mindig többrétű volt. Három csoportba szoktam sorolni prózáimat. Az elsőbe tartoznak a fent meghatározott művek, amelyek a világba vetett, a kozmikus magánnyal szembesülő egyén kérdéseit vetik fel. A második csoportba sorolom a társadalmi milióból táplálkozó realiztikus novellákat, amelyek a kilencvenes évekkel, mindennapjainkkal foglalkoznak. A harmadik csoportba tartozik a bánati tájhihetésű prózám, amely az irodalmi mítoszteremtés mellett a regionalitás hangsúlyozását és múltunk feltárását is sajátjának érzi. Természetesen, sok az átjárás a különböző csoportok között, különösen a legutóbbi tudja magába szippantani az első kettőre jellemző vonásokat is: a metafizikát, a fantasztikumot, akárcsak a politikai és társadalmi vonatkozásokat, egy mágikus realista köntösbe transzponálva a feldolgozott történeteket.

Verseket évek óta nem írtam. Újságírói tevékenységemből kifolyólag az utóbbi években hangsúlyozottabbá vált publicisztikai tevékenységem (társadalmi és politikai vonatkozású jegyzeteket és kommentárokat írok), és számos könyvről és filmről közöltem kritikát vagy recenziót. A Szabadkai Népszínház Magyar Társulatának Drámapályázatára íródott *A tor* című művem az első dráma, amit írtam. A mű szoros kapcsolatban áll a tájhihetésű prózámmal, megírásával tulajdonképpen tesztelni akartam határaitam és képességeimet.

Úgy érzem magamat teljesnek, ha írásaimban kifejezésre tudom juttatni egyéniségem számtalan apró összetevőjének egy-egy részecskéjét, és ide nagyon sok minden, a (művész)filmek, a rock és a jazz iránti kifejezett érdeklődésem beletartozik: bánati magyar származásomtól és újságírói tevékenységemtől kezdve a szépirodalmon és focirajongásomon keresztül addig a pusztá tényig, hogy 1992–93 folyamán szolgáltam a hadseregben.

– *Mint tudjuk, Gion-ösztöndíj kötelez. Min dolgozol?*

– *A boszorkány botja* című készülő regényemben egy bánási magyar falu legendáriumának a megírását tervezem. Megfelelő társadalmi keretbe helyezett egyéni és családi történeteken keresztül azt boncolgatom, hogyan csapódtak le a huszadik században végbement történelmi és politikai változások egy adott közösségre és az egyéni sorsokra. A regény cselekménye az első világháború kitérőkor veszi kezdetét és az egykori Jugoszlávia széteséséhez vezető balkáni háború kitérésével zárul, azzal, hogy visszautalok a falu telepítésének és temploma felépítésének a körülményeire, akárcsak a monarchiabeli viszonyok ábrázolására.

A feldolgozandó témából eredően a műnek nyilván történelmi és szociográfiai jellege is lesz, de a falutörténet megírásával nem történelmi olvasókönyv vagy szociográfiai mű, hanem egy regény létrehozása a célom. Sokkal fontosabbnak tartom az emberi kapcsolatok és a közösségi viszonyok érzékeltetését a rideg történelmi adatok taglalásánál. Azt gondolom, hogy fiktív volta ellenére egy szépirodalmi műben sokkal plasztikusabban és emberközelibb módon ábrázolható egy adott kor, mint a pusztá tények felsorakoztatásával. A Gion-regényekből például többet megtudtam közösségünk múltjáról, mint a történelemkönyvekből, ami egyrészt az író dicséretére, másrészt pedig a történelem oktatását marasztalja el.

Úgy vélem, hogy felénk mindig gond merült fel a múlt megfelelő megítélésével, mintha kizárólag fehér-fekete képekben lennének képesek gondolkodni. Éppen ezért egyéniségileg sokrétű hőseim szemszögéből árnyaltan szeretném bemutatni egy egyszerre valós és kitalált falu lakóinak – és rajtuk keresztül szűkebb értelemben a bánági, tágabb értelemben pedig a vajdasági magyarság – mindennapjait, szokásait, elvagyakozásait, értékrendszerét, sorsuk alakulását, életük társadalmi és politikai hátterét, boszorkányságokban és babonában is gazdag hiedelemvilágát, és nem utolsósorban öniróniára és fanyar humorra fogékony jellemvonását.

Reményeim szerint a bánati magyar falu mint végvári jelkép aposztrofálódik majd regényemben, és a műben az itt élő emberek nyakas, szilaj magatartása, a kissé kemény, esetenként csípős, ugyanakkor őszinte beszédstílusa ölt majd formát.

– *Jogot hallgattál, dolgoztál a Képes Ifjúság munkatársaként, 2004 óta a Magyar Szónál vagy munkaviszonyban, 2008 óta a belpolitikai rovatot szerkeszted. Muzslán éltél, jóideje viszont Szabadkán...*

– Újságírói munkámból kifolyólag öt évvel ezelőtt költöztem át Muzsláról Szabadkára. Érdekes, hogy átköltözésem egybeesik a szülőfalum múltja által ihletett prózáim létrejöttével. Szabadkára érkezésemkor még hangsúlyosabbá vált számomra bánati származásom, és itt döbrentem csak rá, hogy mennyi mindent hoztam magammal Muzsláról, Nagybecskerekéről, Bánátból. Annak ellenére, hogy majdnem öt éve itt élek, azt hiszem, hogy mégsem lettem szabadkai. Ridegnek és zárkózottnak élem meg Szabadkát, de az is lehet, hogy én vagyok rideg és zárkózott. Nem nagyon törekedtem arra, hogy bekapcsolódjak a város kulturális életébe, igaz, mások sem nagyon biztattak erre. Egy biztos: én, aki a Béga és a Tisza partján nőttem fel, sohasem fogom megszokni, hogy Szabadkának nincs folyója.

NAGY ZOPÁN

TÖRT KÖVÖN ÁRNYÉK

a haiku jegyében

Átok-változat:
élő maszkot növesztek
vonásaimra...

Ismeretlen kép.
Belső tükör-töredék:
idegen jelen...

Alig ért hozzám,
homlokomra úgy zuhant:
áttetsző kavics...

Lemondtak rólam
(a követ bentről rágom):
ez virágzásom...

A földön fekszem.
Arcomon át bogarak
jönnek a fényre...

Létem töredék.
A híd átfolyt alattam
s léptem víztelen...

Harminchárom év:
kívül kereszt, belül Lét-
ra. (Így) van remény...

Ön-azonosság-
om, mint árnyék tört kővön:
tapinthatatlan...

Megváltás nem kell.
Pusztuló megújulás:
vért köpök reggel...

Talált tükörben
múló képek teremnek.
Ez életművem.

Gaal József festményei

Csont-bőr sátramát
(hogy belül világítsak)
ma meggyújtottam.
Azelőtt egyben:
kül-testemet nyúztam le
démoni kegyben...

Véres komolytalanságok Bárdos József rovata

P. L. Travers

Mary, a csudálatos

(aktuális kiadás)

Szép, csöndes nyári reggel volt. Csak a Cseresznyefa utca sarkán ácsorgó multiplakát üvöltötte bele a világba, hogy Vegyél – Egyél. Nem mintha erre a biztatásra szükség lett volna. Világválság ide, világválság oda, az emberek eszeveszetten vásároltak.

Vették-vitték az emeletes fűkaszálót, a kerekevesztett rokkantkocsit, a felesütős hajregenerátort, a minden hájjal megkent önitatót, a falra szerelhető turistabakancsot, a hátultöltős mosónőszimulátort, a pattogatott kukoricametélőt, a koloratúr béranyát, a zenélő jégkocka-melegítőről már nem is beszélve. Egyszóval megvettek mindent, amit a reklámok és kedvezményes akciók rájuk tukmáltak. Töltték magukba a javakat, mintha ez a habzsolás elfedhette volna a végtelen ürességet, amelyet csak Bumm tengernagy ágyújának dörrenése töltött be napjában kétszer, este és reggel néhány pillanatra, amikor jelezte, hogy neki már nyolc.

– Elég! Nem bírom tovább! – hallatszott váratlanul a tizenhetes számú házból. Rögön utána kicsapódott az ajtó, és a nyílásban feltűnt maga Banks papa, amint éppen szabadulni próbált a nadrágjába kapaszkodó, eszeveszetten sívalkódó háromdimenziós öltönyhajtogatógép szorításából.

A nyitott ablakban eközben megjelent Banks mama elgyötört arca (a többi része az ikrek etetésével volt elfoglalva). Miközben könnyeit szárogatta, próbálta számba venni, mi minden baj zúdult rájuk mostanában, azóta, hogy Mary Poppins elhagyta őket.

Kezdődött azzal, hogy öt gyermekük ellenére Banks papát kizárták a nagycsaládosok egyesületéből, ahol azelőtt tiszteletbeli másodalelnöki tisztséget töltött be. Arra hivatkoztak, hogy az (anglikán egyház heves tiltakozását figyelmen kívül hagyva) egyhangúan (a kormányfő által) elfogadott új alkotmány szerint a minimális család legalább egy férfiből és egy nőből, illetve (tekintettel az angol

liberalizmus szép hagyományaira és a másság tiszteletére) esetleg egy nőből és egy férfiből áll. Következésképpen nagycsaládosnak kizárólag a legalább kétnejú férfiak tekinthetők. E kétnejuség azonban a Cseresznyefa utca tizenhetes számú házban szóba sem jöhetett. Ennek nemcsak Banks mama mondott ellent (hevesen és igen meggyőzően forgatva a kenyérszeletelőt), hanem az a tény is, hogy a kétgyermekes családra méretezett házban egy újabb nej számára immár egy félszobányi hely sem találtatott volna.

Folytatódott a dolog azzal, hogy Banks mamát családvédelmi közmunkára osztották be. Ennek keretében Lark kisasszony gyermekeit kellett ápolnia, és megvédenie őket a rájuk leselkedő mindenféle veszedelmektől. Ez mindjárt két kellemetlenséggel járt. Egyrészt rettentő nehéz feladat volt naponta öt példányban jelentést írni az elvégzett családvédelmi munkáról, és azt Lark kisasszonnyal ellenjegyeztetve beküldeni a kerületi családvédelmi szolgálathoz. Különös tekintettel arra, hogy Lark kisasszonynak (ha Peti nevű kutyáját nem számítjuk) se kutyája, se macskája (gyermeke meg egyáltalán) nem volt. Másfelől a heti közmunka ideje alatt Banks mamának Lark kisasszonynál kellett laknia. Képzeltetni, hogy mire szombat estére hazaért, nemcsak a ház, az öt gyerek, de szegény Banks papa is fenekestül fel volt fordulva. Mit lehetett tenni? Tudomásul kellett venni, hogy a kormány számára a családvédelem mindennél fontosabb.

Ez a családmentő, hagyománytisztelő kormány találta ki azt is, hogy mostantól a himnuszt a királynő iránti tisztelet növelése érdekében egy kicsit magasabban kell énekelni. E célból minden brit állampolgár köteles volt egy jókora követ a nyakában hordani, hogy a himnusz éneklésekor erre felállva kellően magasan legyen. Ezeket a követeket az új politikai értelmező szótár szerint „apró kavics” néven kellett emlegetni. A kormány szét is küldött a lakóközösségeknek egy-egy halom ingyen terméskövet, melyből ki-ki tetszése szerint választhatott. Előbb a Towert akarták lebontani, hogy elég kőhöz jussanak. Ezt az ötletet később elvetették, és azt tervezték, hogy maga a kormány költözik be a történelmi falak közé. Ezzel jelentős mennyiségű pénz és fáradság volna megtakarítható, választási vereség esetén elég volna, ha egyszerűen átvonulnának a börtönszárnyba. Hozzá is fogtak, hogy a dolgok további egyszerűsítése kedvéért felelevenítsenek néhány apró, a politikai ellenfelekre kiszabható, korábban már bevált olyan büntetési tételt, mint az elevenen megnyúzás, a szurokban főzés, felnégyelés. Természetvédelmi okokból (túl nagy a faigénye!) a karóba húzást elvetették.

Banks mama
egy félkilós,

Véres komolytalanságok
Bárdos József rovata

selymes felületű, majdnem tiszta kék színű apró kavicsot választott, de azóta emiatt is egyfolytában rettentő gondban van. Rájött ugyanis, hogy a nyári ünnepeken viselt sárga-zöld mintás kiskosztümét nem veheti fel a kék kavicsához. Pedig arról nem is álmodhatott, hogy új ruhát varrat magának. Annabelle születése óta így is nagyon szűkösen éltek. Banks papa újabban csak minimálbért kapott a bankban. A kormány ugyanis bankmentő csomagot vezetett be, aminek lényege az volt, hogy a bankok bevételeiket azonnal a kormánytagok számlájára voltak kötelesek átutalni, nehogy a bankárok eltözsézzék a hasznot. Így persze fizetésre alig maradt, a minimálbérnek is örülni kellett. Ehhez jött Banks mama havi két, királynői címerrel ékesített díszoklevele (amit a családvédelmi közmunkáért kapott), úgyhogy be kellett látnia, bármilyen szűk is rá Annabelle születése óta az a kiskosztüm, a világ még nagyobb szűkösségre kényszeríti.

És akkor még ehhez járult, hogy tegnap megjelent a Cseresznyefa utcában a végrehajtó, és azt állította, hogy Banksék hónapok óta nem fizették be a gyermekességi adót. Ez az új adónem arra szolgált, hogy növelje a társadalmi igazságosságot. Bántotta ugyanis az emberek igazságérzetét, hogy egyes családok pofátlanul négy-öt gyerek számára is igénybe veszik a társadalom szolgáltatásait (óvodát, iskolát stb.), miközben ugyanannyit adóznak, mint a gyermektelenek. Aki többet akar elvenni a közösből, az fizessen is többet, mondta nagy ívű programbeszédében a miniszterelnök. És lőn. Bankséknek tehát fizetniük kellett (bár sem óvodába, sem iskolába nem járt még egyik gyerekük sem, de hát ne akadjunk fenn minden apróságon!) Banks mama állította, hogy ők igenis fizettek, minden héten Robertson Ay, a mindenes inas viszi a postára a pénzt.

– Hol van Robertson Ay? – kérdezte kétségbeesetten Banks mama.

A keresett személy éppen szokásos helyén, az emeleti gardróbban aludt, és amikor Ellen, a szobalány rátalált, kiderült, hogy a gyermekességi adó is hetek óta csak idáig, alvásra használt szekrényéig jutott el, persze, hogy így nem érkezhettek be a mélyen tisztelt királyi adóhivatalhoz.

Így álltak a dolgok, amikor amikor történetünk elkezdődik. Ez az a pillanat, amikor valahonnan (az égből? a keleti széllel? vagy csak úgy, egyáltalán?) meg szokott jelenni Mary Poppins, hogy rendbe hozza a dolgokat.

De hát Mary Poppins egy mese főszereplője. Azt leshetjük, hogy nekünk megjelenjen.

Prágai Tamás

Az Irodalomkritikai műhely elé

A kritika műfaj, lássuk be, kezdettől fogva a könyvpiac gyermeke vagy éppen mostohája. Ahogy a sajtó világa feltárul Lucien de Rubempré előtt az *Elveszett illúziók* lapjain – nos, ez mindmáig felülíratlan ábrázolása a véleményformálás-iparnak. Balzac kontúrosan láttatja mind a mechanizmust – hogyan emel föl vagy tesz tönkre egy-egy könyvet az újságírók összehangolt labdajátéka, a különböző lapokban előre egyeztetett támadási vagy éppen védekezési terv szerint leadott, jól célzott lövések sorozatával –, mind annak az üzemanyagnak a tulajdonságait, amely ezt a mechanizmust működésben tartja. Ez az üzemanyag: az érdek. Amikor Luciennek, a fiatal és tehetséges írónak először kell ledorongoló kritikát írnia egy pályatársra remekművéről, egy pillanatra megtorpan. Erkölcsei, de „technikai“ okból is. Hogy lehetne egy ilyen mesterműről rosszat írni? Gyakorlott újságíró barátja beavatja e praktikus tudás műhelytitkaiba. A néhány pillanat alatt felvázolt gondolatív – Balzac két remek oldala! – sárba rántja a művet és ezzel töredékeire csökkenti az eladott példányok számát. Ez csapás az írónak – és csapás a kiadónak, hiszen ő vállalta az anyagi kockázatot. Lucien szeme káprázik: „De hiszen az, amit mondasz – kiáltott fel –, nagyon okos és igaz!“ „Máskülönben nem is támadhatnád meg Nathan könyvét...“ – feleli a rutinos kolléga. Mennyi múlik a hangsúlyokon, az árnyalatokon!

A kritika és a könyvpiac viszonyáról Pécsi Györgyi felvetése nyomán zajlik éppen a vita az Irodalmi Jelenben.

A kritika jól csiszolt alkatrészből, egy nagyobb mechanizmus fogaskereke is. Persze ne legyenek *illúzióink* – ahogy a folytatásos regény, a tizenkilencedik század „szappanoperája“ kiszorul a napilapokból, a kritika is követi az ismeretlenségbe. (Tudjuk, a sajtó első virágkorát a folytatásokban közölt szépirodalomnak köszönhetette. Ma hol látunk napilapban szépirodalmat? Legfeljebb illusztrációként, töltőanyagként, hátsó oldalakon.) A folytatásos regényt felváltotta a nézhető történet, a filmsorozat. Ami népszerű, az ma nem nyomtatásban, hanem vizuális médiumokban, plazmaképernyőn jelenik meg. A szépirodalom olvasottsága? Kívált az igényes szépirodalom olvasottsága? Jobb nem követni a mutatókat.

Népszerűvé az válhat, akit vagy amit így vagy úgy felkap a média. Ez pedig – tudjuk – köszönő viszonyban sincs az értékekkel. Ahogy a vicc mondja: attól, hogy népszerű, még akár jó is lehet. A szépirodalom, a kritika az *irodalmi folyóiratok* lapjaira szorult. Ettől nem csökken a jelentősége, ellenkezőleg – a számúzetésben a szerzők, a szakma talán még jobban rá vannak utalva az elismerés fémgjegyeire. Az elismerésére – és nem az elemzésre, az értékelésre. Az irodalmi folyóiratok a karrierépítés ingatag létrafokai, amelyeken egy-egy szerző elindulhat a viszonylagos magasba. Ebből következik, hogy „saját lapjában” a legkritikább esetben jelzi egy-egy kritikus a „saját műhelyhez” tartozó „saját szerző” által publikált írásmunkával szembeni fenntartásait; de még a más műhelyekhez tartozókat is ritkán értékeli „kritikusan”, hiszen a negatív kritika is hozzájárul az ismertséghez. Az ismertség pedig a legirigyeltebb kincs a szűkre szabott labirintusban, amelyben a magyar nyelvű író mozog.

Pedig, legyünk őszinték, a folyóiratokban megjelenő kritika általában nem az „olvasó”, hanem a „szakma” olvasmánya. Ennek részben egy fent említett adottság az oka: a kritikát egyetemi szakemberek, tanárok, doktoranduszok írják. Az egyetem azonban a tudomány fellegvára, nem a művészeté. Más a tanulmány, és más a kritika funkciója; és ez a különbségtétel nem jelenik meg mindig elég egyértelműen a folyóiratok gyakorlatában. A tudomány nyelve mesterséges nyelv; minél szorosabbra font csomópontok fogalmi hálóját veti tárgyára. Célja az elérhető legnagyobb mértékű pontosítás; egy-egy fogalomcsomó akár több száz szálát – tanulmányokat, elméleteket, hivatkozásokat és koncepciókat – egybe köthet. Hogy érthetné meg a nem szakértő olvasó e tudomány nyelvét, amikor egy-egy fogalmat akár minden egyes műhely tagja is a maga saját, végletekig pontosított hivatkozási rendszerében használ? Nem csoda, ha e *feltételezett olvasó* eleve lemond az erőfeszítő szellemi tornáról. Kiváltképp így lesz, ha a verseny a győzelem esélyét sem kínálja fel. Csakhogy ezzel magát a kritikát veti el, pedig annak egyik fontos, ha nem legfontosabb szerepe, hogy arkhimédeszi pontokat kínáljon a műalkotáshoz.

Mi volna a kritika szerepe? Többen, sokféle módon próbálták meghatározni az utóbbi években – jelezve, gond van a műfaj értelmezése körül is. Magam is kétszer nekifutottam e kérdésnek. Első értelmezésemben, azt hiszem, ágyúval lőttem az elefántra. Ágyúval, mert a fogalomtár, melyet a Berzsenyi Társaság szimpóziumán prezentáltam, egy üdvtörténeti rendszer vázlatának is elegendő. A kritika értékítéleteit Franz Rosenzweig történetfilozófiájával próbáltam megalapozni. (Elefántot említék, nem verebet, mert nem szeretném a kritika fontosságát kicsinyíteni.) Másik, e témát érintő eszmefuttatásom a Bárka folyóiratban jelent meg (*A kritikái*

tevékenység. BÁRKA, 2002, 1. szám, 63-75. A teljes szám letölthető innen: <http://www.barkaonline.hu/archiv-barka>). Ebben az elemzésben az irodalmi alkotást (Paul Ricoeur-re hivatkozva) a szerző szándékától elidegenedő *írás*, műfaji kritériumoknak alárendelt *mű* és a kommunikáció medrében értelmezhető *szöveg* hármass viszonyrendszerében értelmezem. A kritikus elemző, értelmező munkáját a fenti három terület különbségeinek, sajátosságainak *érzékeny észlelésében* látom. Másfelől kitérek az irodalmi „rangsor”, a kánon kérdésére. A kánon az irodalmi értékrend *pillanatnyi állapotát* jelzi; de egy-egy mű *irodalomtörténeti helyét* a pillanatnyi elismertség csak *megalapozhatja*, de nem szilárdítja meg.

Érveltem, és most is érvelek amellett, hogy a kritika nem mondhat le az irodalomtörténet távlatáról.

A *kánon* szó eredeti, vallási jelentésén túl ma a köznyelvben *többszólamú éneket* jelent. Az ének hangokból áll, mégpedig eltérő magasságú hangok hosszabb-rövidebb ideig megszólaltatott sora; az énekben az egyes hangoknak csak viszonylagos helye van. A dallam viszont csak időben értelmezhető. Az időt általában egyenes, lineáris kiterjedésben értelmezzük; holott ez a legdurvább absztrakció. Az idő csomópontok rendszere, mely csomópontokat a megtörténő dolgok jelentősége, *jelentőség felismerése* teszi nyilvánvalóvá. A kritikus feladata, hogy tanúskodjon az idő egyneműsége ellen; a kritika feladata a *jelentőség bizonyítása*. Nem meglepő, hogy az irodalomtörténettel szembeni általános, szakmai gyanakvás leginkább a *jelentőség fogalmát* kezdi ki. Látunk tendenciákat, melyek az irodalomtörténetet a linearitás, az egyneműség mentén kívánják rendezni. Ugyanakkor a kifejezetten nemzeti, egynyelvű irodalom történetével szemben is vannak fenntartások. Az érv az analitikusé: nincs olyan egyetlen nézőpont, amelyből az irodalom összetett rendszere, valamennyi szerző, mű, műhely, koncepció stb. egyaránt belátható lenne; a *nemzeti* szempont pedig autoriter, nem autentikus. Igaz, hogy nem létezhet *egyetlen, kizárólagos* szempont. De ha szükséges, *meg kell teremteni a leghasználhatóbbat*, ahogy nagy formátumú elemzők mindig is tették. A kérdés tehát nem az, létezik-e ilyen szempont, hanem az, hogy szükséges-e időbeli távlatot nyernünk. Gyarapszik vagy szegényül a gondolatárunk, ha az analitikus elemzés által felkutatott értelemegységeket jól meghatározott szempontok szerint az általánosítás koordináta-rendszerében helyezzük el? Úgy vélem, az előbbi. Németh László emlékezetes Ady-tanulmányában a magyar tagoló vers, a protestáns énekköltészet és az időmértékes antik hagyomány metszetében helyezi el a nyugatos mester költészetét. E megnyíló távlat gazdagította Ady-értelmezésünket.

A kritikus legfontosabb kérdése tehát az, hogyan lehet érvelni egy-egy irodalmi mű jelentősége mellett vagy ellenében anélkül, hogy itt

és most minden ízében körüljárnom e műveletet, hadd ajánljak egy használhatónak tűnő szempontot. Induljunk ki a *gyarapodás* fogalmából. Másutt utaltam már Roulez Proust-filmjének (*In Search of Lost Time*) metaforájára. Élete végén a halál angyala megjelenik egy szobrász előtt, és beszámol neki élete tetteinek, eseményeinek értelméről. A halál pillanatában minden elrendeződik, érthetővé válik. De az angyal az életút értelmezésében meg sem említi azt az alkotást, amelyet a szobrász legfontosabbnak tart. Ő rákérdez: a fő művet miért nem említed? Azért, felel az angyal, mert ha a fő műved értelmét feltárnám, akkor időtlen időig erről kellene beszélnem; és te soha sem tudnál meghalni... A műalkotást semmi más nem jellemzi inkább, mint jelentésének *gazdagsága*. Martin Heidegger a művészetet az ember történeti önmegértése szempontjából tárgyalja. Lehetséges egyáltalán önmegértés? Lehetséges; de egy biztos: ez az önmegértés az „önmaga“, a megértő személy magánügye. A kritikának viszont a gyarapodás elvét kell számon kérnie az irodalmi műalkotás három megnyilvánulási módján: írás, mű, szöveg. Hogyan fejt ki az adott mű egy írásrendszer, egy irodalmi kultúra, egy beszédhelyzet, nyelvhasználat lehetőségeit? Milyen különbségeket jelent ez a korábbi mesterekhez, előző munkákhoz képest? Milyen utakat előlegez meg? A műközpontú, elemző értékelés híve vagyok, az irodalomkritikai műhely keretében a kortárs irodalomban is szeretném a gyarapodás, gazdagodás irányvonalait láttatni.

Hetente legalább egy, a fenti értelemben vett elemző kritika jelenik meg 2012 januárjától az Irodalmi Jelen Irodalomkritikai műhelyében. Műhely létrehozásához egy ember ereje kevés. A *műhely* szó csapatmunkát, állandó szerzőket és belső párbeszédet, egymásra való hivatkozást is sugall. Az elemző kritikák mellett szeretnénk visszatekinteni azon múltbéli csomópontokra, gócokra, szerzőkre, amelyek vagy akik ma is érvényes felvetésekkel, a jelennek szóló provokációkkal a kortárs irodalom megértését segítik. Harmadsorban rendszeresen közölt, személyes hangú irodalmi olvasónaplót várhatnak azok, akik a rovatot rendszeresen követik. Hadd idézzem ismét Balzacot. "Az írónak azt a célt kell maga elé tűznie, hogy erkölcsileg megjavítsa a maga korát, máskülönben csak hiú mulattatója az embereknek." Ezt a feladatot egy kritikai műhely aligha tudja vállalni. De talán joggal reménykedem abban, hogy szélesebb körben visszhangra találhat egy, a fentebb körüljárt koncepciót követő műhely elemző gyakorlata. Az on-line folyóirat lehetővé teszi a visszajelzést, az olvasói bírálatot és értékelést: a visszajelzéseknek örülni és azokra reagálni fogunk. Remélem, hogy az *értő olvasó* követi és értékeli majd próbálkozásunkat.

Megírni a mindennapokat

Mary O'Donnell *Csodák földje*
című kötetéről

A *Csodák földje* az ír irodalom szinte minden területén tevékeny Mary O'Donnell közel húsz évet felölelő lírai életművébe enged bepillantást. A részben saját, részben a fordító, Kabdebó Tamás válogatása alapján létrejött vékonyka kötet egyszerű, tiszta meditációk gyűjteménye életről, halálról, szerelemről, melyek háttérében mindig ott az ír vidék, a városok, a legendák.

Ebből a törékeny, elegáns lírából egy kortárs ír nő képe és gondolkodásmódja rajzolódik ki, akinek nincsenek világmegváltó tervei, sem hazafias, sem feminista propagandája, egyszerűen csak tiszta, keresztény szellemisége, egészséges nemzeti és női öntudata. Ez utóbbi leginkább a kötet elején található, játékosan erotikus, mindig nagyon finom versekben nyilvánul meg. Ezek a visszafogott, de mégis életteli teli, kicsattanó költemények annak bizonyítékai, igenis lehet érzékenyen írni pusztán csak az alkotásért (l. például *Biciklizés Martinnal*, *Tetoválás*, *A meztelen ág* című verseket). E versek közül a legérdekesebb a kötet nyitódarabja, *A múzsa szavamat kéri*, amelyben a költőnő és a fordító remekül kihasználva a „nyelv” szó kettős értelmét, a nyelvében idegen férfival való hétköznapi megismerkedésnek egyúttal szexuális töltetet is ad. Leginkább e versek olvasása során merül fel a fordítások néhány problémája. Annak ellenére, hogy Kabdebó Tamás minden bizonnyal a forrásnyelv kiváló ismerője, használója, itt-ott megbéklyózza a fordítás az angol szerteágazó jelentések, szemantikai játékok lehetőségét magában rejtő eredetit. Érdekes lett volna kétnyelvű kötetként megjelentetni a könyvet, rövidsége miatt ennek aligha lett volna terjedelmi akadály.

A fordító előszavából kiderül, hogy a nyitó és záró versen kívül a többi kronológiai sorrendben következik egymás után. Ebből adódóan egyrészt megfigyelhető a lírai ének egy természet-szerű lélektani változása, másrészt érdekes módon egy stilisztikai, tematikai stagnálásnak lehetünk tanúi. Ugyanazok a témák bukkannak elő sorra,

mégsem válnak monotonná, sőt egyre mélyebb rétegeit ismerhetjük meg a felvetett kérdéseknek. A múlt értékeinek megőrzése, a természethez mint a kiüresedett világ utolsó mentsvárához való ragaszkodás, a transzcendencia keresése, de mindenekelőtt az emberi viszonyok rendbetételének sürgető igénye szervezi e kötetet. Meghatóan bánatos, de valahogy mégis könnyed, például, a kiránduláson unottan telefonját nyomkodó lányáról írt, generációs problémákat feldolgozó *A Poul nabrone dolmen* (*The Poul nabrone Dolmen*), vagy a szépen párba állítható *A haza leányai* (*The Girls of the Nation*) és a *Hősök legendák híján* (*Unlegendary Heroes*) című, időben viszonylag egymástól távol álló két vers. Előbbi a jelenkori társadalom jó egzisztenciájú nyugdíjasainak felhőtlenül délvidéken nyaralगतó, Kilkenybe, Belfastba és a Mark&Spencerhez kiránduló kicsinyes világról szóló, inkább szánakozó, mintsem gúnyolódó, vagy élesen vádaskodó beszéd, míg utóbbi a régi, egyszerű ember naponta megnyert erőpróbáinak őszinte csodálata, egyfajta prédikáció is egyben korunk elkényelmesedett embereinek:

„(...) Kathleen McKenna Annagolából,
aki egy hét lepedőit, ingjeit
és pólyásholmijait egy nap alatt
kimosta, kenyeret sütött és
kitakarított egyben hétfőn”

A könyv legemlékezetesebb darabja a két címadó költemény – *A Csodák földje* (*A kezdet*) és a *Csodák földje* (*A befejezés*), eredeti címük csak *The Place of Miracles*. E két szöveg már-már epikus jellegű számvetése nem csupán a lírai beszélő életének, de mesteri sűritése a természet, az ír vidék romantikájának, és éppúgy kizsákmányolásának is. Emellett bemutatja Írország megkerülhetetlen politikai helyzetét – a transzcendenciaiba vetett hitet, a világ isteni rendjébe való beletörődést.

„(...) Odafönt, Ulster közelében, idelent,
Leinster mentén kirtartunk, élünk.
Szilárdan. Rendületlenül. Verseket írunk naponta a közönséges
holdról, a tenger hullámairól,
az áramlásról, a rólunk szótt árnyakról.
A fény odasüt, ahol nem várnád.
Aztán feladunk mindent: életet, szerelmet,
gyűlöletet, szétesünk anyagi sejt
sejt után, nedvességre bomlunk,
elnyelődünk, feloldozást nyerünk. (...)”

O'Donnell lírájában van valamiféle naiv bizakodás az emberek, a világ jóságában, amely mértékletes ítélkezésre, másokért való kiállásra, útmutatásra sarkallja. E mögött erősen érezhető a jóléti társadalom tagját nyomasztó bűntudat, főleg az olyan versekben, mint a kéregető lányról szóló *Számkivetettek*, vagy a bevándorló kertészről írott *Alex a kertben*, és ettől még őszintébbé válik az egész. Verseinek érdekes tónusát leginkább az adja, hogy bármennyire is kisiklottnak látja a körülötte lévő világot, az értékek örökkévalóságába, így a jótét változásba vetett hitét mindig megőrzi. Még a komorabb hangvételű versekben sem mond le soha az emberről végérvényesen, mindig csak finoman vádló, kiábrándult, de a lehetőségek útját le soha nem záró. A kötet emblematikus darabja – érdemes teljes hosszában idézni – *A bárkaépítők* (*The Ark Builders*), amely a költő 2009-ben megjelent kötetének címadó verse is egyben:

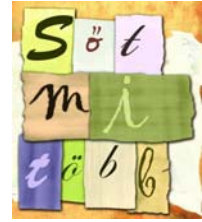
„A szokásos szezonális gyilkosságok.
A hétvégék forrók, noha alig süt a nap.
A vízözön meg se kottyán: iszunk, táncolunk,
féktelenül költekezünk: nosza, nosza, nosza.
Fekete kocsik robognak külvárosokba,
keresztülvágznak négyen-öten az utakon.
Erős, erősebb, legerősebb barlangi viperák,
mellkasukat verő izompacsirták.
Minden ház bárka, ahol
kettesével szöknek szárba a gyerekek,
csillogó kanalakon osztoznak.
Noé, nejestül régen eltűnt már.
Az eső nem szünetel.”

Ilyen bárkaépítő Mary O'Donnell is. Nyugodt szívvel szállhatunk be mellé.

Vincze Ildikó

(Mary O'Donnell: *Csodák földje*. Irodalmi Jelen Könyvek)

Írunk-e még valaha verseket?

Debreczeny György *Sőt mi több*
című kötetéről

Debreczeny György első kötete, az 1982-es *Ellentétpárhuzamok* óta mindössze egy alkalommal, 1989-ben adta ki összegyűjtött verseit *Élodázható elégiák* címmel. A 2011-ben a Könyvhétre megjelent *Sőt mi több* mintegy 50 montázstechnikával készült szöveget tartalmaz. A szerző tehát nem az eltelt két évtizedben írt munkáit gyűjti egybe, hanem igen nagy alázattal a klasszikus, a modern és a kortárs magyar irodalom költőihez fordulva hatalmas korpuszt mozgat meg, értelmez újra.

A montázsversek a szerző számára új szerepkört alakítanak ki: elsősorban a kiválasztott költők és életművek újraolvasójává válik. Az egyes darabok alapegysége a sor, amelyeket Debreczeny György változtatás nélkül kölcsönöz kompozícióihoz. A válogatás, a szövegek szétDarabolása és újrafűzése útján nem egyszerű idézeteket sorol, hanem radikálisan új hangon képes megszólaltatni a sokat vagy éppen túl keveset olvasottakat, kompozitorrá válik, kohéziót teremt széttartó sorok között, új jelentésrétegekkel bővítheti a kontextusukból kiszakított részeket, meglepő, új variációkkal áll elő.

Mindezeket túl előtte áll a komoly feladat: Balassi Bálintot, József Attilát, Sziveri Jánost vagy Tolnai Ottót átszűrni önmagán, s az alapegységként választott sorok változtatása nélkül, mindössze az újrarendezéssel megszólaltatni saját hangszíneit is. A kötet különösen jól sikerült darabjai többek közt a Vörösmarty-szövegekből építkező *Szív vagyok elkésérült* vagy az egész kötet elé helyezett, Füst Milán soraiból szőtt *Én bezzeg rosszul jártam itt*, melyekben a kölcsönzött szemelvények széttartása minimális, s a struktúra túlnó a szisztematikus egységről egységre lépegetésen. Utóbbi darabok Debreczeny György azon montázsversei közé tartoznak, amelyeket láthatóan gondos válogatás előz meg, s a szerző elődeihez tisztelettel és értéssel forduló attitűdje nyilatkozik bennük. Szépen mutatják fel továbbá azt a finom türelemjátékot, amely a legkülönbözőbb tematikájú és hangnemű szövegekből származó sorokat átgondolt koncepció szerint illeszti egymáshoz:

„Én bezzeg rosszul jártam itt
angyalok söpörték műhelyem
de nem nektek szól többé
soha többé kevély mosolyom
Mennydörgetős ménkűvel barátkozom”

A mechanizmus azonban időnként önműködővé válik, s kegyetlenül bezúzza az egykori szövegekkel, szerzőkkel együtt magát a kompilátort is: elvész az újraolvasás, de még az értelemre törekvés igénye is. A kötet néhány darabja főként a jól sikerült darabok mellett árulja el magáról, hogy vagy koncepció nélkül, egyszerűen a sorok összeöltöztetésével készült, vagy a szerző türelme, érzékenysége fogyatkozott meg a munka során. Az *Olvasom a világ tarkaságát* című darab Petőfi Sándor verseiből válogat, néhány strófán át következetesen a forradalmi- és a haláltematika a rendezőelve, majd mintegy visszacsatolásként a címhez (amely egészen addig nem tudott párbeszédbe lépni a szöveggel), felhagy addigi koncepciójával, és igen gyenge, az addigitól idegen hangot megütő, az érthetlenségbe forduló strófákkal zár.

„Én világlátott ember vagyok
barna kislány ha nem alszol
együtt fogunk a sírban porlani
ha el lehetne mondani
hogyan rossz verseim is vannak mint hogy te feledtél”

A *Sőt mi több* négy cím nélküli, római számmal jelölt egységből épül fel, melyek minden alkalommal egy-egy ars poetica jellegű, alkotáslélektani gondolatokat megfogalmazó verssel indulnak, erős kohéziót kölcsönözve a kötetnek. E montázsok nemcsak tipográfiájukkal különülnek el a további daraboktól, hanem szerkesztésmódjukban is, hiszen minden soruk más-más szerzőtől származik, s hiányzik forrásuk lapalji jegyzet formájában történő megjelölése.

„A SEMMI SZÜLT ÉS SZOPTATOTT
RÜGYEK SZERELMEK FORRADALMAK
SEJTEM HOGY ESZKÖZÖK VAGYUNK CSAK
CSAK FOLYTATOK EGY MONDATOT
MINTHA NEM NÉZETT VOLNA RÁM ÁGYU SE
MINDEN SAROKBAN OTT ŪL A RÉM
LYUKAS NADRÁGBAN ÉS KEHES KABÁTBAN
MÁSNAPOSAN A TÖRTÉNELEMTŐL”

A *Sőt mi több* a Syllabus Könyvkiadó gondozásában jelent meg. A fülszöveg egyértelműen a könnyed játékosság, a „furcsa irodalmi kalandozás“ területére utalja a kötetet mind az írás, mind a befogadás oldaláról. Ennek megfelelően igen szűkmarkúan is ajánlja azt: „Játékos kedvű olvasóknak ajánljuk a kötetet, akik együtt tudják élvezni a párhuzamosan futó »klasszikus« és a »modern« verseket; magyartanároknak, akik magyarórán diákjaikkal fedezik fel a versek, sorsok, hangulatok bújócskázó, titkos-bűvös kettősségét.“ A borítóra került kép hiányosságága, hogy felületesen és kevésbé esztétikusan reflektál a színes papírdarabokon megjelenített, különböző betűtípusokból összeálló címmel a versek jellegére, s a fülszöveghez hasonlóan némileg bagatellizálja a költő kísérleteit.

Debreczeny György új könyve érdekes vállalkozás, tiszteletadás az elődöknek, a költőtársaknak, a határok bejárása és óvatos kitolása, alternatív kánonképzés. Egyszerre nyilatkozik benne a hagyományokhoz való szerves kapcsolódás igénye, s a saját hang erejének próbálgatása. A kötet talán újrhangolódás, egy hosszú út megtétele ahhoz, hogy megválaszolhatóvá válhasson a záró darab, az *Undorodom a verseimtől Uram* súlyos kérdése: írunk-e még valaha verseket?

„Aztán a megváltottak jussán
megbillent a járda alattam
hát itt maradunk megint a sárban
nagy baj nem lehet amíg
messze-fehérlik a boldog béke útlevele
meg kell szüntetni az egyes szám első személyt
ELVIRÁGZOTT RAKETARÓZSÁK
ÍRUNK-E MÉG VALAHA VERSEKET?“

Farkas Daniella

A szöveget James Koehnline alkotásával illusztráltuk.

Tisztítóvíz

Terék Anna *Duna* című kötetéről

Összefüggő versek. Ez az alcíme Terék Anna második kötetének. Mivel azonban egymásba játszó történetek, sodródó-visszatérő motívumok variálódnak benne, s mindeközben finoman fodrozódik, össze-összecsillan, folyamatosan formálódik és folyton újraíródik a szövegtest, pontosabb összefolyó verseknek neveznünk a *Duna utcában* szereplő költeményeket. A recitáló, repetitív, lendületes, lelassult vagy zaklatott alkotásokban drámai helyzetek idéződnek meg. A sodródás irányának kijelölésénél jobbra a lírai én életútja a meghatározó (Duna utca – Dubrovnik – Szabadka – Budapest – Rovinj – Párizs – Szarajevó – Isztambul – Budapest), de időről időre azért elszakadások és megkapaszkodások, (emlék)zátonyok és zúgók is módosítják az áramlást.

A kötet feszültségét az állandó változás, a költözés, az utazgatás élménye és kínja, illetve annak feldolgozhatatlansága adja. Így lesz az összemosódó versek sora (kényszerű/vágyott) megkapaszkodások és (kényszerű/vágyott) elszakadások története. A vándorlás során a lendületes-félnék gyermekbeszéd előbb karcos kamaszhanggá, majd panaszos, koravén rettegve-vádló tónussá mélyül. A lappangó, settenkedő félsz ugyan már kezdettől a sorokban bujkál, hiszen a kötetkezdő *Duna utca* című vers keserű-beletörődő visszatekintéssel nyit: „és lehet,/én mégiscsak a *Duna utcában*/voltam egész életemben/ a legboldogabb.“ Ettől fogva a líra folyvást kibeszél. Traumákat, örömeket. Főleg azt, hogy hősét miként tűrte, tűrögette, utaztatta, formálta az élet. Emellett azt is, hogy a beszélő miként hajtogatta ruhák közé az emlékekeit – ahogy a kötetben többször visszatérő-módosuló sor fogalmaz –, és azok hogy lettek mégis köddé, vagy éppenséggel mint hagytak markáns nyomokat.

„Költözőversek“ ezek, és ezt erősítik a versből versbe átcipelt, átfolyló, a mindenkori vershelyezethez idomuló motívumok is: „*albérletből lakásba, / lakásból bérelt szobába, / szobáról szobára / költözni évenként, / mint aki ráér csomagolni*“. Vagy, hogy a legtöbb modulációt

kikezdi, és újraírja az egész addigi struktúráját. [A] *Kékgolyó utcában* című vers pedig immár a búcsúzása. A rossz emléké szerelmek után a halál fess, hideg és vágyott szeretőként érkezik. Eljött az idő „eloldani” az életet. Az utolsónak hitt stációnál felidéződnek és, persze, ismét módosulnak a már jól ismert motívumok.

„*Mintha be lehetne fejezni/ bármit/ bármely/ elkezdett mozdulatot*“ – ezekkel az abba hagyatlannak látszó sorokkal zárul Terék Anna kötete. Írásjel sincs a végén. Mintha nyitva felejtette volna az alkotó, akár egy csapat. És csak folyik, árad. Szó sincs viszont véletlenről. Szándékolt és tudatos a szétterülő befejezetlenség. A kötetzáró *pesti esőben* című költemény lebegő, szürreális, nagyvárosi monszunja végre felold minden korábbi szorongást, felszámolja a kötetre addig nehezedő terhet. Súlytalanul ázik és úszik Pest. Kiönt a Duna. És ez a könnyekkel keveredő özönvíz, ez a katartikus apokalipszis új kezdetet kínál. Ha csak üresség formájában is egyelőre.

A szép kivitelű kötetet Antal László munkái illusztrálják. Antal képekben beszél el a versbe fogott történeteket. Munkái ujjnyomatokhoz, röntgen- vagy átnedvesedett kvarcképekhez hasonlítanak. Fojtó, mozgalmas és kimerevített diakópiák. Mintha William Kentridge animációiból kimetszett pillanatképek lennének.

Terék Anna *Duna utca* című hömpölygő, hullámzó, egymásba átmeg átfolyó versekből álló kötete jól szerkesztett, önmagába visszaerő, sűrű könyv. Izgalmas, erős kötet. Profán mitológia, kibeszélőfüzet, kiürülés- és megtisztuláskönyv egyszerre. Minél többször vesszük a kezünkbe, annál több egymáshoz kapaszkodó szálát fedhetünk fel benne. A szövegek és az általuk elmondott történetek, érzések, hiányok a Duna utcától egészen a Dunáig érnek. Végül elmossa őket a víz. Mégsem vég ez tehát, hanem tisztító, új kezdet: „*a Duna kifáradt / hullámain megcsillant / a fulladozó napfény, / tenyeremet arcom elé emeltem, / és keservesen nevettem.*” Kíváncsian várjuk a folytatást.

Vass Norbert

(Terék Anna: *Duna utca*. Újvidék, Forum Könyvkiadó, 2011)

Egyensúlyban

Kiss László *kritikakötetéről*

Huszonnyolc írás (kritika? recenzió? reflexió?) alkotja Kiss László legújabb kötetét, mely, alcíme szerint, irodalmi kritikák gyűjteménye. Mindaz, amit ez az alcím ígér, nem tűnik egyszerű vállalkozásnak, hiszen lépten-nyomon hallani, olvasni, hogy a kritika mint műfaj (azon belül az irodalmi kritika) számos sebből vérzik... Ami pedig számos sebből vérzik, az sok tekintetben problémás. Akár még az is fölmerülhet egyesekben, érdemes-e vele foglalkozni.

Némelyek például túlságosan belterjesnek gondolják az irodalmi kritikát, amolyan öncélú játszadozásnak, l'art pour l'art elmebajnokságnak, amely a szűk szakmai körökön kívül úgysem érdekli a kutyát sem, úgysem jut el sehová és senkihez. Ugyanezek a hangok az irodalmi kritika szemére vetik azt is, hogy egy ideje olyan tudományos nyelvezetet használ, olyan terminus technicusokkal él, amelyek eleve kizárják a laikus érdeklődést, s amely eszközök egyedül azt szolgálják, hogy az irodalom diszciplína mivoltát alátámasszák, lépten-nyomon és kéretlenül bizonyítsák. Túl azon, hogy egy művészi kifejezési forma (esetünkben a szépirodalom) kapcsán vegytisztán tudományos eszközökkel milyen (m)értékben lehet megnyilvánulni, a tudományos stílus valóban riasztóan hat a potenciális olvasók nagy többségére, köztük az olyan (egy kritikakötet számára ráadásul célközönségként meghatározható) rétegre is, mint például a magyartanárok.

Mások mindezekkel szemben azt hozzák föl, hogy az irodalmi kritika egyes esetekben nem haladja meg a könyvismertetés szintjét, a zanzásított tartalmi összefoglalót, következésképpen még az iskolai olvasónapló alapvető (és alapfokú) követelményeinek is csak helyelközzel felel meg.

Akadnak olyanok is, akik úgy vélekednek, az irodalmi kritikák sokkal inkább szólnak a kritikusról, mint a kritizált alkotásról, inkább hirdetik előbbi érényeit, mintsem utóbbiról jutnának valamiféle megállapításokra.

A sokféle vélekedésben minden bizonnyal sokféle igazság és sokféle tévedés rejlik. Aki azonban úgy véli, napjainkban irodalomkritikát kizárólag a főttebb érintőlegesen vázolt módokon lehetséges írni, az súlyosan téved.

Kiváló példa erre Kiss László. Ő ugyanis megleli az egyensúlyt. Nem tetszeleg a mindent tudó, megfellebbezhetetlen ítész szerepében, de nem ír kritikába-recenzióba bújtatott modoros önreklámot sem. Nem a saját kritikusi felkészültségét csillogtatja harsányan és fennhéjázón, ha kell, ha nem, de nem is hord össze hetet-havat egy-egy mű kapcsán. Írásából egyértelműen kiviláglik a szakértelem, a felkészültség. Kritikái markánsan rajzolják meg a kritikus vonásait, mutatják meg személyiségét, ám ezzel nem nyomják agyon a vizsgáldás tárgyát: a művet magát.

A kritikus Kiss László nem akar a szükségesnél jobban és mindenáron objektívnek látszani, ugyanakkor nem esik bele a túlszobjektívizálás csapdájába sem. Akárhogy is, kritikusi erényei közül az egyik legfigyelemreméltóbb az egyensúly.

Ám ez korántsem az egyetlen. Legalább ennyire fontos, hogy, legyen szó versről, novelláról vagy regényről, Kiss képes érdeklődést kelteni a kritika tárgya iránt. Ezen kívül, mintegy mellesleg, el tudja helyezni a vizsgált művet kisebb-nagyobb világokban, bölcs meglátásai vannak az alkotások kapcsán, rá tud világítani a technikai bravúrokra és hibákra – ezek egytől egyig elengedhetetlen fegyverei a jó kritikusnak, és Kiss László fegyvertárából egyik sem hiányzik. Azonban mit sem érne ez az arzenál, ha használója képtelen lenne egyensúlyt, összhangot teremteni, vagy nem tudná felkelteni az érdeklődést az iránt, ami saját kíváncsiságát olyannyira felébresztette, hogy boncolgatni, elemezni, írni támadna kedve...

A *Kis és egyéb világok* huszonnyolc darabját a szerző három ciklusba szerkesztette. Ez a kijelentés azonban mégsem teljesen igaz. A kötet írásait sokkal inkább maga az irodalom szerkesztette, semmint a szerző vagy a szerkesztő. A szerkezet kézenfekvő: vers, novella, regény – azaz: az első merítésbe (*Itt e világban* cím alatt) a verses, a *Hamis mesék* címet viselő másodikba a novelláskönyvek, míg a harmadikba (*Egy időtlen képen*) a regények kapcsán lejegyzett gondolatok kerültek.

Figyelemreméltó, hogy a prózaíró Kiss László ugyanolyan érzékenyen és értékesen közelít a költeményekhez, mint a prózához, bizonyítva, hogy semmivel sem kevésbé illetékes a versekben, mint hazai pályán. Figyel, fürkészh, fejteget, tisztáz, rá- és megvilágít, felfed, felfejt, megokol, kibont – ahogyan kell. Oly mértékben szabadalja szét az előtte heverő testet, amennyire az elengedhetetlenül szükséges, amennyire ahhoz kell, amit elmondani kíván az analízis eredményéről. És közben sosem okoz kárt.

A műfaji megosztás mellett két másik csoportosítás kínálja magát a *Kis és egyéb világok*-ból. Egyfelől a Kiss által vizsgált költők között

többségben vannak a kritikushoz korban közelebb állók, úgy mint Orcsik Roland, Kollár Árpád, Hartay Csaba, Szabó T. Anna stb. (jóllehet a szerző az idősebb generáció köteteit is értőn forgatja, példa erre Fecske Csaba vagy Oravecz Imre). S talán az sem véletlen, hogy a *Hamis mesék* kizárólag a szerző saját nemzedéktársai, illetve az ahhoz igen közeli életkorú írók műveivel foglalkozik (Benedek Szabolcs, Kiss Ottó, Balogh Tamás etc.) – Kiss László ezzel a merítéssel voltaképpen kánont erősít, illetve épít. A harmadik rész vizsgált szerzőinek életkora ugyan vegyes képet mutat, azonban itt is a középgenerációhoz közelítő fiatalabb szerzők dominálnak. Mindez Kiss László bátorságát bizonyítja: egyrészt a kritikus nem próbál „tutira menni“, nem kíván kiszorgálni ilyen-olyan irodalomelméleti irányzatokat, hanem a kortárs irodalom minél szélesebb rétegét igyekszik (magától értetődően és a műfajból adódóan szubjektív módon) megragadni, másrészt saját nemzedékét igyekszik elhelyezni a kortárs irodalom szövetében. S ez a teljességre törekvés még akkor is nyilvánvaló, ha a hazai pálya (a generációs hasonlóság) előnyeit a szerző kétségtelenül (ki)használja.

Másfelől nem lehet nem észrevenni egy másik markáns szervező elvet, és pedíg azt, hogy Kiss László számára hazai pálya az ország délkeleti sarka, Békés megye is. Hogy mennyire, az a kötetből egyértelműen kiviláglik: a viharsarki szerzők felülreprezentáltsága szembeötlő. Ez azonban egy pillanatra sem teszi provinciálissá a gyűjteményt, sokkal inkább alátámaszt egy, az utóbbi években erősödő jelenséget: a művészetek vidéki pozícióinak erősödését, vidékhez kötődő műhelyek, szellemi közösségek létjogosultságát.

Huszonnyolc írás – kritika, recenzió, reflexió – alkotja Kiss László legújabb kötetét, amelyek korábban rangos irodalmi folyóiratokban jelentek meg: az *Argusban*, a *Bárkában* a *Forrásban*, az *Irodalmi Jelenben*, a *Symposionban* és az *Új Forrásban*. Egytől egyik jól formált, igényes szövegek, amelyek mind kellő mennyiségű tudománnyal és elegendő érzékkel elegyes kritikák, az olvasást serkentő, az olvasó előtt új szempontokat, összefüggéseket feltáró recenziók.

A *Kis és egyéb világok* olyan kötet, amelyet érdemes forgatnia mindazoknak, akik képet szeretnének alkotni korunk irodalmáról. Egyszermind olyan gyűjtemény, amelyet hasznos lesz kézbe venniük azoknak is, akik majd egyszer, a távoli jövőben be szeretnének kukkantani a harmadik évezred eleji magyar irodalomba.

Bene Zoltán

(Kiss László: *Kis és egyéb világok*. Budapest, FISZ, Hortus Conclusus 25., 2011)

Szócs Géza

NAPLÓRÉSZLET

– Géza, úgy hallom, alakul valami azzal a Stadivarival: mi a helyzet? Vagyis a Cecilia nevet viselő mesterhegedűvel. Fischer Iván tette föl a kérdést nekem tegnap Berlinben a Kantstrassén levő Paris bárban, bárban? csak a neve bár, valójában vendéglő, csöppet sem párizsias és a zaj miatt üvöltve kell beszélni. A tegnap: 2011. december 3-a; ezt 4-én írom. A berlini Filharmonikusok egy évszázad elteltével ismét műsorra tűzték Hubay Jenő 3. hegedűversenyét. Akkor, 1907. október 28-án Vecsey Ferenc volt a szólista és Artur Nikisch vezényelt. 1914 novemberének végén, amikor utoljára játszották Berlinben a művet, a csatatereken dúlt már a háború, megint csak Vecsey Stradivarijának hangja töltötte be a termet. A zenekart akkor maga Hubay vezényelte, tegnap Fischer dirigált, a szólista pedig a berliniek koncertmestere volt, Daniel Stabrawa. Most ő is velünk ül ebben a bárban. Szólistaként számomra eddig nem sokat mondott a neve. Mivel már húsz éve primárius Berlinben, afféle megbízható, precíz bútornak gondoltam, amilyent a németek szeretnek. Vajon hogy oldja meg ezt a virtuózoknak írt hegedűversenyt? Ezen törtem a fejem, ahhoz, hogy aztán 5 perc alatt minden kételyemet elfelejtsem: a Krakkóból Berlinbe szerződött, csehovi megjelenésű Stabrawa a nagy virtuózok ördöngösségével – és lehengerlő magabiztossággal – tanította meg a berlinieket arra, hogy érdemes újra megjegyezni a Hubay nevet.

★

– Mikor buktok meg? – kérdi egy berlini ismerősöm. Tréfára veszem, de kiderül, hogy egzakt hírei vannak Pestről: Orbán Viktor helyett napokon belül Csányi Sándor bankár veszi át a kormányt, ő ugyanis élvezi a nemzetközi bankvilág bizalmát. Anélkül pedig senki nem lehet miniszterelnök sehol. Karácsony előtt a váltásnak meg kell történnie.

– Ti itt Berlinben elhisztek minden hülyeséget? – érdeklődöm. Azt válaszolja: ő mindent tud, azt is, hogy a napokban engem választanak meg a magyar PEN Club elnökévé.

– Ez izgalmas hír, főleg, hogy még el sem döntöttem, vállalom-e a jelölést. Könnyen lehet, hogy el sem tudom fogadni a felkérést. Két

éve még az akkori főtitkárral, Benyhe János bácsival tárgyaltunk erről, a válaszom akkor az volt: ha sor kerülhet rá még a választások előtt (2010 tavasza előtt), elvállalom. Utána már semmiképp.

– Ezt mondtad akkor. És mit mondasz most?

– Még át akarom gondolni. Biztos, hogy hasznára tudnék lenni a PEN-nek, de mostanában van egy új pozitív szempontom is, egy privát érvem, hogy igent mondjak.

(Ez a régebben még nem létezett érv pedig egyszerűen így szól: jólesik, hogy felkértek a feladatra, már-már elkötelez a dolog mellett. Ugyanis az író-kollégák közül van, aki *áruónak* tart – ez a G. Krisztián-vonal –, mások pedig *barbárnak*, ez a P. S. Zsigmond féle ítélet személyemről. Hazudnék, ha ilyen körülmények közt azt mondanám, nem érdekel azok bizalma, akik a PEN Club élén szeretnének látni.)

★

A nagy Hubay-opus mellett egy kisebb Dohnányi-művet is játszik a zenekar, annak is sikere van. Vajon a berlini közönség különösen vevő-e az utóromantikus érzületre? vagy csak amiatt tapsolnak, mert jó minőségű zenét kaptak jó minőségű előadásban? – nem tudom, ítéljék meg mások. De kinek jutott eszébe annyi idő elteltével elővenni Hubayt? vajon nem olyan ez, mintha Herczeg Ferencnek a legnagyobb berlini színházakban egykor százas szériákban játszott darabjai egyikét emelné elő valaki a felejtésből, mondjuk a Bizáncot? Mondanak-e valamit a 21. század emberének?

A Herczeg-daraboknak: nem tudom. (De érthetetlennek tartom a magyar színpadokról való eltűnésüket.) Ami Hubayt illeti: sok műve (leginkább talán a négy hegedűverseny) teljes értékű, izgalmas üzenet a ma emberéhez. Akkor is, ha századunkban már nem úgy írnak drámát és hegedűversenyt, mint ahogy Bartók és Örkény előtt volt szokás.

Szóval: milyen fordulat hozta vissza Hubayt a kontinens első számú kulturális fővárosába?

Ez is Antonio Stradivarival kezdődik. Egészen pontosan: egyik hegedűjével, amellyel Hubayt lepte meg felesége, születésileg grófkisasszony a Cebrián famíliából. Miután a papa váltig ellenezte Róza lánya házasságát az akkor már világhírű, de mégiscsak jöttment, afféle egyszerű kétkezi nemesember származású Hubay Jenővel, a jegyespárnak nyolc évig kellett várnia az esküvőig. Ha valaki ennyire szeret egy férfit, csoda-e, ha egy napon Stradiváriusszal lepi meg, amelyet frissen vásárolt Londonban? Ez lett a Hubay-Stradivari, amellyel a mester fülkápázzató virtuozitása nagyban emelte a magyar zene tekintélyét szerte a művelt világban. A második háború alatt egy Guarnierrel együtt befalazták a Duna-parti Hubay-palota (a korabeli Európa egyik zenei szíve) oldalfalába, és szemben Hubay zongorájával, amelyet az amerikai nagykövetség vett át megőrzésre (és azóta sem akarja visszaadni), e két hegedűt a családnak sikerült kalandos

körülmények között visszaszereznie. A Stradivari Amerikába került, egy ottani magyar egyesületé lett, később nyoma veszett. Ám három-négy évvel ezelőtt – nagyjából akkor, amikor a Cecilia is – felbukkant: két kutató megtalálta Hong-Kongban. És ekkor jött Peter Lürsen Hamburgból. Lürsen úr azt mondta, hajlandó megvásárolni a hegedűt a berlini filharmonikusoknak, ha tisztázzák, hogy a Hubay-Cebrián családnak semmiféle jogigénye nincs a hangszerrel kapcsolatban.

Nem volt, de az eset kapcsán egyre több szó esett Hubayról. A leszármazottak, a zenekart fenntartó alapítvány kuratóriumi elnök asszonya, Pamela Rosenberg, a berliniek élére került Fischer Iván együttesen mozdították az eseményeket e fele a bemutató fele. Itt jegyzem meg, hogy Fischer Iván minden plakáton és műsorfüzetben Ivánként szerepel, ékezettel, tehát nem mint Ivan vagy Iwan.

Most mind itt ülnek a Paris bárban, Rosenberg asszony, Fischer karnagy úr és a két Hubay unoka: László, Portugáliából és Rozann, azaz Lulu, Belgiumból, mindketten az agarak és fehérfejű sasok eleganciájával. De van egy dédunoka is az asztalnál, filmszínész-megjelenésű fiatalember, egyikük sem örökölt az átlagosnál jobb zenei képességeket. (De lehet-e csodálkozni ezen, ha a Liszt- és Wagner-géneket egyaránt hordozó Wagner családban sem született zenész azóta sem?)

Daniel egy közönséges hegedűtokot tart az asztal alatt. Csak nem...? kérdem tőle. Hunyorít: csak halkán, ne hangosan. De akár hangosan is beszélhetnénk arról, hogy több millió dollár és meg nem fizethető eszmei érték hever a lábamnál, a zaj elnyom mindent.

Úgyhogy ordítva kezdek bele a másik Stradivari, a Cecilia történetének elmesélésébe, válaszul Fischer kérdésére. Igen, ez az a hangszer, amelyről az elmúlt években hallott. Magyar vevőt kerestünk rá, a tulajdonos ugyanis hajlandó volt áron alul eladni, ha a mesterhegedű Magyarországon marad. Az elmúlt száz évben ez az egyetlen olyan Stradivari, amelyik az ismeretlenből bukkant elő. Társát, az ugyancsak 1697-ben készült Molitort tavaly 3,6 millió dollárért vették meg, és Anne Akiko Meyers játszik rajta. Erre viszont, a Ceciliára, sehogysem sikerült magyar vevőt találni. Sem bankot, sem intézményt, sem nagyvállalatot. Úgy nézett ki, elveszítjük a hegedűt. Utolsó pillanatban kérdeztem meg Zelnik Istvánt, az Aranymúzeum tulajdonosát, nem akar-e egy aranyból is értékesebb tárgyat vásárolni. Magának. Amin aztán magyar hegedűművészek játszhatnának. És Zelnik ugyanazt tette, mint Peter Lürsen: megvette a hangszeret.

Három napja sincs, a mesterhegedű budapesti bemutatóján (aznap este a Kempinkiben Kocsis Zoltán, a Kelemen kvartett s a hangszeren a következő években játszó Kokas Katalin kis koncertje tette emlékezetessé az eseményt) arról beszéltem: remélem, ezzel most fordulat állt be az ország kifosztatásának folyamatában. Mert ott tartunk, hogy a zeneiskolás suhanc az iskola leltárából vételezett kiváló

hegedűvel már első nap befárad valamelyik hangszerkereskedőhöz, aki általában szemet huny a nyilvánvaló rablás fölött, bagóért megveszi a hegedűt, s még ad is egy másik hangszert a gyerekeknek. Aki aztán úgy adja azt vissza az iskolának, mintha ezt kölcsönözte volna ki otthoni gyakorlás céljára, a kis szorgalmas. Mennyi mindene volt ennek az országnak, s mennyi mindent elveszített! Ha csak a hegedűket nézzük – hova lett Vecsey szívet dobogtató Stradivárija? Vagy a Rigó Jancsié, amelyet főúri kedvese vásárolt neki?

A Hubayét most már tudjuk. És hova lett. És azt is tudjuk, hogy a németek ragaszkodása ehhez a hangszerhez nem érzelmi, nem szimbolikus: nem legendát, csak egy mesterhegedűt látnak benne, amilyen több száz van még a világon. Vagyis nekik nem ez „A“ Hubay-Stradivari, csak egy Stradivari. Ha valaha el akarnák adni: milyen nagyszerű volna magyar kézbe visszakerülnie. Ezen töprengtem hazafele a Paris bárból, miután három nap leforgása alatt két Stradivarit is kezemben tarthattam (azelőtt évtizedekig egyet sem, ki érti ezt). És arra is gondoltam, amit egy Nobel-díjas író nő kérdezett nemrég Berlinben egy barátomtól: Mondd, te hogy tudsz élni egy olyan rasszista és antiszemita országban, mint Magyarország? Egy olyan országban kérdezték ezt, ahol épp most derült ki, hogy egy kommandó évek óta teszi el láb alól az egzotikusabb helyről érkezett bevándorlókat. De szerintem ez a kérdés nem az örülteken múlik és nem is rajtuk mérhető le. Sem a német örülteken, sem a magyarokon. Hanem azon: kultúrnemzetről, kultúrállamról beszélhetünk-e egy adott ország, egy adott nemzet esetében avagy sem. Ha igen, a kultúra (mint lényegével ellentétet) ki fogja vetni magából azokat a személyeket, eszméket és mintákat, amelyek összeférhetetlenek vele. Tehát nem tehetünk mást – tiltással, elfojtással, büntetéssel nem sokra megyünk – mint azt, hogy erősítjük a nemzet kulturális értelemben vett, tehát legjobb énjét.

Most magunknak sem tudtunk volna jobb tükröt felmutatni önmagunkról, meg a berlinieknek sem, mint ezt az estét, még akkor sem, ha a publikum aligha volt képes eldönteni: vajon egy süllyedő magaskultúra egykori ragyogásának visszfényét érzekelte-e a Herbert von Karajan utca 1. szám alatti futurisztikus koncertteremben, vagy egy élni akaró, teljesítmény-motivált, a 21. században kiteljesedni akaró nemzet kulturális ereje mutatkozott meg ezen az estén.

A civilizáció nem a találmányok végtelen sora, hanem bizonyos dolgok továbbélésének biztosítása.

Az egyén teljesítőképessége nem annyira erény, mint inkább az embertársak elleni fenyegetés.

A méltóság megőrzésének esélye fordítottan arányos a társadalomba való gazdasági beilleszkedéssel.

A közeljövő valószínűleg extravagáns katasztrófákat hoz majd, de ami a legbiztosabban fenyegeti a jövőt, az nem az éhező nép erőszakos megmozdulása, hanem az unatkozó tömegek jóllakottsága.

A proletariátus akkor jelenik meg, amikor a köznép olyan osztállyá alakul, amely átveszi a polgárság értékrendszerét, anélkül, hogy polgári javakkal rendelkezne.

A katolicizmus egyik legnagyobb kulturális érdeme az, hogy előnytelen klímát teremtett a gazdasági tevékenységhez.

A haladó a munkateremtés ürügyével adja el az éhezőknek az általa gyártott kacatot.

A szegénység az industrializmus ürügye, hogy a gazdagokat még gazdagabbá tegye.

A kereskedő nyereségvágánál jobban zavar az a konokság, amellyel kielégíti.

Hogy meggyógyítsa a páciens, akit a XIX. század megsebzett, a XX. század ipari társadalmának el kellett őt hülyítenie.

Az ipari jólét ára az elhülyülés.

Hudy Árpád

A modernitás remetéje. Nicolás Gómez Dávila

Széljegyzetek a töredékek katedrálisához (5.)

Mielőtt lemond a számára értelmét veszített utazgatásról, 1949-ben, harminchat évesen, Dávila több hónapot tölt Európában. Jár Franciaországban is, ahol évekig élt a háború előtt. De a viszontlátott gall táj nem nosztalgiát kelt benne, hanem egészen más érzéseket. A mesteri leírást érdemes teljes terjedelmében idézni:

„A francia vidék határtalanul boldoggá teszi a javíthatatlan közgazdát. A föld gazdagsága, a páratlanul termékeny talaj és

mindenekelőtt a csodálatra méltó, alapos gazdálkodás, amely a legkisebb zugot sem hagyja kihasználatlanul.

Nyomaszt engem e látvány. A szépség és sokszínűség ellenére, amellyel a természet e tájakat felruházta, az embernek sikerült rájuk kényszerítenie egy idegesítő egyhangúságot. A megművelt parcellák könyörtelen téglalapjai engedelmesen követik egymást egészen a látóhatárig. A sorban álló fák egyenlő távolságban bújnak egymás mögé, vonalaik úgy váltakoznak, ahogy az autó elhalad mellettük, mint a tornász precíz, gépies mozdulatai. Amikor hirtelen megpillantunk egy kis erdőt, nem nehéz kitalálni, milyen praktikus célt szolgál a leigázott földön látszólag szabadjára hagyott darab. És a szőlők, misztikus fürtjeikkel a szőlők, amelyek ipari szigorúsággal borítják el a tájat.

Nem soká várát magára a pillanat, amikor vágyakozni kezdünk egy terméketlen és szabad földdarabra, mely mentes maradt az emberi munkától. E francia vidékek szánalmat keltenek. Leigázott, rabszolgasorba hajtott föld.

Természet, melyet maga alá gyűrt az ember. Legyőzött talaj, mely nem képes fellázadni; inkább hasonlít egy élelmiszergyárra, mint falusi, szent mezőre, hol a hajdani ember élt és dolgozott.

A mitikus Pomona gazdagsága tágas éléskamrává alakul, gabonával és zöldséggel. A vidéki Franciaország nem díszpark, hanem zöldségeskert.

E hatalmas élelmiszerkínálat láttán már csak meddő pusztaságokról, jeges csúcsokról álmodozom, a jólesően meleg őserdőről az én andesi folyóim mentén.

Nem tudom, honnan bennem ez az ellenszenv – velemszületett igénytelenség, vagy egy bizonyos janzenista zordság iránti szeretet, vagy talán egy szegény ország polgárának kényszerű visszafogottsága? Ó, ti régi Port-Royal-i ingoványok, ti kasztíliai pusztaságok, ó! az én rideg magaslataim.

A francia vidék tájai a parasztság végérvényes győzelmét szemléltetik.

A mű, amely 1789. augusztus 4-én kezdődött, a felgyújtott feudális archívumok szimbólummal terhes tüzének fényétől megvilágítva, végülis bevégeztetett.

Egy teljes egészében megművelt ország, megművelt völgyekkel, lejtőkkel és folyópartokkal, keskeny házi kertjeivel és széles

síkjaival, egy ország, melyet a parasztnak az őket tápláló és megtartó föld iránti mérhetetlen szeretete őriz. E súlyos kalászkok, e fényes levelek, e szőlőfürtök, melyek a buja őszi terheket készítik elő, mindez alakot öltött fáradsága millió mohó és szorgalmas életnek. Hajnaltól napestig munkálják ernyedetlenül a földet, mely végre az övék, és amelyet semmi sem véd immár évszázados sóvárságuktól.

Megszámlálhatatlan rovarnépesség vette birtokába Franciaország földjét. Verítékük termékenyíti meg és gazdagítja azt. Ezek a mezők mind paraszti izzadságszagot árasztanak.

E ragyogó vidékeken, tiszta és lágy horizontokon, a dombok kedélyes hajlatán, ezen a harmonikus és bájos, diszkrét és világos tájon paraszti demokrácia uralkodik.“

A vidéki lakosság túlnyomó többsége tehát már nem a hagyományos világ régi paraszta, „aki agronómus, szakkönyvek és statisztikák nélkül tette rendre, amit a józan ész megkövetelt“, hanem – amint azt manapság a világ egyre több helyén tapasztalhatjuk –, lélektelen szakmunkás csupán. A természet, a föld, a természetett növények és tenyésztett állatok végletekig haszonelvű, gépesített, vegyszeres és immár génmanipulált kihasználásának technikususa. De a földművelés és állattartás tudományos és gazdasági agyonracionalizálása nemcsak az élelem előállításának hagyományos – és ma már tudjuk: egészséges, környezetkímélő és nem utolsósorban falumegtartó, valamint ősi kulturális értékeket őrző – formáinak gyors pusztulását jelenti. Az alapok felszámolása csak kezdet.

„A civilizáció a végét járja, amikor a mezőgazdaság megszűnik életforma lenni, és iparrá válik.“

A modern korban a város totális győzelmet arat a falu felett. Egyrészt úgy – mint fentebb láttuk –, hogy a rá jellemző életmód, munkamenet, technológia, ritmus, mentalitás, szokásrendszer (illetve utóbbinak éppen a hiánya) átveszi az uralmat a legkisebb, legkevésbé urbánus településeken is. Északon és Nyugaton a hatékonyság és kényelem minden tárgyi tartozékával együtt, Délen és Keleten pedig jobbára még a technikai civilizáció legalapvetőbb elemeit is nélkülözve. Másrészt azért, hogy szerte a világon, a legfejlettebb országokban éppúgy, mint a legszegényebekben, minden vallási, kulturális és ideológiai különbségtől függetlenül az emberek egyre inkább kizárólag városban, még hozzá minél nagyobb városban akarnak élni, vagy, ha nem akarnak is, csak ott, az agglomerációban találnak megélhetést.

„A legújabb kori történelem jelentős ténye a historikus számára az a hatalmas vállalkozás, amelyet a tizenkilencedik században

kezdték el és a huszadikban folytattak: az ember áthelyezése egy másik kozmoszba, új körülmények közé. Fejezzük ki ezt metaforikusan úgy, hogy az emberiség a falusi környezetből, ahol született és élt, városiba telepedik át, ahol a jövőben élnie kell. (...)

Ha az ember tevékenységét tulajdonképpen nem határozta is meg a természet számtalan hatása, mégis korlátozta és irányította azt. Most azonban az összes erő összjátéka helyett az emberi értelem olyan helyzetet teremt, amelyben mindegyik az emberi akarat alá van rendelve. A város, amelyben az emberiség napról napra jobban összehérszékelődik, jelképe ennek a folyamatnak. A város, ahol nem különbözik a nappal és az éjszaka, nap és eső nem akadályozza vagy segíti a munkát, az évszakok lesiklanak az őket kizáró vastag falakról, az ember serénykedése egybehordja Dél és Észak gyümölcsseit, a fajok összekeverednek és elveszítik lényeges vonásaikat.“

Az ember mindennapi életét, közösségeinek működését immár nem a természet, a környezet, a hagyományok ősi, organikus szervező ereje alakítja, hanem absztrakt, mesterséges, önkényes rendek, rendszerek ellentmondásos halmaza, az önmagába fulladó törvénykezés, a sajátmagával sem boldoguló adminisztráció, az érzéketlen technológia, az élettől elrugaszkodott, sokféle ideológia.

„Az új kozmosz, amelybe a technikai intelligencia vezeti őt, lassanként pusztá, üres tájként bontakozik ki az ember előtt, ahol minden létalapját elveszíti.

A tegnapi emberiséget ahhoz az emberhez hasonlíthatjuk, aki iránytű és evező nélkül sodródik a parttalan tengeren. Kétségtelenül nem tudja, merre menjen, de ha tudná is, képtelen volna megtenni, azonban az áramlatok magukkal ragadják, a szelek hajtják előre, és egy napon vagy hajótörést szenved egy sziklazátonyon, vagy pedig eljut egy szigetre, mely virágkosárként emelkedik ki a habokból.

De ha egy hajót képzelünk ugyanerre a parttalan tengerre, ugyancsak iránytű nélkül, ám csodálatos módon megszabadítva az áramlatok hatásától és a szelek erejétől, és egy motorral, mely bármelyik irányba viheti, nem nehéz megértenünk, milyen kétségbeesettek utasai, akiket egyformán vonz, hív és csábít a látóhatár minden egyes pontja, de nem tudják, hogyan döntsenek, és attól félnek, hogy csak keringenek egyazon pont körül, vagy talán, míg azt hiszik, hogy haladnak, egy ironikus, állandó mozdulatlanságnak vannak alávetve, hajójuk abszolút szabadsága és mozgékonyága által.“

Fotó: <http://www.glanzundelend.de/glanzneu/gomezdavidlanotas.htm>

Kőbányai János

Recepció-eltérítés

Egy-egy könyvkritika a központi irodalmi erőterben eldöntheti egy-egy író sorsát – megírandó és méginkább meg nem írandó műveit, s azok befogadóinak vagy elutasítóinak arányát. Még – sőt, leginkább – az utóéletében is. Azonban a recepció, illetve félre-recepció nem csak egy művész egyéni sorsát határolja be – de azét a világlátását, a valóság nyersanyagának művészetbe szublimálási módját is, amelyet ő és munkássága képviselt. Minderre megvilágító példa Szomory Dezső be-, vagy inkább be nem fogadásának története.

A *mainstream* irodalmi tér az időződő Szomorytól megvonta azt a nyilvánosságot (műveit 1929-től visszautasítják) és befogadó aurát, amelynek megteremtéséhez az író teljesítményével oly jelentősen hozzájárult. Ezt a tényt egy nemrégén napvilágra került – szerintem több szempontból is revelatív – publikáció világította meg. A *Holmi*, a 100 éve született Vas Istvánra emlékezve, közreadta néhány publikálatlan írását, így többek között a *Horeb tanár úrról* szóló kritikáját. A szerkesztőség jegyzete szerint 1934-ben vagy 1935-ben keletkezhetett. (*Holmi*, 2010/9.) Jó okunk van feltételezni, hogy Vas István értő írását a *Nyugat* „Figyelő” rovatának szánta, mert ebben az időben rendszeresen közölt itt kritikákat kortársairól. Az *irodalmi mainstream* azonban inkább egy másik kritikus, Illés Endre írását ítélte nyilvánosságra tartozónak Szomory késői korszakáról (*Szomory Dezső új könyveiről. Emberi kis képeskönyv, Horeb tanár úr*, *Nyugat*, 1936/5.), majd ugyanebben a hangütésben egy másikat, Kardos László nyúlfarknyi, már a közlés módjában is lefokozó – három másik, nem Szomory-rangú íróval vette egy kalap alá – recenzióját az író utolsó, életében megjelent könyvéről, a *Kamarazenéről*. (*Négy novelláskötet*, *Nyugat*, 1937/6.)

Illés Endre – igaz, írásán átüt a vívódás önmagával – rásütötte a billogot Szomory utolsó alkotói periódusára.

„A tökéletesség tesz végül is gyanakvóvá: figyelni kezdjük. És rájövünk, hogy az új Szomory-írások tökéletessége futószalagon készül. Mint a Ford autók. Széria-gyártmányok. A rendszer biztosítja, hogy az egyik darab épp olyan tökéletes lesz, mint a másik. De a rendszer teszi lehetővé azt is, hogy az eszméletlenségig begyakorolt stílus futószalagján valami más, – szabálytalanabb, nagyobb, rendkívülibb példány is készüljön. A tökéletes stílus tornagyakorlatai ezek a kis

írások. Hibátlanok, mint a gramofónlemez. De épp oly veszedelmesek is: a művész addig csiszolja ariái finomságait, míg elfeledkezik Tristán-alakítása monumentális egységéről.

És a megtagadott alakítás bosszúja Szomory Dezsőnek másik új könyve: a Horeb tanár úr. Szilánkjai az *Emberi kis képeskönyv* darabjaival körülbelül egy időben készültek.

A stílusba való fogódzás leszoktatja az írókat az anyag igazabb megformálásáról: arról a munkáról, amely a külső leírason túl kezdődik. A figurák kétharmad életükkel mindig kívül maradnak a történeten, mint ahogy a jéghegy is igazi tömegével a vízbe süllyed, – de az író jelentőssé és remekké épp ezzel a láthatatlan tömeggel teszi írását.“

Kardos László ugyanezt a nézetet visszhangozta:

„Az író hangja, a kis írások szelleme »ezüstkori«. Az önironiában, az önmagával szüntelenül évődő stílusban, abban az enyhe grimaszban, amellyel az író egyre szatirizálja saját írásszenvedélyét s az írói vállalkozást általában, a túléltség becses, bár divatjamúlt dekadenciája fénylik. Az író lírai próza [sic!] a humoros szenilitás, a balek ifjúság-imádat, az ellenállásra képtelen, együgyű jóság, – s mindez a tudatos, ironikus játék ízével. Az új novellák nyelve kevésbé zenei, mint a régi Szomory-könyveké, de több benne az ezoterikus tréfa, a groteszk torzítás, több bennük a finom stiláris perversitás... Kár, hogy ezekben az apróságokban sok minden ismétlődik, egy kaptafára megy. Minden »mámoros« és szeszélyes habzása mellett is sok az íróban a kileshető gépiesség.“

S mint egy lexikoncikk téves adata, vagy nézete, szinte leállíthatatlanul és kijavíthatatlanul terjed tovább, mint a vírus – így történt a *mainstream irodalmi érőterének* ítéletével is. Réz Pál kismonográfiája könnyed leellenőrizetlenséggel tette magáévá ezt a véleményt, a *Horeb tanár úrnak* nem szentel különösebb teret, s hasonlóképp az utolsó prózaköteteknek sem. S mindezt átvette Vargha Kálmán is, az általa válogatott novellagyűjtemény (*Az Irgalom hegyén*, Budapest, 1964.) előszavában, noha tanulmánya az egyik legértőbb és legempathikusabb elemzés a gyér Szomory-irodalomban. A viszhangzás szinte reflexszerű automatizmusának belső ellentmondását érdemes szemügyre venni. Ugyanis, egy bekezdéssel előbb egészen másképpen ítélte meg ugyanazt a teljesítményt, mint jelenséget.

„A *Térjetelek meg végre hozzám* és az *Emberi kis képeskönyv* rövid futamú írásaiban viszont az figyelhető meg, hogy milyen sok figurával tud lírai *kontaktust* teremteni, hányféle arcból, sorsból tud rejtett titkokat felszínre hozni. Nem is leleplezni való szenzációkat, hanem a karakter mélyebb és szemmel nem könnyen látható, de a mélyebb megértés eszközeivel napfényre hozható rétegeit.

Karcolatainak felhígulása akkor következik be, amikor humánus érdeklődésének szenvedélye kifárad, amikor ismét a technika és a rutin rabja lesz, amikor már szinte sorozatszerűen állítja elő rendkívül finom pointe nélkül is pointe-ra futó hibátlan karcolatait, amelyek a bravúros könnyűséggel dolgozó kezének nyomát őrzik magukon, de ahol a könnyedségből végül könnyedség és súlytalanság lesz.

Néhány értő kritikusa annak idején felfigyelt a delelőjére jutott Szomory felfrissült művészetére éppúgy, mint az egymást követő karcolatkötetek lassú devalválódási folyamatára. A harmincas évek közepén Illés Endre a *Nyugat*ban megjelent kitűnő tanulmányában már jelzi a pálya lefelé görbéjét: az *Emberi kis képeskönyv* nagyszerű lehetőségeinek aprópénzre váltódását, elsőként hangsúlyozva egyébként a szecessziós Szomoryval szemben a húszas évek írásainak nagyobb jelentőségét is. “

Azonban nemcsak a szövegben mutatkozik meg az ellentmondás, hanem magában a válogatásban is. Ugyanis a reprezentatív szándékkal készült elbeszélés-válogatásának („*Ideje, hogy életművéből kiválasszuk és megőrizzük mindazt, ami ma is értéket jelent számunkra*“ – ez az előszó utolsó, hangsúlyos mondata) szinte a felét adják Szomory utolsó korszakának kisprózái.

Vas István archívumból most előkerült írását a saját mélységén és gondolatgazdagságán kívül azért tartom revelatívnak, mert – nemcsak Szomoryra érvényesen – megvilágítja a recepció-eltérítés mozzanatát és romboló folyamatát az idő, nevezetesen az utóélet dimenziójában. Vas kritikája a *Horeb tanár úrról* szól, de nagyszerű meglátással helyezi el Szomory egész oeuvre-jében – s mégpedig nem az életmű korábbi nagyvállalkozásaival szemben, hanem ennél tovább menve, felfedezi a korszakváltással egybekötött megújulást s szemléletváltást – mint tudatos írói célkitűzést.

„Vannak művészek, kiknek fejlődését ha visszatekintve nézzük, pályájuk első fele mintegy előkészületnek látszik arra a hatalmas műre, melyet későn, sokszor életük végén alkotnak meg. S vannak viszont, akik férfikorukban végeznek a nagy munkákkal, s akiket később már csak néhány halk árnyalat érdekel, s legfőbb becsvágyuk azokat az árnyalatokat egész finom, vázaltszerű rajzokkal visszaadni. Persze, ezek a vázlatok néha többet érnek a nagy vásznanál. André Gide-nek tán legmeghatóbb írásai mostanában megjelent naplójegyzetei, holott a *Les Faux-monnayeurs*-ben [*A pénzhamisítók*] a század egyik legnagyobb regényét írta meg.“

S ugyanebben a bekezdésben behatárolja a műfajt, illetve éppen annak a behatárolhatatlanságát, ami Szomorynak ezt a korszakát jellemzi. Ezt, ellentétben az utókorral, a *Pesti Napló* rendszeres

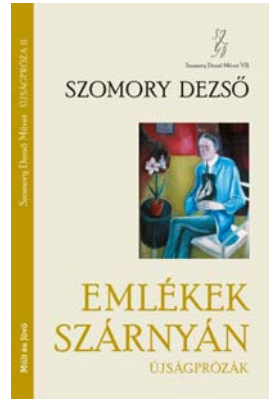
olvasójaként megfigyelhette. Ugyanis mind a *Horeb tanár úr*, mind a *Gyuri* – azaz a *Nyugat*-utáni korszaka és lehetősége –, mind élete utolsó köteteinek darabjai (amelyekről a fenti ítélezéseket olvashattuk, ezek mind az *Est*-lapok hasábjain jelentek meg) látszólagos összevisszaságuk ellenére egy roppant – prousti léptékű – emlékezésfolyam sok-sok águ patakjai, amelyek éppen e kényszerű töredezettség miatt nem tudták felmutatni ennek az áradásnak a sodrát – még műfajilag sem.

„Aki az utolsó időben olvassza a *Pesti Napló* vasárnapi számait, észrevehette, hogy Szomory is az effajta művészek közé tartozik. Eleinte talán gondolkodott is rajta, miket olvas, novellákat, tanulmányokat, költői anekdotákat vagy emlékiratokat, s nem tudván elnevezni, nem is tudta teljesen megérteni őket. Később valószínűleg rájött, hogy egy szeszélyes, néven nem nevezhető műfajhoz tartoznak, s az élet és gondolat egy-egy rezzenésének, egy-egy alaknak, emléknek finom, szellemes vázlatai.

A *Horeb tanár úr* ilyen lazán összefüggő vázlatok sorozata. A könyv második felét már csak Horeb tanár személye fűzi össze, az első részt pedig egy halovány történetm Horeb és Varjassy kontroverziája, melynek során egy egyetemi tanszék reményében megkönyvekezi Horeb feleségét, de kísérlete az asszony veresége [?] ellenére is csúfos vereséggel végződik. Ezt az anyagot egy arra hajlamos író még nagy regénnyé is alakíthatná. Szomory maga sokszor említi is hivalkodva, milyen balzaci lehetőségeket szalaszt el. A *Pesti Napló*ban ki is fejtette saját művének esztétikáját, melynek eszménye nem a részletek élessége, hanem a körvonalak sejtetése. A leírás elavul, csak a kontúr örök, véli Szomory, s hogy az igazi remekműnek el kell férnie százhusz oldalon. Kissé merész esztétika Thomas Mann, Proust, Joyce, Martin du Gard korában, de Szomory elég szuverén művész ahhoz, hogy saját fogalmai legyenek a remekműről.“

Vas István nemcsak világirodalmi kontextusba helyezte a csak világirodalmi kontextusban mérhető írókat, de feltárta művészetének szellemi hinterlandját is. Ernest Renan szellemét és attitűdjét. Renanban a tudós és a szépirodalmi szimbiózis s az ebből kikristályosodott írói magatartás és stílus hatott Szomoryra leginkább. Ezt a tudósból és irodalmárból kevert figurát és attitűdöt a Szomory által szintén csodált, olvasott Goldziher Ignác így összegezte – Renant, a tudóst egyébként ízekre szedő tanulmányában (Renan mint orientalista. Emlékbeszéd. Olvasatott a Magyar Tudományos Akadémiának 1893. november 27-én tartott összes ülésén, A zsidóság lényege és fejlődése, Budapest, 2000.):

„Ő mindenütt modern érzésünkkel felérhető életet keres ott, ahol mások csupa hullákat boncolnak vagy múmiákat elemeznek. S e

jellemvonása, amint a történelem nagy egyéniségeinek művészi alakításában érvényesül, úgy aktuális természetet kölcsönöz azon kutatásainak is, melyekben a régi irodalom emlékeit tartja elénkbe. Nem elégszik meg azzal, hogy a magyarázás tárgyát képező bibliai könyvet csupáncsak irodalomtörténeti szempontból vizsgálja, hogy felfedje a benne nyilvánuló eszmék rúgóit, rekonstruálja uralkodó áramlatait és ellenáramlatait azon korszaknak, melynek szülöttje a kánonnak épp elemzett része, hogy ellesse legtitkosabb gondolatait, érzelmeit, aspirációit, a korszak vezérlő elméinek, tanítóinak, hogy e viszonyokból megértse az író, és, hogy az íróval felvilágosítsa az őt környező életet: mindezzel nem elégszik meg, pedig a források sokszor eléggé fukarkodnak még ez adatok szolgáltatásában is. Renan szemében nem színtelen szobor, vagy bár hússzint mutató, de mozgás nélküli festmény a *Biblia* azon könyve, melyet éppen magyaráz. Legkevésbé sem hajlandó pedig holttestnek tekinteni, melyet a tudományos kritika boncol, alkotóelemeire szed, hogy rajta okuljon az élet és a pusztulás tényezőire nézve egyaránt. Hiszen, amennyiben boncoló kritikára adja is magát, azt a tőle magvasan kifejezett elvet vallja, hogy »a kritika olyan anatómia melynek kell, hogy életben hagyja a tárgyat, amelyet tanulmányoz.« („La critique est une anatomie, qui doit laisser vivant l’objet, qu’elle étudie.”)

De ő még ennél is tovább megy. Nemcsak életben hagyja, ha kell a holtak közül is feltámasztja, életre ébreszti.

Az életet keresi a betű mögött.“

Szomoryt azonban ennél még mélyebb szimbiózis: a zsidó és a keresztény kultúra s vele az európai kultúra közös eredetének a folyamatos számontartása, kutatása vonzotta Renanhoz – ez, mint probléma, valamennyi írását áthatotta direkt vagy indirekt. Vas néhány sora még a recepcióhiánynak éppen Renanhoz is köthető szellemi hátterére is rávilágított – a Renan-féle kulturális magatartás magyarországi befogadáshiányára. (A Miért vijjog a saskeselyű?, Budapest, 1982 lapjain beszámolt arról, hogyan hatottak őrá a francia teológus-filozófus munkái. Jőmagam ennek az érzékletes beszámolóknak a hatására olvastam el a Jézus életét, majd A kereszténység eredetének hét kötetét. Később, már Jeruzsálemben újraolvastam a Jézus-krónikát modern fordításban [Réz Pál], kiábrándultam Renanból – azonban ez az ifjúkori olvasmányélmény jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy e város mellett véglegesen elköteleződjek.)

„A második rész, »a többi sok szép tanulságos eset Horeb tanár úrral« Horeb beszélgetéseiből és véleményeiből áll. Többnyire valami mély történelmi vagy filológiai kérdés a kiindulópont, de sosem lesz belőle történelmi vita vagy fejtegetés, még anekdotáknak sem nevezhetjük ezeket a kis fejezeteket, mert céljuk nem a pointe. Amibe torkollanak,

az egy szeszélyességében is egységes életszemlélet, mely legközelebb a renani kereszténységhez áll. Ennek a szellemnek, érdekes, nem volt nálunk nagy hatása. Vannak szellemáramlatok, melyeket Magyarország még elkésve sem fogad magába. A francia neokatolicizmus elég hamar váltott ki élénk érdeklődést a magyar szellemi életben, míg Renan szellemének egyedüli képviselője és folytatója Szomory. Persze jellemző, hogy Horeb, aki annyiszor hivatkozik Renanra, az ő kereszténységének értelmében beszél, de némi zsidó indulattal, mint ahogy Szomorynál is mindig vegyül valami zsidó idegesség a renani nyugalomhoz.

Kereszténységnek és zsidóságnak ezt a keveredését, mely annyira lényeges alkotórésze Szomory művészetének, leginkább stílusa tükrözi vissza. A regényíró általában furcsa vegyülete a megfigyelő tudósnak, a lélekelemzőnek, az izgalmas történetek ponyvaírójának és a költőnek. Szomoryban a költő jutott túlsúlyra. A helyzeteket, emberi természeteket, az egész életet a nyelv zenéjével és fordulataival adja vissza. Ez a stílus zsidó idegességével, pesti hanyagságával és franciás szerkezeteivel is a magyar nyelv diadala, mert a léleknek és művészetnek egy egész új világrészét hódította meg számára. Szomory régi nyelvének csupán egy eleme, a vörösmartyas súlyosság hiányzik a *Horeb tanár úrból*.

De hova is lehetett volna fokozni a *II. Lajos király*, *II. József császár*, a *Harry Russel-Dorsan*, a *Levelek egy barátnőmhöz* »nagy zenéjét«, mely a régi Szomorynak még dekadenciáját is feszültté és heroikussá tudta tenni. Erre a zenére azonban nincs is szükségünk Szomorynak e legbájosabb munkájánál, melynek végén az olvasó szinte úgy érzi, hogy udvariast, szépet, kedveset a mai világban már csak ezen a különös nyelven lehet elmondani.“

Mint Szomory esetében is tapasztalhatni – a maga idejében elmaradt recepció pótolhatatlan. Ami nincs, azt nem lehet folytatni, mert csak arra lehet építeni, ami van. A Szomory-recepció épületéből – pedig oly dicsőségesen kezdett épülni a *Nyugat* első korszakában (Csáth Géza, Kosztolányi Dezső, Karinthy befogadó írásaival) – hiányzik néhány emelet. Hiszen csak a képzelet meghosszabbító játéka számíthatja ki, hogyan alakulhatott volna Szomory befogadása – irányultságban, szellemben és hozzáállásban – ha Vas István szervesen építő, de az építési területől kivont s az archívumba száműzött szövege alapján folytatódik. Helyette ez a szép írás a recepció-eltérítés mozzanatára világít rá – és következményeire. Vajon az újralfedezésben részt vehet-e még?

Annál is inkább ki kell tenni a kérdőjelet, mert Vas István a „Szomory-kérdés“ egy tabu alá vont lényegére is bátran rátapintott. Nevezetesen: Szomory zsidóságára, s e tény reprezentációjára, jelentésére – irodalmi szempontból. Nem véletlen, hogy Szomoryval szemben merült fel az „irodalmi zsidóság“ vádja. Látszólag paradoxonként, hiszen életművének

témában csak a margón szerepelt ez a „kérdés“. Azonban a zsidók honfoglalását a magyar irodalomban (kultúrában) rossz szemmel nézők – például Horváth János, Kodolányi János, Németh László (nála legalább csodálattal vegyessen) – szemében ő volt a legnagyobb szálla. Ugyanis ő nem a zsidó téma és -kérdés reprezentációjának emancipációs igényével lépett fel (mint Kóbor Tamás, a fiatalabb nemzedékből Komor András vagy Pap Károly), hanem, ahogy Vas István találóan kiemelte, a stílusban (dallamban) volt az, aki: zsidó. Valamit megfogható tárgy nélkül, emblematikusan reprezentálni – az az igazi művészet. S ez Szomorynak sikerült a legtökéletesebben.

Zsidósága abban a funkcióban is meghatározó volt, hogy művészetében és az a mögött mozgósított roppant műveltség bázisán a zsidó és keresztény, vagy más szemszögből: a sémi-keleti és latin-európai kultúra harmóniáját kívánta létrehozni művészetében – és vele egy markáns színt és ajánlatot nyújtani a magyar irodalom számára. Nyelvben, stílusban, attitűdben – tehát az irodalmi és kulturális szférán felül –, a magyar civilizációban. Ahogy Renan volt az első, aki elkezdte „feltámasztani a zsidó Jézust“ (Heller Ágnes kifejezése, könyve a témáról: *A zsidó Jézus feltámadása*, Budapest, 2000), úgy mesterét követve Szomory is a zsidóság és kereszténység azonos gyökereinek, sőt: lényegi azonosságának a természetességét igyekezett meghonosítani a tiszta tudománynál érzékibb közegben: a szépirodalomban. (Az ő idejében a „zsidó-keresztény“ jelző/fogalom abszolút ismeretlen volt az európai kultúra diskurzusában. Erre csak – ahogy ezt Heller Ágnes idézett könyvében kifejtette – 19 évszázad kihagyása, a soá után kezdett emlékezni az európai kultúra.) A gyermek Szomory legalapvetőbb traumája volt a zsidóként való elutasítás és megszégyenítés (lásd *Sapho, Egy levél alkalmából*, Nyugat, 1917/14. és 16.) – ugyanakkor az egész élmény-/emlékgyűjtő ifjúkora a keresztény művészet ígézetében telt el, sőt: gyermekkori falusi emlékei a népi karácsony-kultúra bukolikus bájához kötődtek. Ezért oly törvényszerű, hogy kedvenc hőseit és értelmiségi eszményét Renan személyiségében találta meg. S nem a számtalan kortársára jellemző kereszténységben való föloldódásban, vagy a Vas István említette (sőt, saját maga is gyakorolta) *neokatolicizmus*ban, hanem a műveiben kiteljesedett, eredendő *zsidó-keresztény* harmóniában, amely nála nem egy elkoptatott, máig tartalomhiányos klisé, hanem a teljes életművet meghatározó attitűd volt. Éppen ezért oly kérdéses az újrafelfedező recepció – ha valaki, akkor én ezt Szomory műveinek kiadójaként naponta érzékelem –, mert ez a Vas István korában is hiányzó Renan-féle kulturális magatartás azóta sem talált követőkre a magyar kultúrában.

Irodalmi Jelen Könyvek

2011

Nyitott ajtók

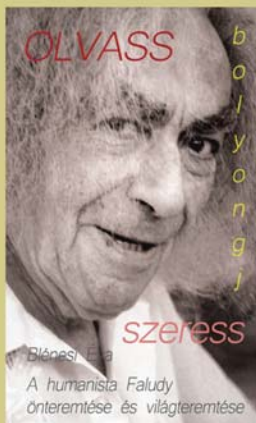
Az Irodalmi Jelen
egypercesnovella-pályázatának
díjazott és legsikeresebb írásai

Hegyi Botos Attila
rögnyiÉg

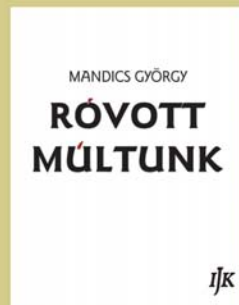
Személye lényegtelen.
Fa teremtője, vagy gyümölcsének szakítója?
Könyv létrehozója, vagy Te, aki fölnyitod.
Egyedül mozdulat
Egészsége, ismételhetetlensége számít;
Értelmezni van idő.
Hajolj egészen közel Teremtéshez,
Szépségét viseld
Ott, hol leginkább fáj.

Irodalmi Jelen Könyvek 2011

Blénesi Éva:
Olvass, bolyongj, szeress

Mandics György:
Révott múltunk III.

Onagy Zoltán:
Zsámboki szerető

Hegy Botos Attila:
rögnyi Ég

<http://shop.irodalmijelen.hu>

www.irodalmijelen.hu

Az Irodalmi Jelen
nyomtatott változata
iPaden
(ePUB formátumban)
is olvasható!

A www.irodalmijelen.hu honlapon
digitálisan is
letölthető,
nyomtatható,
lapozható!

